

Slutrapport

Återrapportering av ekonomiskt stöd till lokalt brottsförebyggande projekt

Det sker mycket brottsförebyggande arbete runtom i landet, både som projekt och i den löpande verksamheten. Några av dessa insatser har kunnat genomföras med hjälp av ekonomiskt stöd från Brottsförebyggande rådet (Brå). Arbetet dokumenteras och efter insatsen lämnas en slutrapport till Brå.

Erfarenheterna från de olika projekten är många gånger intressanta för andra som arbetar med brottsförebyggande arbete och därför publicerar Brå ett urval av rapporterna på myndighetens webbplats.

För sakuppgifter och slutsatser står respektive författare eller organisation.

Fler rapporter finns att ladda ner på
www.bra.se/ekostod

Ordningsvakter – en brottsförebyggande och trygghetsskapande aktör?

En utvärdering av ett pilotprojekt på en "hot spot" i Järfälla kommun

Innehåll

Tackord.....	2
Sammanfattning.....	3
Centrala begrepp.....	4
Kapitel 1: Utgångspunkter.....	6
1. Inledning.....	6
2. Rapportens disposition	8
3. Utvärdering: Syfte och frågeställningar	8
4. Metod och material	9
5. Etiska överväganden.....	16
Kapitel 2: Projektets utformning.....	17
1. Förordnandeområdets infrastruktur	17
2. Uppdragsbeskrivning	21
3. Organisering och ansvarsfördelning.....	23
Kapitel 3: Implementering.....	25
1. Våren 2018.....	25
2. Sommaren 2018.....	35
3. Hösten 2018.....	37
4. Vintern 2018–2019	39
Kapitel 4: Måluppfyllelse.....	41
1. Brottslighetens utveckling	41
2. Trygghet	44
3. Strategiska relationer	53
4. Kommunikativa insatser.....	55
Kapitel 5: Slutledning	58
Referenser.....	64

Tackord

Stort tack till alla som bidragit till utvärderingens genomförande och vars namn som jag har förbundit mig att inte nämna i denna rapport. Utan er medverkan skulle mitt arbete inte varit möjligt. Er förståelse för vikten av en oberoende utvärdering har varit avgörande för att belysa framgångsfaktorerna och utmaningarna under implementeringen av ordningsvaksinsatsen.

*Adam Jonsson
Doktorand i kriminologi, Malmö universitet
Malmö i september 2019*

Sammanfattning

I mars 2018 påbörjade Järfälla kommun och lokalpolisområde Järfälla en 12 månaders försöksverksamhet med ett så kallat LOV3-förordnande kring stationsområdet i kommundelen Jakobsberg. Det föranleddes av att området identifierats som en samlingsplats för kriminalitet och kännetecknades av en utbredd otrygghet. I enlighet med § 3 i lagen (SFS 1980:578) om ordningsvakter (LOV) gav Polismyndighetens regionala rättsavdelning kommunen tillstånd för bevakning med ordningsvakter på tidpunkter då behovet av ordningshållning bedömdes som mest angeläget; fredagar och lördagar från klockan 18:00 till och med 04:00 kommande dag. Till arbetspassen ordinerades två ordningsvakter. Initialt bilades en projektgrupp bestående av representanter för kommunens Säkerhetsavdelning och Individ- och familjeomsorg samt sociala fältverksamhet, kommunpolis och driftansvarig hos det bevakningsbolag som levererade tjänsten.

Pilotsatsningen hade fyra målsättningar; (1) att minska brottsligheten och i synnerhet de alkohol- och krogrelaterade våldsbrotten inom förordnandeområdet; (2) att öka medborgarnas trygghet när de vistas på området; (3) att utveckla strategiska relationer mellan ordningsvakter och polisen, liksom med Brottsofferjouren/Stödcentrum Nordväst respektive Socialtjänsten; (4) att informera medborgarna om satsningen genom olika kommunikativa insatser.

Föreliggande rapport är en utvärdering av projektets implementering och måluppfyllelse. Det empiriska materialet består av statistiken över polisanmälda brott under försöksperioden och retroaktivt från och med det första kvartalet år 2009, en baslinje- och eftermätning med en enkät bland ett slumpmässigt urval av 1.000 lokalinvånare om deras trygghet och upplevda nivå av ordningsstörningar på stationsområdet samt deltagande observationer under projektgruppens möten och tillsammans med ordningsvakterna under 24 arbetspass.

Utvärderingen konstaterar att den organisatoriska styrningen mot målbilden försvårades av en bristande kontinuitet i bemanningen. Under försöksperioden patrullerades stationsområdet av 29 olika ordningsvakter. Till följd av personalomsättningen brast arbetsrutinerna i förankring. Därmed uppvisade ordningsvakterna en varierande målförståelse respektive lokal- och personkännedom om uppdragsområdet och tilltänkta samverkanspartners. Under nämnda omständigheter har det saknats förutsättningar för att utveckla önskvärda strategiska relationer mellan berörda aktörer. Därtill konkretiserades aldrig polisens delaktighet, i deras egenskap av ordningsvakternas förmän, i försöksverksamheten. Lokalpolisområdet har saknat de operativa resurserna för att kunna prioritera och således ge legitimitet åt uppdraget.

Utvecklingen av den registrerade brottsligheten ger att insatsen inte haft någon tillförlitlig effekt på de brottstyper som inkluderades i analysen. Antalet anmälda brott av intresse har inte minskat under försöksperioden i förhållande till motsvarande period under föregående år. Den övergripande trenden antyder en marginell minskning av anmälda brott mot person i förordnandeområdet sedan år 2009, men likväl faller utfallet under försöksperioden inom ramen för tidigare års slumpmässiga variationer. Analysen av enkätmaterialen kan inte fastställa några förändringar mellan mätillfällena beträffande lokalinvånarnas upplevda närvaro av ordningsstörningar eller deras trygghet på stationsområdet. Sammanfattningsvis konstaterar utvärderingen att endast en av projektets fyra målsättningar infriades; de kommunikativa insatserna resulterade i att 67 procent av respondenterna i eftermätningen hade kunskap om ordningsvaktsinsatsen.

Centrala begrepp

Ordningsvakt

Ordningsvaktens syfte är att bistå polisen i upprätthållandet av den allmänna ordningen enligt 13 § Polislagen (SFS 1984:387). För att få verka som ordningsvakt krävs en avlagd och godkänd ordningsvaktutbildning och ett förordnade (formellt godkännande) av Polismyndigheten, vilket innebär att polisen är ordningsvakternas juridiska förmän. Med detta följer också ett (likt andra myndighetsutövande tjänstemän) ett förstärkt rättsskydd. Arbetsmiljöansvaret innehas emellertid av det vaktbolag som i förekommande fall är formell arbetsgivare. Ordningsvakter har till skillnad från polisen ingen *skyldighet* att ingripa; de kan således inte bli åtalade för tjänstefel om de inte ingriper mot någon som uppenbarligen är på väg att begå ett brott. De är däremot skyldiga att lyda polisens order (direkt uppmaning) och har rapporteringskyldighet till polisen när de får kännedom om brott.

Yrkeskåren har laga befogenhet att använda specifika tvångsmedel; att *avvisa*, *avlägsna* och *omhänderta* individer som stör den allmänna ordningen eller som på annat sätt är en fara för sig själva eller andra alternativt är på väg att begå ett brott. I dessa situationer ska ordningsvakter först försöka tala personen till rätta och om det inte fungerar avvisa vederbörande genom att muntligen uppmana personen att lämna platsen. Om det därefter fortfarande krävs en insats får personen frihetsberövas och avlägsnas, det vill säga handgripligen ledas bort från platsen för att försättas på fri fot en bit bort. Som en sista insats får personen frihetsberövas och omhändertas. När vederbörande har lugnat ner sig får ordningsvakterna släppa individen om skälet för frihetsberövandet inte längre föreligger (13 § Polislagen SFS 1984:387). Ordningsvakter har möjlighet att bruka våld i två situationer; dels det våld som krävs för att utföra en tjänsteåtgärd, dels det våld som krävs för att freda sig själv, någon annan eller någon annans egendom. I utförandet har ordningsvakten rätt att bruka *försvarligt* våld enligt Polislagens 10§, vilket understryker att våldsanvändningen ska stå i proportion till situationens allvar och den ordningsstörande personens medgörlighet.

Under vissa omständigheter har också ordningsvakter en *skyldighet* att använda våld, som när de uppmanas att hjälpa polisen med ett ingripande eller när alkohol ska tas i beslag vid brott mot alkohollagen. Om personen i det senare fallet är så berusade att hen inte kan ta hand om sig själv eller utgör en konkret fara för sig själv eller andra får vederbörande omhändertas (LOB; Lagen om omhändertagande av berusade personer SFS 1976:511). Ordningsvakterna måste då överlämna den omhändertagne till polis, men har också rätten att släppa dem efter eget gottfinnande om de ursprungliga skälen för frihetsberövande inte längre föreligger. När en person blivit omhändertagen får också en s.k. skyddsvisitation genomföras. Väsentligt är även att ordningsvakter har befogenhet att ingripa mot straffbelagda handlingar först då det föreligger en *skälig* misstanke. Detta innebär i praktiken att ordningsvakter inte får frihetsberöva för narkotikainnehav eftersom man inte med visshet kan säga om det verkligen rör sig om en narkotikaklassad substans. Istället skall de varsko polisen vid misstanke.

I Rikspolisstyrelsens föreskrifter finns bestämmelser om vilken klädsel en ordningsvakt får bära. Sedan 1 december 2012 har kåren en enhetlig klädsel i form av blå-grå uniform med texten "ordningsvakt" på ryggtavla och båda ärmarna. En ordningsvakt är också skyldig att bära godkänd huvudbonad. I förekommande fall kompletteras uniformen med en gul reflexväst. Då ordningsvakter tillhörande samma arbetslag patrullerar skall de bära likadan klädsel. I fråga om utrustning ska ordningsvakter bära handfängsel och de får bära batong som enda vapen.

Väktare

Väktares huvudsakliga syfte är skydda egendom/fysiska objekt. De kan antingen vara stationära eller ronderande för att bevaka mot stöld, inbrott och skadegörelse. Till skillnad från ordningsvakter får väktare bara ingripa på samma sätt som medborgare i gemen, s.k. envarsgripande. Det handlar om att gripa den som påträffats på bar gärning eller är på flykt för ett brott där gärningen enligt brottsbalken kan straffas med fängelse. Om ett brott begåtts med fängelsestraff som påföljd har väktare, likt ordningsvakter och varje medborgare ska tilläggas, rätt att tillfälligt ta hand om föremål som anträffats på den misstänkte som till exempel kniv. Efter ett fullbordat envarsgripande måste personen överlämnas till polis omgående. Väktare omfattas likt ordningsvakter och varje medborgare av nödvärnsrätten, något som stadgas i 24 kap. 1 § BrB. Nödvärn ger dock inte en väktare befogenhet att med våld avlägsna en person från en plats som lovligt inträtt platsen. Detta gäller trots om personen vägrat att lämna platsen efter muntlig tillsägelse. I en sådan situation måste väktaren tillkalla ordningsvakt eller polis. Länsstyrelsen är ansvarig myndighet för bevakningsföretag och väktare.

Trygghetsvärdar

I flertalet svenska kommuner och i kollektivtrafiken finns så kallade "trygghetsvärdar". Genom att vara synliga i offentliga miljöer och tillgängliga för allmänheten utgör de en aktör i det trygghetsskapande arbetet. Arbetsuppgifterna och graden av organisering kan variera mellan olika arbetsgivare. Trygghetsvärd är ingen formell beteckning och de har, till skillnad från väktare och ordningsvakter, inte genomgått någon formell utbildning. De saknar de polisära befogenheter som en ordningsvakt innehar och har inte som uppgift att upprätthålla den allmänna ordningen.

LOV3-/§3-område

Beteckningen LOV3 åsyftar § 3 i Lag om ordningsvakter (SFS 1980:578), som innebär att Polismyndigheten (via sina regionala rättsavdelningar) ger tillstånd för bevakning medelst ordningsvakter över en begränsad geografisk yta under fastställda tidpunkter och dagar i veckan. På det sättet överlåter polisen delvis ordningshållningen på allmän plats, även om polisen alltid har det huvudsakliga ansvaret. I denna lag regleras hur och inom vilka ramar den som inte är anställd som polis kan "förordnas att som ordningsvakt medverka till att upprätthålla allmän ordning". Normalt sett gäller detta allmänna sammankomster, offentliga tillställningar inklusive idrottsevenemang, krogar och domstolar. Genom en lagändring år 2001 infördes § 3 som innebär att ordningsvakter kan förordnas även i andra fall om det finns "ett särskilt behov och det är av väsentlig betydelse från allmän synpunkt". Detta undantag ska användas restriktivt. Förordnandet innebär att ordningsvakter ges rätt att verka med sina laga befogenheter i det beslutade området. Befogenheterna gäller enbart innanför förordnandets geografiska avgränsning.

Kapitel 1: Utgångspunkter

1. Inledning

Inför år 2017 formulerade Järfälla kommun och lokalpolisområde Järfälla en samverkansöverenskommelse som avsåg att minska våldsbrotten och öka tryggheten i offentliga miljöer. Under lägesbildsarbetet identifierades framförallt stationsområdet i den centrala kommundelen Jakobsberg som en plats med hög koncentration av brottslighet, en så kallad "hot-spot". Ur medborgardialogerna framkom också en betydande oro bland allmänheten för att utsättas för brott på platsen. Stationsområdet med pendeltåg och bussterminal är kommunens huvudsakliga knutpunkt för kollektivt resande. Pendeltågsstationen är den sjunde största i Stockholms län sett till det dagliga antalet resenärer. Totalt har stationen och bussterminalen med 16 olika busslinjer drygt 36 000 på- och avstigande varje dygn (Järfälla kommun, 2016).

Under rusningstid bidrar genomströmningen på stationsområdet till en naturlig bevakning, som i sig kan avskräcka potentiella lagöverträdare. Samtidigt är den mänskliga interaktionen på sådana offentliga platser att likställa med möten mellan främlingar. Anonymiteten och mobiliteten undergräver etableringen av en informell social kontroll, som grogrund för ett ansvarstagande för platsen generellt och för sina medmänniskor specifikt (Ceccato och Newton, 2015). Sådana förhållanden sänker tröskeln för normbrytande beteenden. Lokala ordningsstörningar kan i sin tur medföra att den faktiska sociala kontrollen minskar genom att lokalinvånarna känner sig otrygga och inte vågar ge sig ut i det offentliga rummet. Ur en teoretisk synpunkt innebär en utarmning av den sociala kontrollen att fler individer som söker platser med låg övervakning attraheras, vilket leder till såväl högre nivåer av ordningsstörningar som mer allvarigare former av brottslighet (Hinkle, 2009:12; Mellgren, 2011:28).

Den rådande lägesbilden bekräftar premisen i situationell brottsprevention; att brott är mångdubbelt mer koncentrerade till geografiska platser än till specifika individer (Ceccato, 2013).¹ Liket den platsbundna brottsligheten varierar människors trygghet med den fysiska miljöns utformning, funktioner och användning (Chataway, Hart, Coomber, & Bond, 2017; Solymosi, Bowers & Fujiyama, 2015).² En fördjupad analys gav att brottsligheten och otryggheten på stationsområdet hade en tydlig spatial, temporal och demografisk dimension, som påkallade två väsentliga prioriteringar vid planeringen av insatser. För det första stod misshandelsfall utomhus, i samband med och efter stängning hos de lokala krogarna, ut bland de polisanmälda brotten. Detta så kallade "friktionsvård" drabbar och utövas i synnerhet av berusade (unga) män. För det andra framkom att kvinnliga kommuninvånare i hög utsträckning vidtar försiktighetsåtgärder på grund av sin otrygghet. Det innebär att de undviker vissa platser eller situationer på området, är extra vaksamma i mötet med främlingar eller bara nyttjar kollektivtrafiken under vissa tider på dygnet.

¹ Det faktum att plats och situation har en inverkan på brottslighet och att man genom att förändra miljön i den direkta närheten till brottsplatsen kan förebygga att brott begås, kallas inom kriminologin för *situationell brottsprevention* (Ceccato, 2013).

² Det råder dock delade meningar om sambandet mellan brottslighet och trygghet. Enligt Brottsförebyggande rådets Nationella trygghetsundersökning finns det en tydlig koppling mellan såväl indirekta som direkta erfarenheter av brott och uppfattningen om negativt påverkad trygghet (NTU; se BRÅ, 2011:67). Andra problematiserar sambandet. Enligt Heber (2007) saknas en tydlig koppling mellan den faktiska risken för att utsättas för brott och rädslan för att utsättas. Heber (2007:86) skriver att "rädslan för brott är inte bara rädslan för brott" och menar då att rädslan för brott beror på en rad andra faktorer som spelar in hos individen, i gruppen, i situationen eller i samhället. Dessa faktorer innefattar bland annat hur brott skildras i media, upplevelsen av en viss plats eller hur brottslighet ses på inom en viss grupp. Trygghet kan därför, enligt Heber, vara ett socialt skapat begrepp som egentligen inte är förankrat i "verkligheten".

Sårbarheten rankades som lägst under rusningstid och som högst under kvälls- och nattetid då området är mindre välbesökt.

Observationerna avspeglade sig också i vilka brott som medborgarna oroade sig mest för, nämligen hot och våld samt personrån. I sin tur registrerade polisen flest sådana incidenter just under kvällar och nätter. Liktydigt konstaterades en koncentration kring fredagar och lördagar. Kriminalstatistiken speglade således kommuninvånarnas uppfattning i flera avseenden. Resultaten bekräftade att medborgarnas trygghet är avgörande för om, hur och när de förflyttar sig till och från hemorten. Det påverkar i sin tur vilka aktiviteter de deltar i, deras livskvalité och hur de umgås med varandra på offentliga platser (Stafford, Chandola, & Marmot, 2007).

Följaktligen enades kommunstyrelsen och lokalpolisområdet i ett medborgarlöfte om gemensamma krafftåg kring stationsområdet. I utvecklingsarbetet ansökte kommunen om och beviljades ett så kallat LOV3-förordnande. I enlighet med § 3 i lagen (SFS 1980:578) om ordningsvakter (LOV) gav Polismyndighetens regionala rättsavdelning tillstånd för bevakning med ordningsvakter på tidpunkter då de bedömde behovet av ordningshållning på platsen som mest angeläget; fredagar och lördagar från klockan 18:00 till och med klockan 04:00 kommande dag. På det sättet överlåter polisen delvis ordningshållningen på allmän plats, även om polisen alltid har det huvudsakliga ansvaret. I mars 2018 gick startskottet för en 12 månaders försöksperiod med två patrullerande ordningsvakter per arbetspass. Projektets övergripande målbild var att minska brottsligheten och öka tryggheten i försöksområdet och preciserades i fyra delmål:

- Att minska mängdbrottsligheten och i synnerhet de alkohol- och krogrelaterade våldsbrotten utomhus i förordnandeområdet under försöksperioden³
- Att öka kommuninvånarnas trygghet och i synnerhet bland kvinnor i förordnandeområdet under försöksperioden
- Att utveckla strategiska relationer mellan ordningsvakter och polisen, liksom med Brottsofferjouren/Stödcentrum Nordväst respektive Socialtjänsten
- Informationsspridning till medborgarna om ordningsvaksinsatsen och dess eventuella effekter

För att leda det strategiska utvecklingsarbetet bildades en projektgrupp bestående av kommunrepresentanter, kommunpolis och det bevakningsbolag som tillhandahöll ordningsvakterna. Gruppens sammansättning ämnade bidra till samverkan kring delmålen. Med samverkan åsyftades ett nära informationsutbyte gällande lägesbildens utveckling samt initiala åtgärder respektive stödbehov vid brott. Projektgruppens funktion var att följa arbetets utveckling kontinuerligt och att deltagarna skulle bidra med kunskap, erfarenheter och idéer för att infria målbilden.

Denna rapport är en utvärdering av försöksverksamhetens implementering och måluppfyllelse. Beställare är Järfälla kommun via avdelningen för Social hållbarhet. För genomförandet anlätades rapportförfattaren, kriminologen Adam Jonsson. Författaren svarar själv för innehåll, slutsatser och förslag i rapporten. Utvärderingen finansierades av Brottsförebyggande rådet och Järfälla kommun.

³ Med *mängdbrott* avses de vanligast förekommande brotten. Det rör sig om förseelser, men som medför betydande skador för enskilda och för samhället. Brotten innebär ofta en kränkning av den personliga integriteten och kan skapa otrygghet i samhället. Förundersökningar vid mängdbrott ledes allt som oftast polisleda.

2. Rapportens disposition

Rapporten består av fem kapitel. *Kapitel 1* introducerar utvärderingens syfte och frågeställningar följt av dess empiriska material och tillvägagångsätt. *Kapitel 2* behandlar projektets ansvarsfördelning, ordningsvachtsinsatsens innehåll och försöksområdets infrastruktur. *Kapitel 3* avhandlar projektets implementering och ger en kronologisk överblick av händelseförloppet under försöksperioden. *Kapitel 4* presenterar utvärderingens resultat utifrån aktuella frågeställningar. *Kapitel 5* knyter samman projektets utfall i en tvådelad avslutande diskussion. Först relateras resultaten till organisationsforskning och implementeringsteori och därefter till tidigare forskning om olika uniformerade aktörers inverkan på trygghet i offentliga miljöer. Utifrån slutsatserna diskuteras de lärdomar som finns att hämta ur projektet.

3. Utvärdering: Syfte och frågeställningar

Forskarsamhället har återkommande anfört att utvärderingar inom det brottsförebyggande och trygghetsskapande fältet ofta uteslutande fokuserar vid *utfallet*; om problemet blivit löst efter insatsen och om det sannolikt var densamma som påverkade problemets omfattning (Pawson & Tilley, 1994; Smith m.fl, 2002). På det sättet nonchaleras kontextspecifika bakomliggande förhållanden, som påverkar kvalitén i *genomförandet* av en intervention. Med andra ord, i vilken utsträckning som insatsen *implementeras* på ett ändamålsenligt sätt. Att identifiera förutsättningarna för insatsens införande och sedan undersöka dess praktiska tillämpning är avgörande i två avseenden; dels för att kunna urskilja vilka mekanismer eventuellt som verkade problemet, dels som utgångspunkt i en kritisk bedömning av om, hur, var och när effekten kan replikeras.

3.1 Syfte och frågeställningar

Mot denna bakgrund har rapporten ett tvådelat syfte. För det första att dokumentera hur försöksverksamheten genomförts på strategisk och operativ nivå och analysera de organisatoriska förutsättningarna för implementeringen. För det andra att systematiskt analysera i vilken utsträckning som projektet infriade sina målsättningar. Det övergripande syftet preciseras i följande fem frågeställningar:

1. I vilken utsträckning har projektet haft de nödvändiga organisatoriska förutsättningarna för att infria målbilden och hur har det påverkat insatsens genomförande?
2. Hur utvecklas den polisanmälda brottsligheten i förordnandeområdet under försöksperioden i jämförelse med motsvarande period under föregående år?
3. Hur utvecklas kommuninvånarnas trygghet och deras upplevda nivå av ordningsstörningar i förordnandeområdet under försöksperioden?
4. I vilken utsträckning har strategiska relationer mellan ordningsvakter och polisen, liksom med Brottsofferjouren/Stödcentrum Nordväst respektive socialtjänsten utvecklats under projektperioden?
5. I vilken utsträckning har information om ordningsvachtsinsatsen kommunicerats till kommuninvånarna och har den nått fram?

4. Metod och material

4.1 Anmälda brott

Ett av flertalet informationskällor som använts i utvärderingen är polisens statistik över anmälda brott (RAR). I analysen ingår uteslutande de brottskategorier som omfattas av medborgarlöftet som föranledde insatsen (Järfälla kommun 2017). De aktuella brotten är misshandel inklusive grov misshandel, olaga hot, ofredande, sexuellt ofredande, exhibitionism (blottning), personrån med och utan skjutvapen, väskryckning, rån mot näringsverksamhet (inklusive butiksrån och taxirån), narkotikabrott (innehav, bruk och överlåtelse), skadegörelse (mot kollektivtrafiken, mot kommunala lokaler/fastigheter eller annans egendom) och mordbrand.⁴

Analysen baseras på två geografiska områden; förordnandeområdet respektive de omkringliggande angränsande delarna av centrala Jakobsberg. Syftet med två sökområden är att kontrollera att en eventuell minskning av brottsligheten i försöksområdet inte ersätts av en motsvarande ökning av brotten i det närliggande området. En inte ovanlig invändning mot platsbundna insatser är att brottsligheten bara "flyttar runt hörnet"; ett fenomen som vanligtvis benämns som omfördelningseffekter (eng. crime displacement) och att den sammanlagda förebyggande effekten därmed uteblir (Johnson m.fl., 2012).⁵ Denna hypotes har forskare inom den situationella brottsförebyggande traditionen återkommande undersökt och den dominerande slutsatsen är att sådana överflyttningseffekter inte är särskilt vanligt förekommande (Pease & Tseloni, 2014; Weisburd m.fl., 2006). Å andra sidan finns det även en annan sida av myntet, nämligen den direkta motsatsen till omfördelningseffekter i form av spridningseffekter (eng. diffusion of benefits). Spridningseffekter kan enkelt uttryckt beskrivas som de positiva effekter av en intervention som kan övergå till angränsande områden eller platser i närheten av det område där den ursprungliga åtgärden implementerats (Johnson m.fl., 2012). För att minimera risken för felaktiga slutsatser gällande insatsen i förordnandeområdet på grund av antingen omfördelnings- och/eller spridningseffekter används den angränsande kommundelen som kontrollområde.

I analysen ingår data från två tidsperioder. Insatsen initierades 2018-03-09 och pågick fredagar och lördagar från klockan 18:00 till och med 04:00 nästkommande dag under 12 månader. För det första jämförs utvecklingen på aktuella dagar och tider under försöksperioden med motsvarande tidsperiod under föregående år. För det andra jämförs utvecklingen i respektive sökområde (allt annat lika) under det senaste decenniet till och med försöksperiodens slut. Syftet med de två tidsperioderna är att beakta årsvisa variationer. En tumregel i statistiska sammanhang är att så länge eventuella förändringar befinner sig inom den storleksordning som de normala årsvisa fluktuationerna anger, är förändringen ointressant. Om förändringen från det ena året till det andra däremot markant avviker från de sistnämnda, har det skett något som kan vara värt att söka orsakerna till. Datamaterialet har analyserats genom univariata analyser i statistikprogrammet SPSS (Statistical Package for the Social Sciences), som utgör dagens världsstandard av dataanalys inom samhällsvetenskaperna. Resultaten illustreras i diagramform i rapportens fjärde kapitel.

⁴ Datainsamlingen har beaktat att vissa brottskoder utgått och ersatts under perioden 2009–2019.

⁵ Omfördelningseffekter (även kallat överflyttningseffekter) är dock inte begränsade till den rent geografiska aspekten av var brottet begås, utan kan även påverka när brottet begås, hur brottet begås, vilket brott som begås eller vilket brottsobjekt som angrips (Johnson m.fl., 2012).

Metodologiska begränsningar

Forskarsamhället har återkommande hävdat att utvärderingar av interventioner inom det kriminalpolitiska fältet ofta är metodologiskt svaga och ger beslutsfattare små möjligheter att fatta rationella beslut (jmf. Lindström & Martinez Olsson, 2016). Trots att rapporten bygger på flera – för sitt syfte relevanta – informationskällor uppvisar olika datamaterial sina begränsningar, som har bäring för tolkningen av resultaten. För det första innebär utvärderingens avgränsning till brottskoderna i medborgarlöftet att ingen slutsats gällande utvecklingen av den *totala* mängden anmälda brott kan dras utifrån underlaget. Denna rapport är således att betrakta som en utvärdering av hur väl ordningsvaksinsatsen styr mot medborgarlöftets prioriteringar.

För det andra må den registrerade brottsligheten utgöra en viktig del vid kartläggningen av den lokala problembilden, men likväl kommer långt ifrån alla brott till rättsväsendets kännedom. Den förhållandevis stora andelen brott som inte anmäls och därmed faller utanför statistiken brukar benämnas som dold brottslighet medan kvoten mellan den registrerade och dolda brottsligheten vanligtvis benämns som mörkertal (se Brottsförebyggande rådet, 2008:15ff). Allmänhetens anmälningsbenägenhet kan sägas vara styrande för många brottstypers avtryck i statistiken (se Brå, 2012:20). Samtidigt bör även noteras att polisens arbetssätt påverkar antalet registrerade brott, inte minst gällande så kallade spaningsbrott som exempelvis narkotikabrott. Antalet anmälda narkotikabrott kan i viss mån sägas vara styrande utifrån de resurser som polisen lägger på beivrandet av just denna brottstyp (Brottsförebyggande rådet, 2013). Även om uppgifter om anmälda brott inte är en problemfri informationskälla kan den ge en fingervisning om vissa mer brottsutsatta delar inom försöksområdet (så kallade hot spots) samt huruvida det finns specifika tider på dygnet då brottsligheten toppar (så kallade hot times). Detta med reservation för att Polismyndighetens geografiska information om brottsplatser kan uppvisa bristande träffsäkerhet (Gerell, 2013:44). Det är inte ovanligt med GPS-koordinater i RAR med 80 meters felmarginal (Gerell, 2018).

För det tredje, och som en förlängning av föregående resonemang, innehåller varje anmälan i materialet även information om brottets start- och slutdatum (år, månad, datum och veckodag) samt start- och sluttid. Diskrepansen mellan de två tidpunkterna kan i vissa fall vara stort, beroende på typ av brott och anmälares kunskap kring brottet. Som exempel kan ett offer för misshandel vara förhållandevis säker på att brottet begicks mellan klockan 22:15 och 22:20 en fredag, vilket sedermera resulterar i brottets start- och sluttid. Däremot är tidpunkten för skadegörelse generellt och skadegörelse mot kollektivtrafiken specifikt långt ifrån lika säker. Den sistnämnda företeelsen anmäls som regel inte i samband med upptäckt av kollektivtrafikens operatörer. Istället samlas flera ärenden på hög och rapporteras till polisen vid en och samma tidpunkt. Därför loggas dessa brott i RAR med en högst ungefärlig tidpunkt för brottstillfället. I aktuella dataset är tidsspannet mellan uppskattad start- sluttid minst 72 timmar. Sammantaget råder således en betydande osäkerhet kring vilka brott som faktiskt begicks under tiderna för insatsens genomförande.

Avslutningsvis finns specifika fallgropar vid analyser av brottsstatistik. En sådan innebär att anmälningar där datumet för brottet inte har gått att precisera inom en sjudagersperiod, liksom eventuella dubletter, avsaknad av geografiska koordinater samt felkodningar, har exkluderats från vidare analyser. Detta resulterade i ett försumbart bortfall. Mer angeläget är vilka slutsatser som kan dras utifrån analysen. Utvärderingen bygger på data från försöksområdet respektive de angränsade delarna av centrala Jakobsberg på förordnandetiderna från och med år 2009 till och med försöksperiodens slut (2019-03-03; kl. 04:00). Däremot har motsvarande statistik över den generella utvecklingen, på alla veckodagar och tider, inte behandlats. Under omständigheterna skulle en hypotetisk

minskning av registrerade brott i de två sökområdena kunna återspegla en generell nedåtgående trend, som förvränger den faktiska förändringen under den ettåriga försöksperioden. Förklaringen till att underlaget saknas var en hög arbetsbelastning på regionnivå, med bäring för kontaktpersonernas prioriteringar. En angränsande aspekt rör utvärderingens design med för- och efterteststudier som minskar den interna validiteten. Till följd av avsaknaden av ett matchat kontrollområde med liknande problembild och andra väsentliga förhållanden (närhet till kollektivtrafik och turtäthet respektive antalet av- och påstigande över dygnet samt utbudet av nöjesverksamheter med serveringstillstånd) finns en överhängande risk att andra faktorer, utöver den implementerade insatsen, kan ha haft en markant inverkan på brottsligheten i de två undersökta områdena (Sherman m.fl., 1998).

4.2 Trygghetsundersökning: Boendekenkät

Trygghet är ett omfattande begrepp som kan diskuteras utifrån många olika perspektiv. På individnivå inbegriper det alltifrån hälsotillstånd, ekonomisk trygghet och tillit till sina medmänniskor till graden av förtroende för vårt demokratiska system och rättsväsende (Gilling, 2010; Heber, 2009). Fokus för denna rapport är (o)trygghet kopplat till brott och ordningsstörningar, som kan få långtgående konsekvenser för både individen och samhället. Otrygghet kan leda till att individer begränsar sitt deltagande på olika samhällsarenor, genom att undvika att delta i vissa aktiviteter eller att röra sig ute vid vissa tidpunkter. Det kan i sin tur medföra att det är färre individer som rör sig ute i det offentliga rummet, vilket innebär att den informella sociala kontrollen minskar med en ökad brottslighet som ett möjligt utfall (Ivert, 2018; Skogan, 1990).

I denna rapport likställs nivån av (o)trygghet med graden av oro för att bli utsatt för brott och utstå olika ordningsstörningar. Oro är en framåtblickande känsla; en subjektiv uppfattning om vad som skulle kunna hända (Heber 2008:9). En gängse distinktion görs mellan allmän oro respektive konkret oro (Stafford, Chandola & Marmot, 2007; Litzén, 2006). I denna utvärdering avses den konkreta oron ur ett situationellt perspektiv, vars grundläggande idé är att olika utfall (t.ex. beteenden, reaktioner, känslor) är resultatet av en interaktion mellan individen och de olika (vardagliga) sammanhang som individer navigerar (Björkemarken, 2009; Engström & Kronkvist, 2018; Heber 2008; Mischel, 2004). Det innebär att (o)trygghet inte är en bestående känsla, utan fluktuerar både i frekvens och intensitet beroende på tid, plats och situation (närvaron av andra etc.) (Chataway, Hart, Coomber, & Bond, 2017; Solymosi, Bowers & Fujiyama, 2015).

Forskarsamhället har återkommande påtalat att mätningar om konkret (o)trygghet också fångar den allmänna oron (Farrall, 2004; Farrall & Gadd, 2004). Denna är inte nödvändigtvis knuten till något faktiskt brott, men kan likväl inbegripa ett riskmedvetande, vars magnitud formas av omfattningen av mediekonsumtion av respektive samtal med närstående om brottslighet. Konsekvensen är att otrygghetens omfattning riskerar att överskattas (Farrall, 2004; Farrall & Gadd, 2004). I föreliggande sammanhang, när effekter av en förebyggande insats ska utvärderas, riskerar nämnda aspekter att influera svaren och minska mätningens interna validitet. Intern validitet har definierats som "graden av tilltro att resultatet av en experimentell studie orsakas av den oberoende variabeln (insatsen, *reds. anm.*) och inte av potentiellt konkurrerande faktorer" (Dunbar-Jacob, 2012:92, min översättning). Med andra ord är graden av intern validitet i en utvärdering avgörande för i vilken utsträckning resultaten kan tillskrivas insatsen.

Tillvägagångsätt

Den lokala problemnivån i form av brott och ordningsstörningar har en viktig roll i förklaringen av människors otrygghet i offentliga miljöer (Kronkvist & Ivert, 2017:15). För att mäta sådana förhållanden utformades en enkät. Enkätfrågorna bygger på en operationalisering av

begreppet livskvalitetsbrottslighet, som används i den internationella trygghetsforskningen och utvecklats utifrån "broken windows"-teorin (Beck, 2017; Braga & Bond, 2008; Gray, Jackson & Farrall, 2011; Harcourt, 2009; Kohler-Hausmann, 2013). Det åsyftar brott och ordningsstörningar som vållar konkret otrygghet i offentliga miljöer och riskerar leda till ofrivilliga beteendeförändringar i människors vardag, med avsikt att undvika sårbara situationer.⁶ Det inkluderar till exempel öppen narkotikahandel och drogpåverkade och/eller berusade individer, brott mot alkohollagen och ordningslagen, ofredanden och olaga hot samt våld, personrån, egendomsbrott, offentlig uriner, nedskräpning och skadegörelse. Slutligen stämde de företeelser som inkluderades i enkäten av mot dels medborgarlöftets prioriteringar, dels de ordningsstörningar som ordningsvakter har möjlighet att förebygga liksom laga befogenhet att agera mot. Därmed kom enkätfrågorna att behandla upplevd oro att utsättas för brott respektive faktiskt utsatthet för brott på stationsområdet, upplevd lokal problemnivå samt otrygghetens eventuella konsekvenser för respondenternas nyttjande av stationsområdets faciliteter.

Inför distributionen av enkäten upprättades en urvalsram; en specificering av populationen som undersökningens urval baseras på. Kriterierna för att ingå i urvalsramen var (1) att vara folkbokförd i Järfälla kommun, (2) 18 år eller äldre, (3) bosatt inom försöksområdet alternativt inom 0,7 kilometer från områdets alla yttre gränser i centrala Jakobsberg. Utifrån kraven drog ett slumpmässigt urval om 1,000 individer, som målgrupp för mätningarna. Tillvägagångssättet motiverades av att de tilltänkta respondenterna bör, till följd av sin geografiska närhet, besöka försöksområdet mer frekvent för olika syften (dagligvaruhandel etc.) och på olika tider än invånare i övriga kommuner och således kunna bidra med en sammansatt trygghetsbild. Postenkäterna inklusive frankerat svarskuvert distribuerades under första veckan i februari 2018, vilket motsvarade en svarsperiod på fyra veckor. Svarsfrekvensen i denna baslinjemätning uppgick till 53,8 procent efter kontroll för internt bortfall, motsvarande 538 respondenter.⁷

För att uppskatta eventuella förändringar i aktuella indikatorer mottog samma unika 1,000 individer motsvarande enkät efter försöksperiodens slut. Detta gjordes med avsikt att stärka reliabiliteten; att i så hög utsträckning som möjligt tillgodose att respondenternas demografiska struktur och andra centrala förhållanden var likvärdiga i båda mätningarna, vilket i sin tur bidrar till en säkrare prediktion gällande utfallet. En reservation bör utfärdas för boende som bytt adress under tiden, men enkäten innehöll en bakgrundsfråga om hur länge respondenten bott på sin nuvarande adress. Frågeformuläret som distribuerades innehöll samma frågor som vid baslinjemätningen – med reservation för att eftermätningen också inkluderade frågor om huruvida respondenten kände till insatsen och huruvida att närvaron av ordningsvakter bidrar till deras trygghet på stationsområdet.⁸ Svarsfrekvensen i eftermätningen uppgick till 32,7 procent efter kontroll för internt bortfall, motsvarande 327 av 1,000 tillfrågade.⁹

⁶ För en diskussion om begreppet livskvalitetsbrott, se Trygghetskommissionens rapport *Aktivera samhället mot livskvalitetsbrott* (2018).

⁷ Med *bortfall* avses de personer som inte deltar i en undersökning trots att avsikten var att de skulle delta. Svarsfrekvensen i baslinjemätningen uppgick till 58,1 procent. Det interna bortfallet bestod av ofullständigt ifyllda formulär, respondenter som uppger att de nyttjar färdtjänst i betydande utsträckning eller uppenbart inkonsekventa svar, såsom respondenter som uppger att de besöker området mer sällan än 3–4 ggr. i veckan - men som samtidigt påstår att de till exempel ser berusade personer varje dag.

⁸ Enkäten återfinns som bilaga.

⁹ Den initiala svarsfrekvensen uppgick till 34,6 procent. Det interna bortfallet bestod av ofullständigt ifyllda formulär, respondenter som uppger att de nyttjar färdtjänst i betydande utsträckning eller uppenbart inkonsekventa svar, såsom respondenter som uppger att de besöker området mer sällan än 3–4 ggr. i veckan - men som samtidigt påstår att de till exempel ser berusade personer varje dag.

Det relativt stora externa bortfallet av respondenter kan, åtminstone delvis, bero på att inga påminnelser skickades ut. Mer överhängande är försvagningen i svarsbenägenhet mellan undersökningstillfällena. Utfallet följer trender i den Nationella trygghetsundersökningen (NTU); vid den första mätningen år 2006 var svarsfrekvensen 78 procent, men har därefter minskat kontinuerligt till 2019 års mätning med 36,75 procent (Brottsförebyggande rådet, 2019).¹⁰ Många svenska undersökningsinstitut har rapporterat om att bortfallet i deras omfångsundersökningar ökat kraftigt under 2000-talet och det utgör nu ett stort problem i så gott som samtliga undersökningar. Statistiska centralbyrån (SCB) har jämfört med andra statistikproducenter ett lågt bortfall, särskilt i ett internationellt perspektiv, men även i deras mätningar ligger bortfallet i de flesta numera på omkring 40 procent.

Analys

Enkäterna kodades manuellt i SPSS. Samtliga frågor kodades på exakt samma sätt vid båda mättillfällena. För att testa reliabiliteten valdes 200 enkäter från respektive mätning slumpmässigt ut för en kontroll. Dessa kodades på nytt och hade en drygt 97-procentig överensstämmelse med den ursprungliga inmatningen. Den följande analysen fördelades på fyra olika frågeteman; lokal problemlnivå, allmän oro, konkret otrygghet, föreställd risk att utsättas för brott och självrapporterad utsatthet för brott. För att jämföra utvecklingen av de undersökta indikatorerna över tid tillämpades företrädesvis medelvärdesanalyser. Med andra ord jämförs medelvärden av enkätsvar vid tidpunkt x med tidpunkt y för att undersöka eventuella skillnader.¹¹ Dataseten granskades sedan med hjälp av statistiska sambandsanalyser i form av bivariata korstabeller, OLS-regressioner samt logistiska regressioner. Med dessa verktyg har utvärderingen fokuserat på könsskillnader, som återspeglas i delmålet om att i synnerhet öka kvinnors trygghet.

Datamaterialets struktur

Demografi	Baslinjemätning		Eftermätning	
	Antal	Procent	Antal	Procent
Kvinnor	281	52	176	54
Män	257	48	151	46
18-29 år	17	3	14	4
30-44 år	41	8	48	15
45-64 år	184	34	109	33
65-98 år	296	55	156	48
Totalt	538		327	

Tabell 1: Fördelning av respondenternas könstillhörighet och ålder i baslinje- respektive eftermätningen

För att ge en överskådlig bild över enkätaterialets demografiska sammansättning redogör tabellen ovan för respondenternas könstillhörighet och ålder i baslinjemätningen respektive eftermätningen. Till synes är fördelningen mellan kvinnor och män nära nog identisk vid båda undersökningstillfällena, med en något högre andel kvinnor än män. Däremot föreligger

¹⁰ Värt att notera är att NTU:s metod för datainsamling och urvalsstorlek har förändrats mellan mätningarna.

¹¹ För att undersöka om de identifierade skillnaderna mellan undersökningstillfällena är av statistisk signifikans, det vill säga inte beroende av slumpen, tillämpades *t*-test.

genomgående betydande skillnader i svarsbenägenhet i fråga om ålder. För att åskådliggöra förhållandet skapades fyra kategorier. Medelåldern i baslinjemätningen uppskattades till 69 år och i eftermätningen till 67 år. Efter omständigheterna uppgick andelen individer mellan 18 och 44 år till 11 procent i baslinjemätningen och till 19 procent vid eftermätningen. I kontrast var omkring hälften av respondenterna 65 år eller äldre i båda mätningarna. Fördelningen bör ställas i förhållande till att endast 18 procent av invånarna i kommundelen Jakobsberg är 65 år eller äldre.¹² Sålunda förelåg tydliga indikationer på att respondenterna, i alla fall ur åldersynpunkt, inte representerar den rampopulation som utvärderingen vill uttala sig om särskilt väl.

En granskning av tabellen ger att det externa bortfallet är iögonfallande systematiskt ur ålderssynpunkt. Ett scenario där respondenternas enkätsvar skiljer sig på ett icke slumpmässigt sätt från dem som inte deltog i undersökningen resulterar i ett systematiskt mätfel. Vanligen finns det skäl att tro att orsaken till att personer inte kan eller vill delta samvarierar med vissa egenskaper, som också påverkar hur man skulle besvara frågorna. Det faktum att det fanns grupper som inte var tillräckligt representerade i materialet bidrog initialt till en osäkerhet vid skattningar av nivåer. I denna form av studier finns alltid en risk för att individer som inte upplever otrygghet och brottslighet som ett problem avstår från att medverka. Konsekvensen blir ett bortfall och en överrepresentation av medborgare som förmedlar en verklighetsbeskrivning som inte står i proportion till problemets omfattning.

Viktning i undersökningen

Inledningsvis var *antalet* respondenter i de två yngsta kategorierna påtagligt färre än dem i de två äldsta kategorierna. För att enkätresultaten ska ge en korrekt bild av målgruppen krävs korrigeringar när svarsbortfall förekommer. En relativt enkel metod är att vikta materialet så att dess demografiska struktur och förhållandena mellan olika subgrupper blir representativt för rampopulationen. Genom att göra åldersgrupperna mer proportionerliga på statistisk väg är förhoppningen att minska effekten av bortfallet och inte snedvräda resultaten (Martinsson m.fl., 2013). Viktningen baserades på information om befolkningssammansättningen i kommundelen Jakobsberg.¹³ En konsekvens av denna korrigering är att de enkätsvar där ålder ej har angivits utslöts från analysen. I baslinjen rörde detta sig om sex respondenter och i uppföljningen om två. Viktningen innebar således ett försumbart bortfall.

Metodologiska begränsningar

I studier av (o)trygghet har olika tillvägagångsätt och datamaterial sina för- respektive nackdelar som bör beaktas vid tolkningen av resultaten. Syftet bakom analysens fyra ålderskategorier var att på ett överskådligt sätt konkretisera respondenternas sammansättning och i förlängningen belysa eventuella skillnader i svarstendenser utifrån en central demografisk variabel. Samtidigt kan uppdelningen bedömas som trubbig, inte minst då tidigare trygghetsforskning påvisat stora skillnader mellan olika äldre subgrupper (Pain 1995). Liktydigt anger Heber (2007) att personer mellan 16-24 år i liknande studier ofta rapporterar en större oro att utsättas för att bli utsatta för brott än andra befolkningsgrupper.

Ett oundvikligt avvägande är om viktningen medför tillräckligt stora fördelar för att rättfärdiga den bias som kan uppkomma i skattningen.¹⁴ Korrigeringen innebär krasst att låta de 18-29-åringar respektive 30-44-åringar som medverkat i mätningen också representera dem som

¹² Baserat på Statistiska centralbyråns data per 2018-12-31.

¹³ För ändamålet tillämpades befolkningsstatistik för år 2018 från Järfälla kommun: <https://www.jarfalla.se/download/18.705d584216a1ebf82287653/1555326618344/byggbaserad-befolkningsprognos-jarfalla-kommun-2019-2028-delomraden.pdf>

¹⁴ För att beräkna effektiviteten efter viktning användes en Gaussapproximation.

inte är med. Är det rimligt att tro att de respondenter vars svar viktas upp kan kompensera för dem som inte svarat? Det förutsätter att svarstendenserna hos berörda respondenter faktiskt är representativa för delpopulationens trygghetsituation. Om det finns stora skillnader mellan hur individer i olika åldersgrupper svarar, kommer det att leda till en stor bias om viktning inte tillämpas. Om skillnaderna mellan olika subgrupperna däremot är liten föreligger risk för att viktningen att inför ett större bias i undersökningen än den motverkar.

4.3 Deltagande observationer: Strategi och praktik

För att besvara frågeställningarna rörande försöksverksamhetens styrning och praktiska utförande har rapportförfattaren haft tillträde till nyckelaktörernas sammanträden. Initialt förankrade projektgruppens ordförande utvärderingens syfte och författarens mandat att bedriva datainsamling bland berörda. Utvärderaren har varit med från projektgruppens första sammanträde i februari 2018, vid insatsens startdatum och under de följande 12 månaderna. Det har omfattat projektgruppens samtliga fem sammanträden, två möten mellan kommunrepresentanter och bevakningsbolaget, ett lägesbildsmöte hos polisen samt 24 arbetspass med de patrullerande ordningsvakterna. Det har således varit fråga om öppna observationer, vars deltagande element har bestått i att betrakta vad som händer, höra vad som sägs och följa interaktionen. Detta "passiva" förhållningsätt har förordats av det etnografiska forskarsamhället som särskilt fördelaktigt i management- och organisationsstudier, med argumentet att reducera påverkan på informanter och de skeenden som studeras (Czarniawska, 2007:17; Fangen, 2005:11).

Mellan projektgruppens sammanträden genomfördes enskilda intervjuer med tre av deltagarna, under vilka rapportförfattaren ställt frågor om deras mandat att inom sina respektive organisationer arbeta mot målsättningarna, deras kontakt med andra aktörer som verkar på stationsområdet och kommunikativa insatser gentemot medborgarna samt om informanternas samlade bedömning av insatsen i aktuellt skede. Observationerna under ordningsvakternas arbetspass var jämnt fördelade mellan mars och november 2018. Datainsamlingen hade tre fokusområden; (1) ordningsvakternas grad av målförståelse, (2) patrulleringens systematik i förhållande till de mikroplatser inom försöksområdet som är särskilt brottsutsatta och definierats som otrygga samt (3) hur patrullerna samverkar med andra aktörer på området.

Det empiriska materialet från de deltagande momenten har bestått av fältanteckningar och ljudupptagningar. Anteckningarna renskrevs och sammanfattades direkt efter varje besök på fältet. Dagen efter varje observation transkriberades inspelningen med lätt redigering av citat för att öka läsbarheten. Den initiala analysen bestod av att jämföra nya data med tidigare preliminära resultat. På så vis identifierades likheter och skillnader som till slut utgjorde resultaten. Under processen har rapportförfattaren växlat mellan datainsamling och en tematisk analys av materialet, vilket kan liknas vid interaktiv induktion; att ytterligare insamlat material kontinuerligt har påverkat observationernas fokusområden och teoretiska ram (jmf. Hartman, 2004:289). Detta medför att resultaten inte enbart är av beskrivande karaktär. Projekt som temporär utvecklingsform kan inte studeras som isolerade enheter, eftersom de alltid påverkas av befintliga organisatoriska förutsättningar (Jensen m.fl., 2006; Sahlin-Andersson & Söderholm, 2006; Åhlfeldt, 2017). Med avsikt att identifiera sådana förutsättningar har händelseutvecklingen analyserats med hjälp av nyinstitutionell organisationsforskning och implementeringsteori; två kunskapsområden som beaktar hur elementära aspekter såsom styrning och förankring påverkar graden av måluppfyllelse i projektformen.¹⁵

¹⁵ Inom nyinstitutionell teori anses det vara spridningen av idéer (t.ex. betydelsen av samverkan) som skapar dynamiken inom en organisation. För att en idé ska få fäste och börja spridas behövs det både aktörer som skickar,

Utöver den egengenererade empirin har kompletterande underlag såsom e-postkorrespondens, arbetsrutiner för förordnandeområdet och tidningsartiklar samlats in. Här ingick också ordningsvakternas rapporter från samtliga arbetspass. Vakterna har loggat sina förehavanden via en applikation i sina arbetstelefoner ingick logga sina förehavanden under arbetspasset. Syftet med rapporteringen var att dokumentera lägesbilden och utfört reaktivt respektive förebyggande arbete.

5. Etiska överväganden

Materialinsamlingen har väglett av Vetenskapsrådets (2017) etiska principer inom humanistisk vetenskaplig forskning. Inför projektstarten informerades projektgruppens medlemmar skriftligen om utvärderingens syfte och spridning. Övriga informanter har muntligen informerats om uppdraget, om sitt frivilliga deltagande och rätten att avstå frågor vid första kontakt och gavs möjligheten att ställa frågor kring sitt deltagande. Ingen av de berörda har haft invändningar mot att ingå i fältstudierna. Samtliga har avidentifierats i fråga om namn och specifika befattningar i rapporten, vilket tydliggör att utvärderingen inriktas mot generella faktorer och processer, inte enskilda individer. Samtidigt finns skäl att problematisera samtyckeskravet, som också innebär att informanterna ska kunna avbryta sin medverkan i studien när som helst (jmf. Vetenskapsrådet 2017:34ff.). För nyckelaktörerna fick ju medverkan i utvärderingen karaktären av att bli en uppgift som ingick i projektet. Detta rör också konfidentialiteten kring personliga ståndpunkter; då flera av informanterna är arbetskollegor eller samverkanspartners är de inte anonyma för varandra. Samtidigt konstaterar författaren att alla berörda är tämligen överens om orsakerna till händelseutvecklingen i projektet. Att rapporten presenterar en samstämmig bild av informanternas erfarenheter talar för det empiriska materialets giltighet.

Det statistiska underlaget för analysen av brottsutvecklingen innehåller, utöver brottskod och huruvida brottet begåtts i försöksområdet eller inte, även information om brottets start- och slutdatum (år, månad, datum och veckodag) samt uppskattad start- och sluttid. Integritetskänsliga uppgifter om målsägande och eventuella misstänkta, liksom mer detaljerade upplysningar kring var brottet begåtts genom geografiska koordinater, ingår inte i materialet. Sålunda kan varken rapportförfattaren eller annan utomstående identifiera enskilda individer eller adresser.

En avslutande övervägande rör de personuppgifter som hanterats vid distribution och analys av boendeenkäten; namn, könstillhörighet, ålder och bostadsadress. Uppgifter om urvalsramen och respondenter har uteslutande lagrats och hanterats av rapportförfattaren. Samtliga berörda har skriftligen informerats om enkätens syfte, att deltagandet varit helt frivilligt och anonymt samt hur resultaten bearbetats. Likväl framgick att de tillfrågade genom att returnera den ifyllda enkäten samtyckt till att delta i mätningen (jmf. Vetenskapsrådet, 2017:37). Det har varken via svarskuvert eller frågeformulär varit möjligt att koppla enskilda svar till adressuppgifterna, vilket var motiverat av integritetsskäl. Av samma forskningsetiska hänsyn kan omöjligen säkerställas i vilken omfattning som samma unika respondenter ingår i analysen av resultaten från baslinje- respektive eftermätningen.

Kapitel 2: Projektets utformning

I detta kapitel presenteras projektorganisationen, insatsens innehåll och försöksrådets infrastruktur. Beskrivningen utgör en så kallad idealtypisk modell, det vill säga hur ansvarsfördelningen och interventionen var tänkta att fungera utifrån kommunens respektive lokalpolisområdets vision. En sådan redogörelse tjänar två syften. För det första att fastställa grundpelarna inför implementeringen. För det andra krävs en samsyn kring exakt vad som utvärderas. För att bedöma om någonting har implementerats ändamålsenligt behöver man i förväg specificera insatsen och tydliggöra dess syfte, vad den består av och det förväntade utfallet (Edvall-Malm, 2012:28; Åhlfeldt, 2017:12).

1. Förordnandeområdets infrastruktur

Det aktuella försöksområdet består av tre olika, men sammankopplade LOV3-områden. På kartan ovan representerar en röda markeringen (1) Jakobsbergs Centrum som var ett förefintligt förordnande (A400.291/2015). Inne i centrumgallerian verkar fastighetsägarens Citycons upphandlade ordningsvakter under ordinarie öppettider. Den orangea markeringen utgör (2) Jakobsbergs stationsområde och var det specifika förordnande som kommunen beviljades inför projektstarten (A292.569/2017). Stationsområdet är drygt en halv kvadratkilometer stort. På denna yta har SL, Storstockholms Lokaltrafik, ett (3) separat förordnande (A417.967/2016) (som inte finns markerat på kartan) och där det förstnämnda beslutet, enligt Polismyndighetens rättsavdelning (2019), *inte* gäller. SL:s förordnande inkluderar spårområdet, plattformen, biljetthallen, vänthallen och samtliga busshållplatser samt de stationsutrymmen innanför entréerna som krävs för att nå nämnda faciliteter. En enskild aktör kan emellertid *inte* erhålla ensamrätt till ett förordnande, vilket innebär att alla ordningsvakter oavsett arbetsgivare har mandat att verka på områden med ett LOV3-beslut. Inför projektstarten tydliggjorde Säkerhetsavdelningen detta elementära förhållande för Citycon och Trafikförvaltningen i region Stockholm som ansvarar för SL-trafiken. Båda parter var tillmötesgående och godtog det juridiska saken. Sammantaget innebär detta att försöksverksamhetens ordningsvakter haft tillåtelse att verka inom samtliga tre nämnda

förordnanden. Uppdragsområdet omfattar de offentliga ytor dit allmänheten har tillträde oavsett tidpunkt, så som gator och liknande utomhusytor.

Pendeltågsstationen består av en utomhusperrong och en biljetthall/vänthall i nivå med perrongen. Från spärrområdet leder trappor ned till en gångtunnel, som binder ihop stationsbyggnaden med bussterminalen på västra sidan och torget Riddarplatsen på östra sidan. Kring torget ligger centrumkärnan med flerfamiljshus, galleria, kommunhus och sjukhus samt fritidsgården Café Valvet. Jakobsbergs centrum omges av stora parkeringsytor, som ger ett ödsligt intryck efter det att gallerian stängt. I ett handelsstråk av miljonprogramssnitt ligger flera småskaliga verksamheter. Bland dem fanns under projektperioden sex krogar med serveringstillstånd varav en också inrymmer en nattklubb. Under fredagar och lördagar stänger krogarna mellan klockan 21:00 och 01:00 medan nattklubben har öppet till 03:00. Under lägesbilsarbetet analyserades brottslighetens fördelning över stationsområdet under åren 2012–2016. I RAR är anmälningar loggade med en GPS-koordinat och tidpunkt, som sammanfogades i en digital karta (s.k. crime-mapping). I anslutning till nämnda krogar påträffades kluster av alkoholrelaterade misshandelsfall och då i synnerhet under nätter mot lördagar och söndagar. Dessa kluster var också påtagligt beständiga över den femåriga mätperioden.

Östra nedgången till tunneln under järnvägen från Riddarplatsen

Enligt lokalpolisområdets representanter har stationsområdet på senare år etablerats som en "öppen drogscen", med vilket avses en geografiskt begränsad offentlig plats där bruk och försäljning av narkotika sker ogenerat. Lejonparten av säljarna är unga män hemmahörande dels i Järfällas segregerade bostadsområden, dels i Järvåmoområdet. De intilliggande krogarna Narkotikahanteringen har även givit utslag i polisens medborgardialoger där allmänheten i synnerhet pekar ut den östra passagen, Postgången, och den västra entrén till järnvägen, Kvarnplan, som trygga platser.

I Postgången, med intilliggande gågata mot Riddarplatsen, möts också ungdomar (cirka 12-16 år) efter skoltid som ibland dröjer sig kvar in på kvällarna. För ungdomarna handlar det om ett gängse beteendemönster för vardaglig samvaro. De medverkande i medborgardialogerna menar dock att "hängandet" i betydelsen planlöst umgänge,

tillsammans med ungdomarnas antal och stundtals ettriga attityd mot varandra liksom förbipasserande, är en betydande källa till otrygghet. Ett angränsande orosmoment är gångtunneln under järnvägen, som utgör en ofrånkomlig passage för resenärer och övriga fotgängare i öst-västlig riktning. Tunneln är den plats på stationsområdet där flest medborgare oftast är otrygga. Denna passage går under jord, varpå interaktionen mellan främlingar blir mer påträngande än i markplan.

Tunneln under järnvägen från Riddarplatsen i riktning mot Kvarnplan i väster

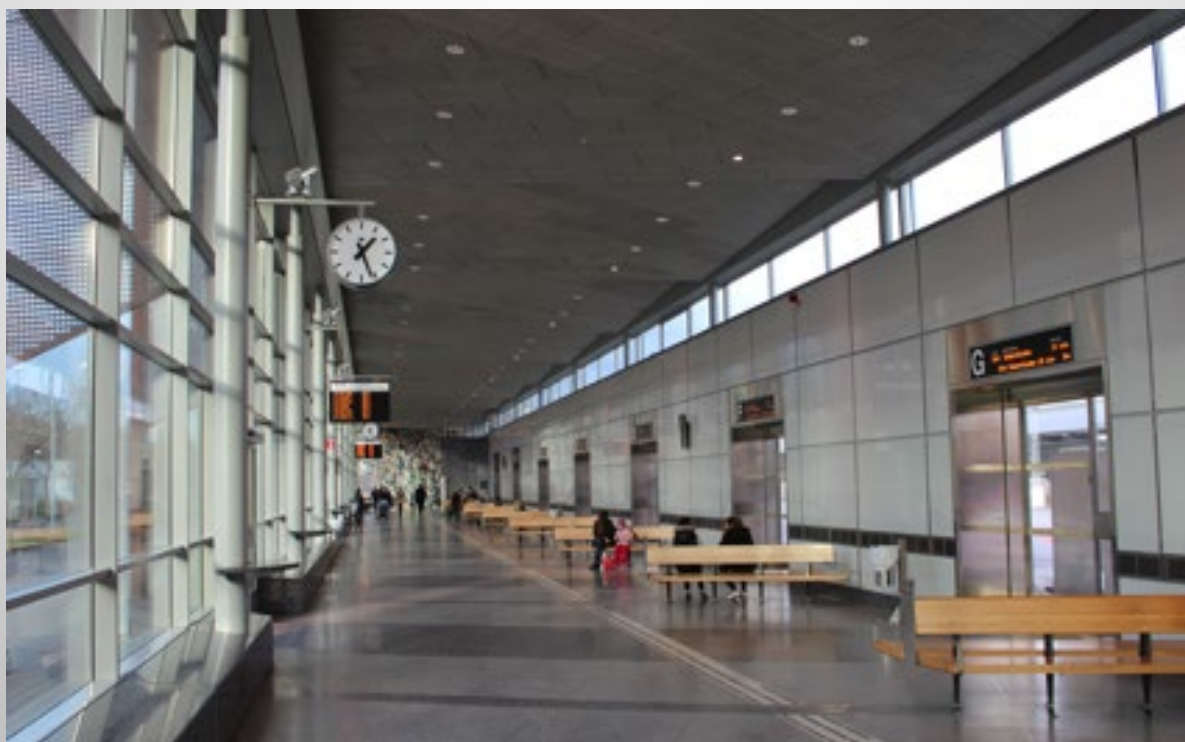

Stationsområdet, som här vid Postgången, klassas av polisen som en "öppen drogsцен"

Bussterminalens exteriör med entré i västlig riktning

Ett ytterligare dilemma utpekas vid entréerna till spärrområdet (särskilt entrén vid Ynglingavägen följt av entrén från Riddarplatsen och Kvarnvägen), där ungdomar (cirka 15-17 år) ofta samlas i större grupper och då huvudsakligen under kvällstid. I medborgardialogerna lyfts även bussterminalen fram som problematisk. Terminalen saknar passagespärningar och är uppvärmd. Den har blivit en samlingspunkt för ungdomar utan avsikt att åka kollektivt, en så kallad "värmestuga". Här pågår enligt polisen också viss narkotikaverksamhet. Eftersom terminalen är stängd nattetid tvingas eftersläntrande resenärer vänta utanför, vilket upplevs som en sårbar situation.

Bussterminalens interiör med slusspassager till bussar på högra långsidan

2. Uppdragsbeskrivning

Försöksverksamheten föregicks av en offentlig upphandling under hösten 2017, som resulterade i ett avtal mellan Järfälla kommun och bolaget som tillhandahöll ordningsvakter. Bolaget levererade sedan tidigare två tjänster åt kommunen; (1) en bilburen ronderande väktare med hela kommunen som uppdragsområde och (2) parkeringsvakter i centrala Jakobsberg. I det nytecknade avtalet ingick två fotpatrullerande ordningsvakter på fredagar och lördagar från klockan 18:00 till och med klockan 04:00 kommande dag. Kommunens intention var att ordningsvakterna i första hand skulle arbeta för att skapa trygghet och förebygga brott. Beroende på tid på året och dygnet kan stationsområdet antingen vara ödsligt eller överrepresenterat av individer som upplevs ta över det offentliga rummet. Synlig närvaro av uniformerad personal i sådana situationer förväntas förmedla att platsen är övervakad och kontrollerad av aktörer med goda intentioner. Avsikten med ordningsvaksinsatsen är således att föregripa obehagliga situationer, men också förmedla att det finns hjälp att få om en hotfull situation uppstår. Genom ett proaktivt förhållningssätt skall ordningsstörningar eller mindre konflikter hindras från att eskalera till brottslighet. Sammantaget förväntades patrullen finnas till hands och ta kontakt med människor som verkar och rör sig i uppdragsområdet. Denna avsiktsförklaring förmedlade kommunen till bolaget vid upphandlingsbeskedet och avtalstecknandet.¹⁶ Inför pilotverksamhetens genomförande fanns således en formell förankring av uppdragsbeskrivningen och bolagets förväntade leverans.

Efter ett platsbesök godkände vaktbolaget förordnandeområdet och dess faciliteter ur arbetsmiljösynpunkt. I parternas överenskommelse ingick tillträde till tre lokaler för patrullens matraster, toalettbesök, förvaring av personliga ägodelar och som reträtt i hotfulla situationer. Beaktansvärt nog har dessa lokaler inte varit avsedda för frihetsberövade personer, motsvarande Samtliga lokaler ägs av kommunen. Två är belägna inom uppdragsområdet (i kommunhuset respektive Postgången). Den tredje, Kvarnhuset, ligger 100 meter från områdets sydvästra hörn och finns utmärkt på föregående karta. Kvarnhuset skulle fungera som huvudlokal och start- och slutpunkt för varje arbetspass. Eftersom lokalen används i andra syften på övriga tider var det inte möjligt att förvara bruklig utrustning på plats. Då vakterna anlände inför passtart medtog de uniform, huvudbonad, skyddsväst, reflexväst och batong. Låstagnar till nämnda lokaler, instruktionspärm, kommunikationsradio och arbetstelefon förvarades i en annan kommunal lokal – Majorskan – i den angränsande kommundelen Barkarby. Som lösning på logistiken hämtade bolagets ronderande väktarbil upp utrustningen på Majorskan och mötte upp patrullen utanför Kvarnhuset inför varje passtart och avslut.

2.1 Rapportering

I ordningsvakternas arbetstelefoner ingick applikationen GuardTools, ett rapporteringsverktyg där patrullen skriftligen skulle logga sina förehavanden under arbetspasset. Sammanställningen bildar en rapport där information om starttid och sluttid samt vakternas anställningsnummer framgår. Vid avslutat pass skickades materialet till vaktbolagets arbetsledning, som i sin tur distribuerade rapporterna till Säkerhetsavdelningen, driftsansvarige hos bolaget, lokalpolisområdets kommunikatör, det kommunala bostadsbolaget och rapportförfattaren.¹⁷ Syftet med rapporteringen var att dokumentera lägesbilden och utfört reaktivt respektive förebyggande arbete i fråga om:

¹⁶ Uppdragsbeskrivningen formaliserades som en skriftlig arbetsrutin för ordningsvakterna i juni 2018.

¹⁷ Järfällahus AB är kommunens helägda bostadsbolag. Sammanlagt äger och förvaltar de över 5000 bostäder och nästan 500 kommersiella lokaler i kommunen. Nästan 80 procent av Järfällas hyresgäster bor i bostäder som förvaltas av bolaget.

- De platser och tider inom uppdragsområdet som tenderar att uppvisa ordningsstörningar (exempelvis utanför en krog vid stängning).
- De platser och tider inom uppdragsområdet där friktioner tenderar att uppstå (exempelvis en viss busslinje vid en viss tid).
- De platser och tider inom uppdragsområdet där avvikande eller misstänksamt beteende kan observeras (exempelvis en person som frekvent skakar hand och hälsar på olika bilförare som åker förbi eller utanför en viss trappuppgång stannar det taxibilar ovanligt frekvent).
  - Observera specifikt vart unga under 15 år samlas och hur många dem är och vilken tid på kvällen är det (och uppskattad ålder).
  - Observera vart unga mellan 15-18år samlas och hur många dem är och vilken tid på kvällen är det. (uppskattad ålder).
  - Butiker som säljer tobaksvaror och har öppet efter klockan 21:00.
  - Avvikelse som berör uppdraget (exempelvis sen ankomst eller nyckelbrickor som slutat fungera med mera).
- Ordningsvakternas lagkrav gällande rapportering till polisen vid eventuella avvisade, avlägsnade och/eller omhändertagna. Misshandelsfall och allt där polis eller räddningstjänst kallats in ska särredovisas.
- Verka för att alkohol- och krogrelaterade våldsbrotten utomhus avstys eller förebyggs (exempelvis genom extra synlig närvaro vid köbildningar eller krogar som stänger).
- Verka för ökad trygghet i synnerhet för kvinnor (exempelvis hjälpa synligt alkoholpåverkade kvinnor med att ringa efter en taxi – om de önskar den hjälpen).
- Verka för att dela ut kontaktinformation om Brottsofferjouren/Stödcentrum Nordväst till individer som varit utsatta för brott (jourens visitkort finns att hämta i Kvarnhuset).

2.2 Strategiska relationer

Ett delmål med pilotprojektet var att utveckla strategiska relationer mellan ordningsvakter och tre verksamhetsområden; (1) polisen, (2) Brottsofferjouren/Stödcentrum Nordväst respektive (3) Socialtjänsten inbegripet den sociala fältenheten och Individ- och familjeomsorgen. Det avser ett nära informationsutbyte gällande lägesbildens utveckling och initiala åtgärder vid brott respektive stödbehov och aktualiseringar av misstänkta unga lagöverträdare. Sådana behov bottnar i att nämnda aktörer har olika juridiska mandat, varpå samverkan mellan dem är en förutsättning för en mobilisering mot den lokala problembilden.

Inom förordnandeområdet verkar en rad olika aktörer under delar av arbetspasset, som ordningsvakterna förväntades att söka upp för personkännedom och avstämning av aktuell lägesbild. De inkluderar både andra ordningsvakter och aktörer utan yrkeskårens laga befogenheter.¹⁸ En samverkan med följande aktörer ansågs som relevant för att styra olika kompetenser mot ett unisont utfall och tillförsäkra dem uppbackning att kunna utföra sitt uppdrag:

- Café Velvet – den lokala ungdomsgården med fritidsledare
- Järfälla kommuns trygghetsvärdar från Kompetensförvaltningen (blå jackor)
- Järfälla kommuns trygghetsvärdar från Socialförvaltningen (röda jackor)
- Järfälla kommuns nattvandrande föreningar (gula jackor)
- Järfälla kommuns fältassistenter från Socialförvaltningen (vita jackor)
- Ronderande väktare från Nokas
- Parkeringsvakter från Nokas

¹⁸ Kontaktuppgifter till listade aktörer skulle finnas i ordningsvakternas arbetstelefoner och patrullen förväntades rapportera omfattningen och arten av sin samverkan.

- SL:s ordningsvakter och trygghetsvårdar inkl. Lugna gatan¹⁹
- Nobinas (Bussbolaget) informationsvårdar
- Arrivas (Bussbolaget) informationsvårdar
- Närliggande restaurangers personal och deras ordningsvakter
- Citycons ordningsvakter tillhörande gallerian
- Järfällahus AB:s trygghetsvårdar

3. Organisering och ansvarsfördelning

Inledningsvis skall pointeras att pilotverksamheten har benämnts som ett projekt, men likväl saknat den formella struktur som förknippas med projekt som byråkratisk utvecklingsform (jmf. Brulin & Svensson, 2011). Traditionellt delas en projektorganisation in i en styrande respektive utförande del. Den styrande delen har mandat att fatta beslut medan den utförande ansvarar för att besluten verkställs. Den styrande organisationen leds av en styrgrupp med representanter för projektbeställaren. I den utförande organisationen återfinns projektledare och projektmedlemmar (Alexandersson, 2006; Brulin & Svensson, 2011; Åhlfeldt, 2017). Denna idealtypiska ansvarsfördelning skiljer sig i vissa avgörande avseenden från den aktuella pilotverksamheten. Benämningen *projekt* syftar i rapporten på genomförandet av en *tidsavgränsad aktivitet* med målet att utveckla moderorganisationens ordinarie uppdrag;²⁰ att arbeta för kommuninvånarnas objektiva och subjektiva trygghet.²¹ Ordningssvaksinsatsen föranleddes av ett beslut hos kommunstyrelsen som därmed blev projektägare. Kommunstyrelsen gav ansvaret för implementering till Säkerhetsavdelningen som blev den operativa projektbeställaren. Säkerhetsavdelningen ansvarar för lokala brottsförebyggande och trygghetsskapande frågor. Avdelningens tjänstemän tog initiativet att bilda försöksverksamhetens kärnorganisation, som benämnts som *projektgruppen*. I gruppen ingick också representanter för kommunens sociala fältenheter och Individ- och familjeomsorgen, en kommunpolis samt bevakningsbolagets driftsansvarige. Bolagets representant tilldelades uppdraget eftersom denne ansvarade för den ronderande väktarbilen, en av de tjänster som bolaget redan tillhandahöll kommunen. Projektgruppens sammansättning avsåg att skapa förutsättningar för den samverkan som definieras i uppdragsbeskrivningen och som ligger inom nämnda funktioners ordinarie ansvarsområden. Medlemmarna förväntades bidra med kunskap, erfarenheter och idéer till utveckling under insatsens genomförande i syfte att främja måluppfyllelsen. Säkerhetsavdelningen fungerade som sammankallande part.

Beaktansvärt är att projektgruppen inte haft de exekutiva mandaten motsvarande en styrgrupp i en renodlad projektorganisation. Till bakgrunden hör att kommunstyrelsen beställt projektet och givit Säkerhetsavdelningen det formella ansvaret för implementeringen. Kommunstyrelsen har däremot inte givit direktiv till berörda förvaltningschefer om samverkan mellan deras respektive tjänstemän. Detta delmål har således inte varit förankrat på institutionell nivå, vilket utifrån organisationsteori är en utgångspunkt för formaliserad samverkan (mellan ordningsvakter och berörda kommunfunktioner) på en operativ nivå (Alexandersson, 2006; Bengtsson & Kalling, 2012). Under omständigheterna har företrädare för den sociala fältverksamheten och Individ- och familjeomsorgen ingått i projektgruppen av egen fri vilja och Säkerhetsavdelningen har således inte haft mandat att uppmana till en prioritering av försöksverksamhetens målsättningar. Detta innebär att förväntade

¹⁹ Lugna gatan är en verksamhet för trygghetsvårdar inom Fryshuset i Stockholm. Organisationen bildades 1995 i samarbete med Storstockholms Lokaltrafik (SL) med syfte att öka tryggheten för yngre under resor med kollektiva färdmedel.

²⁰ Väsentligt i sammanhanget är att Sveriges kommuner emellertid inte har ett lagstadgat ansvar för det lokala brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet.

²¹ Den danske kriminologen Lars Holmberg (2016:181) definierar *objektiv trygghet* som "att den faktiska risken för att bli utsatt för brott är så liten som möjligt" och *subjektiv trygghet* som "att medborgarna känner sig så trygga som möjligt".

kommunala och externa samverkanspartners (trygghetsvårdar, sociala fältassistenter, brottsofferstöd, SL osv.) informerats om projektet, men att det ytterst var ordningsvakterna som förväntades ta initiativ till samverkan såsom den definieras i uppdragsbeskrivningen. Därmed har genomförandet till syvende och sist vilat på relationen mellan Säkerhetsavdelningen som kund och vaktbolaget som leverantör.

Kapitel 3: Implementering

Detta kapitel ger en kronologisk överblick av försöksverksamhetens genomförande från och med våren 2018. Händelseutvecklingen relateras till de organisatoriska förutsättningarna inför och under implementeringen. Därigenom identifieras faktorer som har bidragit till eller förhindrat kommunens och lokalpolisområdets intentioner från att realiseras i praktiken. Att belysa sådana aspekter är centralt för att i förlängningen kunna dra robusta slutsatser om projektets grad av måluppfyllelse.

1. Våren 2018

Projektgruppen sammanträdde för första gången den 26 februari 2018 med samtliga medlemmar närvarande. Deras intention var att påbörja ordningsvaksinsatsen till förestående helg, fredagen den 2 mars. På dagordningen stod att förankra projektets målsättningar och skapa förståelse för deltagarnas ordinarie verksamhetsområden och operativa resurser. Avsikten var att sondera hur olika funktioner, med olika kompetenser och befogenheter, bäst skulle kunna komplettera varandra för att skapa träffsäkerhet i stationsområdets problembild. Under mötet framkom en rad förhållanden, som skulle komma att påverka utsikterna för en samverkan bortom ren informationsöverföring och på sikt infria målbilden.

Polisen

Från Polismyndighetens sida är kommunpolisen den ytterst ansvarige för en långsiktig samverkan med kommunen. Enligt kommunpolisen var problembilden lämplig för ordningsvakter och i linje med lagstiftningens intentioner. Samtidigt vidhöll denne att insatsen motiverats av lokalpolisområdets knappa yttre resurser, vilket åskådliggjorts ovan. Sådana omständigheter hindrade en kontinuerlig (minut)operativ samverkan med ordningsvakterna, som skulle kunna förankras internt. En designerad polisiär resurs skulle uteslutande finnas till hands inom ramen för ordinarie medborgarlöfte, som från hösten 2017 och under våren 2018 bestod i tio planerade och utannonserade synlighetsinsatser på stationsområdet respektive ytterligare hemlighållna narkotikainsatser med civilpersonal. Sammantaget kunde lokalpolisområdet inte göra några utfästelser om att arbeta mot projektets delmål, men kommunpolisen lovade att bistå bevakningsbolaget med uppdateringar av lägesbildens utveckling mellan arbetspassen. Detta informationsutbyte byggde emellertid på att bolagets företrädare veckovis tog kontakt med kommunpolisen.

Socialförvaltningen

Från Socialförvaltningens sida framfördes att de generellt mottar få orosanmälningar som specifikt rör brottslighet. Den uppsökande sociala fältverksamheten arbetar inte varje helg, men deras arbetstider skulle i viss utsträckning överlappa med ordningsvakternas. På och kring stationsområdet interagerar ungdomar under 15 år stadigvarande interagerar med myndiga individer under helgkvällar och nätter, med indikationer på narkotikamissbruk och alkoholkonsumtion. Sådan problematik kan ordningsvakter "störa ut" eller hindra från att eskalera utan att behöva nyttja sina laga befogenheter, genom ett kontaktsökande attityd gentemot ungdomar som frekvent florerar i förordandeområdet. Med rådande lagstiftning kan ordningsvakter svårtligen fånga upp individer till förmån för tidiga insatser i socialtjänsten regi. De kan inte själva initiera aktualiseringar av minderåriga som far illa alternativt vistas i olämplig miljö eller misstänkta unga lagöverträdare, utan orosanmälningar måste komma via antingen polisen eller fältassistenter. För att i någon mån överbrygga svårigheterna var önskemålet att ordningsvakterna ska dokumentera observationer om ungdomar som sannolikt är minderåriga. Samtidigt föreslog Socialförvaltningens representanter att arrangera ett strategiskt möte mellan dem, deras uppsökande verksamhet och ordningsvakterna för att

nå konsensus kring komplexiteten och finna möjliga lösningar. En förutsättning för en sådan utbildningsinsats var dock att bevakningsbolaget kunde garantera förvaltningen att dessa ordningsvakter skulle återkomma under majoriteten av arbetspassen. Detta för att säkra en intakt kompetenshöjning.

Säkerhetsavdelningen

Säkerhetsavdelningens önskemål var att i så hög utsträckning som möjligt bemanna arbetspassen med samma återkommande vakter. Argumenten var dels att säkra deras lokal- och personkännedom om förordnandeområdet respektive tilltänkta samverkanspartners (trygghetsvärdar, fältassistenter, krogvakter, ungdomsgårdens fritidsledare med flera), dels att säkra en likvärdig arbetsmetodik bland ordningsvakterna. Syftet var att bibehålla kunskap om problembildens utveckling och att målgruppen medborgare skall veta de kan förvänta sig av ordningsvakterna. Förutsebarhet och förtrogenhet bedömdes som avgörande förutsättningar för det brottsförebyggande och trygghetsskapande delmålen, som båda bygger på ett socialt ansvarstagande. Detta bekräftade uppdragsbeskrivningens betoning på ett egeninitierat proaktivt arbete – att särskilja från yrkesrollens traditionella reaktiva ordningshållande uppdrag.

Under förutsättning om bemanningskontinuitet var Säkerhetsavdelningen beredd att erbjuda ordningsvakterna en utbildning i konflikthantering. Socialförvaltningen kom med likande utfästelser; en introduktion till förfaringsättet vid orosanmälan till polisen och vad socialtjänsten i förlängningen gör med anmälan. Avsikten var dels att fördjupa ordningsvakternas förståelse för deras egen arbetsinsats och hur den förhåller sig till kommunens verksamhet, dels att kommunicera att kunden var beredd att investera i kompetenshöjande insatser och således främja delaktighet i uppdraget.

Avslutningsvis framförde Säkerhetsavdelningen önskemål om att ordningsvakterna skulle bära kroppskameror, så kallade bodycams. Argumentet var att uppnå en förebyggande effekt genom att bryta anonymiteten; *tror* individer med normbrytande avsikter att de spelas in kan risken att bli igenkänd verka avskräckande. Notera väl att inspelnings- och lagringsfunktionen kräver att vakterna aktiverar kameran, likt i situationer där de känner sig hotade eller vid pågående brott. Systemet spelar alltid in och lagrar 30 sekunder av det förlopp och videomaterial som föregick att kameran aktiverades. Men utan sådan aktiv handling lagras inget material längre än de 30 retroaktiva sekunderna. Filmmaterialet ägs av Polismyndigheten i egenskap av förman.

Bevakningsbolaget

Bolagets driftsansvarige instämde i nyttan av bemanningskontinuitet, men uttryckte likväl farhågor kring densamma. Som bakgrund framfördes en tilltagande efterfrågan på ordningsvakter från både kommuner i Stockholms län och på riksnivå, varpå bevakningsbranschen har stora utmaningar att rekrytera medarbetare. Påståendet får stöd av uppgifter från Polismyndighetens Nationella operativa avdelning (NOA). NOA bekräftar att kommunala ansökningar till polisens regionala rättsavdelningar har ökat kraftigt sedan myndighetens nationella ombildning 2015 (NOA, personlig kontakt i augusti 2019). Då efterfrågan för närvarande överstiger resurspoolen har ordningsvakter goda möjligheter att sovrå mellan olika uppdrag. Följden blir att mindre attraktiva bevakningsobjekt, i fråga om arbetstider, blir svårare att bemanna. Enligt bevakningsbolaget fanns två dimensioner av tidsaspekten. För det första motsvarar avtalet två halvtidstjänster, vilket minskar attraktiviteten i en bransch där lejonparten efterfrågar heltidsanställning. I slutändan skulle bolaget bemanningsavdelning behöva matcha halvtidstjänsterna mot andra objekt för att få ihop två heltidstjänster. För det andra hävdades att försöksområdet särskiljer sig från andra liknande LOV3-områden i länet på en väsentlig punkt; sluttiden. Rapportförfattaren finner

tydliga belägg för påståendet.²² Medan förordnandet på Jakobsbergs stationsområde sträcker sig fram till klockan 04:00, infaller sluttiden på likvärdiga objekt mellan klockan 23:00 och 02:00. Oaktat subjektiva synpunkter på arbetstiderna är försöksområdets tidpunkter upprättade efter då behovet av insatser är som störst, enligt brottsstatistiken.

Den fortsatta diskussionen kretsade kring avtalets innehåll och bevakningsbolagets arbetsgivaransvar. För den händelse att bolaget skulle få svårt att bemanna påminde Säkerhetsavdelningen om att avtalet påbjöd möjligheten att anlita en underleverantör. Märk väl att detta avsåg enstaka arbetspass och således var att betrakta som en nödlösning, exempelvis till följd av plötsligt uppkomna vakanser. Bolagets representant förhörde sig om möjligheten att säkra sådana vakanser internt medelst väktare, men Säkerhetsavdelningen betonade att det var ordningsvakter som gällde. Såvitt ett arbetspass inte kunde bemannas med ordningsvakter eller om leveransen på andra sätt skulle avvika från avtalet, skulle det upphandlade bolaget *skriftligen* informera Säkerhetsavdelningen. I den mån bemanningskontinuiteten framgent skulle brista, åtog sig bolagets representant att fortlöpande förse ordningsvakterna med information om lägesbildens utveckling mellan olika arbetspass. En förutsättning för sådan överlämning och kunskapsöverföring är att alla patruller för en noggrann dokumentation. I den händelse att bevakningsbolaget inte skulle kunna bemanna ett förestående arbetspass, eller på annat sätt avviker från avtalet, fastslogs att bolaget *skriftligen* skall informera Säkerhetsavdelningen. Bolagsrepresentanten åtog sig att författa en arbetsrutin för ordningsvakterna efter kommunens önskemål om arbetsmetodik och samverkan stationsområdets övriga aktörer.

Avslutningsvis invände vaktbolagets driftsansvarige mot önskemålet om bodycams, som skulle kunna verka provocerande och skapa onödig friktion mellan ordningsvakter och allmänheten, i synnerhet ungdomar. I förlängningen enades aldrig Säkerhetsavdelningen och bolaget i frågan och således kom inga vakter i uppdraget att bära kameror.

Extern samverkan

Det faktum att Jakobsberg utgör en av länets största knutpunkter i kollektivtrafiken gör Storstockholms lokaltrafik (SL) till en prominent aktör på stationsområdet. Underleverantörerna Nobina och Arriva ansvarar därtill för bussförbindelserna, men det var bara SL som vid projektstarten hade ordningsvakter på stationen. Till bakgrunden hör att SL har upphandlat flera bolag som levererar ordningsvakter till olika delar av länets spårbundna trafik. bevakningsbolaget ansvarar för ordningsuppdraget i söderort, men i norrort har SL ingått avtal med bolaget CSG. Dessa ordningsvakter står under operativ kontroll av SL:s trygghetscentral, som via kameraövervakning i och i anslutning till gångtunneln under järnvägen följer händelseförloppet i realtid. Inför projektstarten tog Säkerhetsavdelningen kontakt med Trafikförvaltningen i region Stockholm som ansvarar för SL-trafiken, SL:s underleverantörer samt Trygghetscentralen. Trafikförvaltningen hade inga invändningar mot att låta ordningsvakterna i projektet verka inom SL:s befintliga förordnandeområde. Säkerhetsavdelningen föreslog dessutom att det upphandlade bolagets ordningsvakter inför passtart skulle ingå i gemensamma utsättningar med CSG:s dito i vaktlokalen i bussterminalen. I denna fråga uteblev dock responsen, varpå någon extern samverkan aldrig formaliserades. Avsaknaden av formella besked i ärendet skulle komma att bli stöttesten under projektperioden i två väsentliga avseenden. För det första infann sig en osäkerhet bland ifrågakvarande vakter huruvida de skulle agera med laga befogenheter inom SL:s befintliga förordnande. Det är i sammanhanget värt att påpeka att ordningsvakter får arbeta varhelst det finns ett beslut från en av Polismyndighetens regionala

²² I bedömningen av liknande LOV3-områden ingick faktorer som geografisk storlek, närhet till kollektivtrafik och turtäthet respektive antalet av- och påstigande över dygnet samt utbudet av nöjesverksamheter med serveringstillstånd.

rättsavdelningar. Underförstått kan en enskild aktör inte inneha monopol över ett specifikt förordnande. För det andra var ett samarbete med SL en absolut förutsättning för att få tillgång till stationsområdets enda formenliga så kallade trygghetsrum, beläget i anslutning till bussterminalen. Avsaknaden av ett rum för frihetsberövanden har enligt några av informanterna påverkat deras arbetsmetodik och mannat till ett mer passivt förhållningssätt. I vilken utsträckning det i sin tur vållat problem för att fullfölja uppdragsbeskrivningen kan föreliggande utvärdering inte besvara. Det givet att betoningen ligger på en proaktiv attityd och det faktum att ordningsvakter inte har en juridisk skyldighet att agera respektive frihetsberöva ordningsstörande individer.

1.1 Kick-off

Till följd av initiala bemanningssvårigheter blev insatsens startdatum senarelagt en vecka till fredagen den 9 mars. Till premiären tog kommunen initiativ till samling intill Postgången vid utgången mot Riddarplatsen. Denna kväll mötte kommunstyrelsens ordförande och kommunpolisen samt sex trygghetsvårdar från Kompetensförvaltningen upp ordningsvakterna och välkomnade dem inför deras första arbetspass. Rapportförfattaren var på plats och kan intyga på en upprymd förväntan bland dessa samhällsbärare.

Efter en kort fotosession begav sig kommunpolisen och ordningsvakterna till kommunhusets entré, som var en av de tre lokaler som kommunen givit ordningsvakterna access till. Inledningsvis presenterade kommunpolisen den lokala problembilden med avsikt att ge patrullen goda förutsättningar för en riktad patrullering. Diskussionen övergick snart till hur polisens förmanskap skulle gälla under försöksperioden. Kommunpolisen var lika uppriktig denna kväll som vid projektgruppens första möte och förklarade motivet till det kommunala behovet av ordningsvakter, utan antydning till omsvep. Lokalpolisområdet lider av en intern konkurrens om resurserna i ingripandeverksamheten. Till följd av kommunens LOV3-ansökan inhämtade Polismyndighetens regionala rättsavdelning ett remissvar från lokalpolisområdet för att avgöra behovet av ordningsvakter på objektet, till vilket kommunpolisen gav bifall. I dagsläget kunde vederbörande endast ge patrullen numret till sin tjänstetelefon. Kvällens ordningsvakter hade en yrkeserfarenhet på mellan tre månader och sju år och således olika lång erfarenhet av tillika förväntningar på samverkan med polisen. Efter trekvart tog kommunpolisen farväl och ordningsvakterna påbörjade sin patrullering. Kommunpolisens besked tolkades som att de var mer eller mindre utelämnade, skulle en situation med fara för liv och hälsa uppstå. Denna kväll skulle komma att bli det enda tillfället under projektperioden som någon av lokalpolisområdets strategiska funktioner aktivt sökte upp ordningsvakterna.

Vinterns ankomst till Stockholms län hade dröjt längre än vanligt. Kylan tilltar alltmedan de sista arbetspendlande kommuninvånarna passerar över Riddarplatsen eller kliver på anslutningsförbindelser från bussterminalen. Klockan närmar sig 20:00 och Jakobsbergs centrum töms inför stängning. Med hänsyn till yttertemperaturen är det nu närmast uteslutande de lokala nöjesetablissemangen som attraherar besökare. Ordningsvakterna har slagit följe med trygghetsvårdarna och det märks att den förbipasserade allmänheten reagerar på denna uppslutning utan tidigare motstycke. Flera lokalbor stannar upp för att uttrycka sin uppskattning och önskar att ordningsvakterna finns kvar i närheten när det blir dags att gå hem från krogen. Ordningsvakterna försäkrar glatt att de arbetar ända in på småtimmarna.

Under kvällen tilltar ett lättare snöfall från en roströd himmel. Tre trygghetsvårdare från Socialförvaltningen möter upp på Riddarplatsen och hälsar glatt. Dessa vårdare arbetar varje fredag och lördag mellan klockan 20:00-01:30 och delar lokalen Kvarnhuset med ordningsvakterna. Deras motsvarigheter från Kompetensförvaltningen kliver av sitt pass vid

midnatt. De olika grupperingarna av trygghetsvårdar, som ingår i uppdragsbeskrivningen, patrullerar flera kommundelar under kvällarna och har således ett betydligt större upptagningsområde än enbart försöksområdet. När klockan närmar sig 21:00 besöker ordningsvakterna och Kompetensförvaltningens vårdar fritidsgården Café Valvet, vars målgrupp är 16-24 åringar. På fredagar och lördagar håller verksamheten öppet till klockan 23:00. Trygghetsvårdarna är väl förtrogna med fritidsledarna, som bjuder samtliga på kaffe. Enligt personalen är kvällens upplösning representativt för besöksunderlaget; killar strax under 20 år med migrationsbakgrund hemmahörande i kommunen. För tillfället är de fullt engagerade i online-gaming och reagerar till en början inte nämnvärt på uniformerna med gula reflexvästar. Liksom flera av killarna talar ordningsvakterna behjärtansvärt nog både persiska och arabiska, vilket banar väg för en uppsluppen jargong.

När sällskapet lämnar Valvet lägger trygghetsvårdarna märke till en osedvanlig tillströmning av ungdomar från pendeltågsstationen i riktning mot Postgången och uppmärksammar ordningsvakterna på att detta faller utanför ramarna. Inom bara några minuter flockas uppemot 70 ungdomar, företrädesvis killar i gymnasieåldern, i det lilla kvarter som omger den östliga passagen till järnvägen. Trygghetsvårdarna börjar ana oråd. Denna del av stationsområdet är förvisso en populär samlingsplats för lokala ungdomar, men kvällens ansamling vittnar om att något inte står rätt till. De börjar samtala med några av killarna, inklusive det fåtal tjejer som följer i släptåg, på deras modersmål. Det förefaller röra sig om två fraktioner, hemmahörande i Kungsängen respektive Järvatrakten, som samlats för att lösa någon form av konflikt. Vad den bottnar i framgår aldrig, men den förefaller ytterst inbegripen en individ från vardera länsände. Det är påtagligt att vuxennärvaron inte är önskvärd och klungan börjar röra sig bort mot Vasaplatsen för att få vara i fred. Ordningsvakterna och trygghetsvårdarna följer sakta efter på behörigt avstånd. De möter en äldre herre ute för att rasta sin hund inför natten, som känner sig tvingad att ta en omväg närmast spårområdet för att få fri lejd hem. När han passerar ordningsvakterna och trygghetsvårdarna ger han sällskapet en lika vädjande som hopplös blick. Han frågar irriterat –"Får det verkligen gå till såhär?" och skakar på huvudet. På avstånd hörs en alltmer högljudd ordväxling mellan de två ungdomslägren. Trygghetsvårdarna bedömer risken för att situationen ska eskalera som överhängande och bestämmer sig för att tillkalla polis.

Inom 20 minuter anländer både uniformerad och civil polis till platsen. Sammantaget uppgår vuxennärvaron nu till ett drygt dussin. Ynglingarna reagerar instinktivt och rör sig likt ett lämmeltåg bort i motsatt riktning över Riddarplatsen. Efter en kortare överläggning enas polis, ordningsvakter och trygghetsvårdar om att valla runt hopen och således försöka avledda grupperingarnas fokus från varandra och stävja friktionsytan. När de vuxna succesivt knappar in på klungan framgår att ett par ungdomar bär på så kallade bangers, högljudda knappskott, varpå civilpolisen ingriper mot dem. Parallellt gör en av ordningsvakterna flera intressanta iakttagelser om gruppdynamiken. I respektive fraktion tycks det finnas en ledargestalt, ett fåtal medlare och en desto större svans. Allteftersom ungdomsmassan rör sig in bland huskroppar och rörelseutrymmet minskar framträder dessa mönster allt tydligare. Den ena grupperingen står nu tätt ihop i en kulvert där majoritetens blickar vilar på en specifik individ. Den observante ordningsvakten är tämligen säker på att denne är den ena av konfliktens två huvudfigurer och påtalar detta för en av civilpoliserna. Efter en kort intern överläggning med sina uniformerade kollegor bestämmer sig civilpoliserna att agera mot denna yngling. Han omhändertas och förs i armkrok mot en av polisbilarna, som står parkerade invid förordnandeområdets norra gräns. Väl framme sliter sig dock ynglingen loss ur polisens grepp och lägger benen på ryggen i riktning mot parkeringsgaraget. Han må ha kommit undan, men med honom ute ur bilden upplöser sig massan närmast omedelbart. Ungdomarna börjar röra sig mot stationen och polisen, ordningsvakterna och trygghetsvårdarna följer efter för att försäkra sig om att samtliga kliver

på en kollektiv anslutning och lämnar Jakobsberg. I detta ögonblick återvände lugnet till stationsområdet.

Händelseförloppet under åskådliggör dels behovet av en ordningshållande resurs på stationsområdet, dels komplexiteten i "hot-spots" belägna i anslutning till kollektivtrafikens knutpunkter. Impulsiva ageranden från individer eller grupper, med ett helt eller delvis normbrytande beteenden, gör att förhållandena kan eskalera på mycket kort tid och spridas till andra platser. Sådana omständigheter ställer krav på operativ flexibilitet; att med kort varsel kunna verkställa insatser där behoven vid tillfället är som störst. Kvällens uppslutning bland ordningsvakter, trygghetsvårdar och polis får närmast betecknas som en händelsestyrd samverkan snarare än en strategisk dito, men utgör ett målande exempel på hur befintlig lokalkännedom bland trygghetsvårdarna, observanta ordningsvakter och polisiära befogenheter var bärande element i en kollektiv mobilisering. Att rapportförfattaren fick sådana förstahandserfarenheter kom att fylla en oväntad betydelse. Det skulle framgent visa sig att ordningsvakternas egna rapporter från arbetspassen, i betydande utsträckning, var mycket kortfattade. Av den orsaken fick projektgruppen svårt att vidimera i vilken utsträckning som arbetet utfördes i enlighet med uppdragsbeskrivningen.

1.2 Vårens första utsättningsmöte

Fredag den 23 mars bjöd Säkerhetsavdelningen in ordningsvakterna till utsättningsmöte för en rad aktörer som eftersträvar ett tryggare Järfälla.²³ Aktiviteten ingår i medborgarlöftet och utgår från Nobinas lokal i bussterminalen med start klockan 20:00. Rapportförfattaren möter upp kvällens ordningsvakter. Den ene, med tre månaders yrkeserfarenhet, arbetade vid projektstarten två veckor innan. Hans kollega visar sig ha hela 30 år i yrket. Kommunens trygghetssamordnare sluter upp och hälsar välkomna till mötet. Uppslutningen bland de inbjudna är stor kvällen till ära. Lokalpolisområdets representanter tar ordet. Alla närvarande funktioner presenterar därefter sin uppfattning om lägesbilden i centrala Jakobsberg och polisen gör därefter en sammanvägning av vad som bör vara kvällens fokusområden.

Efter mötet beger sig samtliga närvarande ut för att fotpatrullera. Utsättningen och vandringen är huvudsakligen en synlighetsinsats där polis, men huvudsakligen civilsamhället, sluter upp för att stärka den sociala kontrollen i lokalsamhället. Att det finns många, även ideella initiativ, som engagerar sig för Järfällabornas trygghet är tydligt. Som ett led i en trivsam miljö organiserar Café Valvet, med hjälp av Frivilliga Resursgruppen, ett fikabord invid Postgången för människor som passerar. Huruvida bordet placering är avsiktlig eller inte framgår inte. Det är emellertid tydligt att gången, som vanligtvis är populär samlingsplats för ungdomar, just denna kväll inte utgör ett vattenhål. Faktum är att den totala numerären av polis, ordningsvakter, trygghetsvårdar och ideella aktörer stundtals trumfar antalet medborgare på förordnadeområdets östra sida. Förhållandet under kvällen samvarierar dock i allt väsentligt med kollektivtrafikens tidtabell.

Den här kvällen bjuder ett par minusgrader och det är ytterst få av målgruppen medborgare i omlopp. Ordningsvakterna har under passets första hälft slagit följe med trygghetsvårdarna och polisens volontärer, men de två sistnämnda lämnar förordnadeområdet i omgångar under kvällen till förmån för andra kommundelar. Patrullen slår en lov kring krogkvarteret. En av krögarna står i sin entré och vinkar glatt till sig vakterna. Ägaren har en lugn kväll med beskedliga stamgäster, men värdesätter likväl den uniformerade närvaron. Han berättar att utelivet under en löningshelg i Jakobsbergs centrum skiljer sig från mängden. En kväll liksom

²³ De inbjudna aktörerna är polisen, polisvolontärer, SL:s ordningsvakter, SL:s ungdomsvårdar, kommunens väktare och ordningsvakter från Nokas, fältarbetare, trygghetsvårdar och nattvandrande föreningar, Brandkåren Attunda, Frivilliga Resursgruppen, Nobina, MTR, Arriva, Järfälla kommun/integration och mottagande, Reagera, Järfällahus AB, Citycon, Socialdemokraterna i Järfälla, Föräldrar - Internationella Engelska Skolan.

denna lockar först och främst nöjesetablissemang inne i centrala Stockholm, vartefter besöksantalet på de lokala krogarna tilltar under de tre följande helgerna. Denne krögare skulle komma att påkalla vakternas uppmärksamhet i rent informellt syfte vid återkommande tillfällen under projektperioden. De övriga lokala krögarna gav sig till känna först om och då ordningsvakterna tog initiativet att besöka dem. Återstoden av arbetspasset förflyter utan anmärkning. En minst sagt lugn afton blir slutsatsen.

1.3 Personberoende arbetsrutiner

Under pilotprojektets första elva veckor bemannades samtliga arbetspass enligt avtalet. Samtidigt var personalomsättningen hög, vilket framgår av de deltagande observationerna och bekräftas av bevakningsbolagets bemanningslistor. Under de totalt 22 passen arbetade sammanlagt 14 olika ordningsvakter i olika patrullkonstellationer. Den mest frekvente medarbetaren återkom vid sju tillfällen, medan de minst frekventa arbetade ett pass vardera. Den låga kontinuiteten fick tre betydande konsekvenser som vi ska utforska i följande avsnitt.

Mötet med allmänheten

För det första varierade ordningsvakternas sociala förhållningssätt och det i vilken utsträckning som de uppmärksammade förbipasserande. Vanligtvis begränsade sig interaktionen med gemene man till ögonkontakt och detta även på platser som i medborgardialogerna påtalats som särskilt otrygga (Postgången, tunneln under järnvägen, bussterminalen). Aktuella observationer avser vakternas sedvanliga fotpatrullering där de stött på ensamma människor, par eller mindre sällskap till större grupper på väg till eller från stationsområdets faciliteter. Synbarligen har det handlat om situationer med förutsättningar att skapa möten, oavsett hur vardagliga de än må vara, genom att åtminstone heja. Med det sagt skall understrykas att *alla* vakter, åtminstone under de deltagande observationerna, har svarat vänligt på tilltal från allmänheten och varit tillmötesgående med att erbjuda vägvisningar, enklare reseinformation och dylikt. Vid behov har beredskapen funnits, likt vid ett par lindrigare ofredanden som hanterats med avvisingar. På liknande vis har patrullen erbjudit att kontakta polis vid tre tillfällen som personer påkallat uppmärksamhet och berättat att de helt nyligen blivit utsatta för brott. Anmärkningsvärt nog har alla påstådda målsägandena avböjt erbjudandet. Märk väl att inga ordningsvakter har överlämnat visitkort eller på annat sätt delgivit kontaktuppgifter till Brottsofferjouren/Stödcentrum Nordväst, åtminstone inte baserat på de deltagande observationerna eller information i rapporterna.

Samtidigt skiljde sig graden av kontaktsökande väsentligt åt mellan olika medarbetare, även inom samma patrull. De initiativtagande ordningsvakterna bjöd alltifrån ett leende och en hälsning som stundom öppnade upp för en pratstund och/eller möjligtvis en kram innan man gick åt varsitt håll; dessa medarbetare har också hållit den högsta servicenivån, vilket inkluderat att vanemässigt uppvakta besökarna på Café Valvet, snacka med ungdomar som uppehåller sig i Postgången, besöka krogarna/nattklubben och morsa på deras ordningsvakter, ägare inklusive gäster och eskortera lokalbor från stationen/bussterminalen till bostadsentrén (inom försöksområdet) samt att städa undan efterlämnade glasflaskor och andra potentiella tillhyggen. Ett särskilt omnämnde riktas till de två patruller som dels ombesörjde en funktionsnedsatt som man anträffades liggande i gångtunneln sedan han ramlat av sin permobil, dels höll åskådare på avstånd då räddningstjänsten släckte en brinnande bil invid bussterminalen. Till följd av nämnda aktiviteter överlappade patrulleringen med försöksområdets särskilt utsatta mikroplatser baserat på brottsstatistiken. Deras patrullering är således att bedöma som systematiskt. Bland dessa energiska medarbetare återfanns också dem som uttalat trivdes i uppdraget. Vanskligt nog var bara av tre av dem bland de mest frekventa vakterna under insatsens första elva veckor. Det sammanfattade utlåtandet kring insatsens första 11 veckor är en slagsida mot en passiv snarare än

kontaktsökande attityd gentemot allmänheten, ett reaktivt snarare än proaktivt förhållningsätt och en planlös snarare än riktad patrullering.

Samverkan

För det andra fanns en uttalad förväntan från kommunen att ordningsvakterna skulle ta initiativ till samverkan med stationsområdets olika aktörer; trygghetsvärdar, krögare respektive nattklubbsföreståndare inklusive deras anlitade ordningsvakter, Café Valvets personal med flera. Även i detta avseende varierade aktivitetsnivån mellan olika ordningsvakter. De initiativtagande sökte rutinartat upp tilltänkta samverkanspartner för att i samspråk skapa sig en bild av risknivån (stämning, berusningsnivå, hotfulla eller på annat sätt avvikande beteenden etc.) i försöksområdets olika delar. De mer avvaktande ordningsvakterna utbyte närmast uteslutande information med trygghetsvärdarna. Utbytet handlade huvudsakligen om stämningen bland ungdomar som ofta uppehöll sig kring Postgången. Sådan information delgavs i den utsträckning som trygghetsvärdarna var på plats under arbetspasset. Avslutningsvis fanns en betydande positiv och reciprok samvariation mellan graden av riktad patrullering och nivån av samverkan.

Samtidigt fanns en namnkunnig tilltänkt samverkansaktör i SL som alla medarbetare var ambivalent inställda till. Osäkerheten gällde huruvida de förväntades och hade mandat att agera med laga befogenhet inom SL:s förordnandeområde. Samtliga informanter var medvetna om realiteten; en enskild aktör kan inte inneha monopol på ett LOV3-område, utan så länge det finns ett förordnande får alla ordningsvakterna arbeta inom det. Några av informanterna kände olust inför att synas på SL:s område via livekameror till Trygghetscentralen, med risk för att centralens operatörer ringer till det ifrågakvarande bevakningsbolagets arbetsledning som i sin tur kontaktar patrullen och har synpunkter. Sammantaget finns inga uppgifter om att någon av bolagets ordningsvakter agerat inom SL:s förordnande. Däremot fanns enstaka tillfällen då bolagets och CSG:s vakter (SL-uppdraget) stämde av lägesbilden, men detta blev aldrig satt i rutin.

Rapportering

För det tredje uppmärksammades att rapporterna från arbetspassen höll en låg kvalitet i fråga om utförlighet. Här förelåg ingen skillnad mellan ordningsvakter i fråga om deras servicenivå, såsom den varierat under de deltagande observationerna. Den överlag mycket knapphändiga dokumentationen gjorde att projektgruppen inte fick en tydlig bild av arbetsinsatserna. Det var problematiskt i flera avseenden. Främst var det omöjligt att, enbart utifrån rapporterna, bedöma huruvida arbetsmetodiken låg i linje med projektets målsättningar. Vid tre tillfällen under våren levererades också rapporter utan innehåll, med det automatgenererade meddelandet "Det finns inget nytt att redovisa på era bevakningsobjekt sedan den senaste bevakningsrapporten". Dokumentationen var tänkt att gagna kommunens och polisens fortlöpande lägesbilsarbete, dels användas i de planlagda kommunikativa insatserna om pilotprojektet med kommuninvånare som målgrupp. Sådana ambitioner blev allvarig kringkurna. Dessutom upptäckte Säkerhetsavdelningen att rapporternas angivelser om arbetspassens start- och sluttid avvek från avtalet vid upprepade tillfällen, men utan att rapporterna innehöll någon förklaring till avvikelserna. Vid avvikelserna fanns en anteckning om passtart vid klockan 18:00, men den digitala loggen angav en senare tidsangivelse. Sammantaget blev det till en början svårt att försvara ordningsvaktinsatsens legitimitet utan övertygande argument för dess träffsäkerhet i problembilden. Säkerhetsavdelningen informerade skriftligen bevakningsbolagets driftsansvarige om problemet under våren, men utan att rapporterna blev mer utförliga. Under omständigheterna fick avdelningen väsentligt mer information från utvärderingens deltagande observationer och kommunens trygghetsvärdar än vaktrapporterna.

Orsaker

För närvarande kan vi konstatera att insatsens första elva veckor kännetecknades av en slagsida mot (1) en passiv snarare än kontaktsökande attityd gentemot allmänheten, (2) ett reaktivt snarare än proaktivt förhållningsätt och (3) en planlös snarare än riktad patrullering samt (4) en varierande nivå av samverkan och (5) en bristfällig rapportering. Av allt att döma fanns en stor variation i ordningsvakternas arbetsmetodik, vars goda exempel i högsta grad var personberoende. Merendels uppvisade patrullerna en bristande förståelse för projektets målbild och i synnerhet för delmålet om ökad trygghet. Diskrepansen avsåg initialt *vad* som skulle uppnås och i förlängningen *hur* det skulle uppnås genom praktiskt arbete. I allt väsentligt hängde variationen ihop med personalomsättningen, men var den i sin tur hela förklaringen?

Resultaten riktar uppmärksamheten mot bevakningsbolagets arbetsgivaransvar att *kontinuerligt* förankra kommunens behov. Här finns skäl att påminna om utfästelsen vid projektgruppens första sammanträde; den driftsansvarige åtog sig att tillhandahålla en instruktion som skulle omfatta målbilden och reglera det praktiska arbetet. Anmärkningsvärt nog saknade patrullerna en sådan formaliserad rutin under insatsens första elva veckor. Enligt driftsansvarige förväntades arbetsledningen (vid patrullbyte mellan arbetspass) förmedla en lägesbild utifrån rapporten från föregående arbetspass inför varje nytt pass. Ordningvaktinformanterna, å sin sida, kändes inte vid någon sådan överlämning. Någon driftansvarig eller liknande har heller inte handlett dem på plats i förordnandeområdet. Enligt informanterna har heller inte arbetsledningen det yttersta ansvaret. Istället är det, den för bevakningsobjektet designerade, driftsansvarige som ska ge rätt och aktuell information till arbetsledningen. Frågan om hur vaktbolaget säkerställt sin interna kommunikation mellan driftsansvarige via arbetsledning till ordningsvakterna handlar ytterst om utfästelser kontra faktiskt leverans. Detta resonemang ska vi nu utforska inom ramen för projektets fortsatta implementeringsprocess.

1.4 Projektgruppens andra möte

Projektgruppen sammanträdde för andra gången den 25 maj. På dagordningen stod att lyfta de inkörningssvårigheter ("barnsjukdomar") som uppmärksammats under våren. Under mötet framkom en rad nya omständigheter. Enligt bevakningsbolagets driftsansvarige orsakades den betydande personalomsättningen av ett arbetsmiljöproblem med flera bottnar. För det första påstods att vakterna, vid mer än ett tillfälle, blivit omringade av ungdomar med en konfrontativ attityd. I dessa situationer ska ungdomarna ha uttalat hot mot medarbetarna. För det andra har medarbetarna känt sig utlämnade eftersom de saknat en designerad kontaktväg till polisens yttre befäl, som stöd i nämnda hotfulla situationer. Då patrullen kontaktat RLC skall svaret blivit att inga resurser kan avvaras som uppbackning. För det tredje anfördes att ordningsvakterna saknat en aktuell lägesbild från lokalpolisområdet inför passtart, vilket bidragit till en kunskapslucka om potentiella orosmoment (såsom pågående konflikter i området etc.). För det fjärde skall patrullerna erfarit ett motstånd till samverkan från några av de lokala krogarnas egna ordningsvakter.²⁴ Enligt uppgift ska ifrågavarande medarbetare uttryckligen blivit ombedda att lämna lokalen. Däremot har de alltid varit välkomna på nattklubben. För det femte, och på grund av en bitvis bristande krog-samverkan, har ordningsvakterna behövt hantera berusade gäster i samband med stängning. Gästernas berusningsgrad bedöms över tid varit anmärkningsvärt hög, varpå patrullerna fattat misstankar om överservering. För det sjätte och sista påtalades att avsaknaden av ett formenligt trygghetsrum, för att avlägsna frihetsberövade personer, var

²⁴ De lokala krogarna har ordningsvakter under de dagar som de har öppet till kl. 01:00.

problematisk ur arbetsmiljösynpunkt. Enligt bevakningsbolagets representant har ryktet om en dålig arbetsmiljö spridit sig mellan kollegor och försvårat bemanningen.

Till att börja med har ingen av ovanstående uppgifter omnämnts i patrullernas rapporter eller observerats under de deltagande observationerna sedan projektstarten. Bevakningsbolagets driftsansvarige hade heller inte förmedlat något liknande till Säkerhetsavdelningen under våren. Under mötet bemöter kommunens och polisens representanter den nya informationen för första gången. Att ordningsvakterna inte tagit initiativ till polisanmälan om hot mot tjänsteman påtalas som särskilt problematiskt. Detta är en förutsättning för en eventuell efterföljande anmälan om övergrepp i rättssak, skulle de utstå repressalier för sin första anmälan. Lokalpolisområdets representant gör gällande att ordningsvakternas rapporter alltför varit knapphändiga och vidhöll att det saknas resurser till att uppdatera patrullerna på plats inför pastart. Å andra sidan har driftsansvarige inte tagit kontakt med kommunpolisen under våren för att fylla kunskapsluckan i lägesbilden. Märk väl att bevakningsbolaget tagit emot alla rapporter, men trots det uppgav ordningsvakterna att varken driftsansvarige eller arbetsledningen förmedlat någon information från föregående arbetspass. Att rapporteringen varit knapphändig förklarade bolaget med att GuardTool är utformat för ronderande bevakning och inte stationär patrullering. Appen är inte användarvänlig nog för att kontinuerligt mata in större textmassor, vilket innebär att verktyget inte varit optimalt för uppdraget.

Under mötet reagerar Säkerhetsavdelningen förvånat på uppgifterna om motstånd till krogamverkan och hänvisar till att projektet föranletts av bland annat önskemål från de lokala krögarna. Uppgifterna om upprepad överservering bekräftar behovet av patrullernas rapportering, som underlag för Socialförvaltningens alkoholhandläggare och ett incitament för utökade kontroller. Trots det, och kanske uppseendeväckande nog, finns inga uppgifter om att ordningsvakterna skulle ha hanterat några LOB:ar.²⁵ Till sist var frågan om tillgång till SL:s trygghetsrum ännu inte utredd. Med hänsyn till att ordningsvakternas rapporter (till dags dato) saknat uppgifter om frihetsberövanden, misshandelsfall eller andra situationer som påkallat kontakt med polis, kvarstod behovet som oklart. Det ska dock inte uteslutas att patrullerna anpassade sin arbetsmetodik efter avsaknaden av ett rum för frihetsberövanden. Som avslutning på mötet betonade Säkerhetsavdelningen återigen att insatsen ska vägledas av kontaktskapande dialog, med avsikt att förekomma potentiella ordningsstörningar, snarare än repression.

1.5 Vårens andra utsättningsmöte

Lördagen den 26 maj, dagen efter projektgruppens andra möte, var det dags för vårens andra gemensamma utsättning inom ramen för medborgarlöftet. Som brukligt utgick initiativet från Nobinas lokal i bussterminalen, men i övrigt skulle kvällen komma att frångå det normala. Till att börja med hade arbetspasset bemannats med två väktare istället för ordningsvakter och detta utan att bevakningsbolaget hade meddelat Säkerhetsavdelningen. I stunden uppstod många frågetecken och väktarnas svar gav ingen klarhet till avvikelserna från avtalet.

Årets sommar hade gjort en tidig entré. Denna kväll var osedvanligt varm och uppmuntrade en strid ström av människor i stationsområdet. Lokalpolisområdet hade avsatt fyra man för utsättningen, som åtföljdes av fem polisvolontärer. Klockan hade nyligen passerat 21:00 då

²⁵ I varken rapporterna från arbetspassen, de deltagande observationerna eller ordningsvakternas rapporteringsformulär till polisen under perioden 180309-180519 finns några uppgifter om omhändertagen enligt LOB; Lagen om omhändertagande av berusade personer m.m. (1976:511). Under hela projektperioden hanterades totalt två LOB:ar.

rapportförfattaren befann sig på pendeltågsperrongen med två poliser och tre volontärer. Plötsligt avbryts gruppens gemytliga samtal av en smäll. Ljudet lokaliseras snabbt till spårområdet östra sida, precis utanför förordnandeområdet. En smäll åtföljs av ytterligare två-tre smällar. En grupp människor som befinner sig strax söder om ljudkällan börjar springa åt motsatt håll, mot Riddarplatsen. Någon gallskriker och en bil hörs rivstarta på avstånd. Poliserna på perrongen springer ned i gångtunneln under järnvägen och i riktning mot smällarna. I luften filltar en tryckande ovisshet.

Så småningom framkommer att det var fråga om pistolskott, avlossade i en så kallad drive-by skjutning från en bil mot entrén på en snabbmatsrestaurang. Blåljuspersonal strömmade till med kort varsel och de för utsättningen designerade polismännen togs i anspråk. Många nyfikna ur allmänheten strömmade allteftersom närmare mot platsen för skotten. Trygghetsvårdarna tog initiativet att, efter bästa förmåga, hålla folk på avstånd medan polisen upprättade en avspärning. Kvällens oförutsedda händelse skulle komma att sakna motstycke under projektperioden och kom att avstyra allmänhetens uppmärksamhet från den pågående trygghetsinsatsen.

2. Sommaren 2018

Utvärderingen har hittills åskådliggjort en diskrepans mellan uppdragsbeskrivningen och ordningsvakternas arbetsmetodik samt rapportering, som kännetecknade för den inledande implementeringsprocessen. I detta avsnitt ska vi inledningsvis behandla hur Järfälla kommun och bevakningsbolaget kom att bemöta och hantera avvikelserna mellan parternas avtal och den faktiska leveransen. Därefter vänds blicken mot den fortsatta händelseutvecklingen under sommaren 2018.

2.1 Juni

Till följd av de dokumenterade inkörningssvårigheterna ("barnsjukdomarna") kallade Säkerhetsavdelningen till sig bevakningsbolaget i mitten av juni. På mötets dagordning stod att granska de avsteg från parternas avtal som uppmärksammats sedan projektstarten; (1) att ordningsvakternas arbetsinsats i förhållande till uppdragsbeskrivningen varierade, (2) att tidsangivelserna för passens start- och sluttid vid flera tillfällen avvek från avtalets arbetstider (kl. 18:00-04:00), (3) att rapporteringen höll en överlag låg kvalitet och (4) att alla arbetspass inte hade bemannats med ordningsvakter. Som underlag hade kommunen efterfrågat en (retroaktiv) internrevision av rapporter och bemanningslistor, vilket bolagets avtalsansvarige tillhandahöll. Ett synnerligen angeläget utvecklingsområde var otillräckliga kommunikationen från bolagets sida. Under våren hade Säkerhetsavdelningen löpande underrättat bolagets driftsansvarige om brister i leveransen, men utan att återfå konstruktiva förslag på åtgärder. I frånvaron av synbara förbättringar hade avstegen från avtalet drivits upp till chefsnivå hos både kund och leverantör.

Vid mötet föreföll vaktbolagets avtalsansvarige införstådd med situationen, men höll likväl fast vid de omständigheter som driftsansvarige påtalade vid projektstarten; att avtalet rymde för få timmar och att sluttiden avvek från andra liknande bevakningsobjekt. Uppdraget var således inte tillräckligt attraktivt för att garantera en mindre grupp återkommande ordningsvakter. Bristen på kontinuitet förklarades med att arbetspassen i hög utsträckning bemannats med så kallade disponibla ordningsvakter. Dessa medarbetare är heltidsanställda och vet på förhand vilka dagar de förväntas jobba framöver, men saknar liknande framförhållning om vilket bevakningsobjekt de tilldelas och vilka arbetstider som blir aktuella. En disponibel ordningsvakt löser ofta vakanser med kort varsel, vilket innebär att de jobbar på flertalet av arbetsgivarens objekt, såsom inom handel (varuhus/köpcentrum), sjukhus eller SL-uppdraget, där starttiden och sluttiden kan variera. Arbetsuppgifterna kan,

utöver funktionen som ordningsvakt, bland annat bestå i rondering eller stationär bevakning, receptionstjänst och larmhantering. Ibland kan de disponibla bemannas på ett objekt för en längre tid, men vanligtvis är det fråga om enstaka arbetspass. Bland dessa medarbetare finns, enligt ordningsvaktsinformerarna, dem som närmast tar passen för att komma upp i "rätt antal" timmar motsvarande en heltidstjänst.

Under sommarens semesterperiod befarade bolagets avtalsansvarige en liknande problematik med rekryteringen och kontinuiteten. För att hädanefter trygga implementeringen fanns sålunda ett stort behov av formaliserad målstyrning. Till mötet hade Säkerhetsavdelningen utarbetat en skriftlig arbetsrutin, vilken avtalsansvarige godkände. Underförstått vidtog kommunen en åtgärd som vilade på leverantörens ordinarie representant. Om den driftsansvarige inte förankrat kommunens behov bland ordningsvakterna så har det saknats förutsättningar att utföra uppdraget systematiskt. För att försäkra sig om att ordningsvakterna också skulle läsa arbetsrutinen infördes en kontrollfunktion i rapporteringsverktyget GuardTool. Kort och gott fick patrullen intyga att de tillgodogjort sig innehållet medelst en digital signatur. Den nya arbetsrutinen bifogades till instruktionspärmen och infördes i månadsskiftet juni-juli.

2.2 Juli

- "Det är inte så man raggas, grabbar", säger den ene ordningsvakten med ett avvärjande manér. Patrullen befinner sig i gångtunneln under järnvägen, i höjd med uppgången till tågplattformen. I passagen uppehåller sig en klick killar i övre tonåren. Grabbarna tjoar och tjimmar och försöker fånga uppmärksamheten från två förbipasserande, något yngre, tjejer. Kontaktförsöken förblir obesvarade. Av tjejernas undflyende blickar och det faktum att deras steg tilltar märks att de känner olust i situationen. Med sin reaktion, som är helt befriad från dömande tonfall, lyckas ordningsvakten avleda killarnas kontaktförsök utan att få dem att tappa ansiktet.

Fältanteckning 18-07-14

Det inledande referatet illustrerar hur ordningsvakterna på ett konsekvent, men avspänt, sätt försöker avvärja en otrygg situation. Ett sådant bemötande blev kännetecknande för de engagerade medarbetarna, som tyvärr inte var stadigvarande under projektperiodens första halvår. Detta arbetspass, i mitten av juli, kunde emellertid ha börjat bättre. Inför passtart hade den bilronderande vaktaren mött upp patrullen vid Kvarnhuset och släppt in dem. Så långt allt gott. Men snart uppdagades att låstaggarna, som skulle ge access till designerade utrymmen, saknades i det utrustningspaket som vaktaren överlämnat. Därmed blev ordningsvakterna utelåsta från Kvarnhuset när de lämnade byggnaden för att patrullera, vilket också gällde de två andra lokalerna. Låstaggarna föreföll vara spårlost borta, vilket också drabbade den patrull som arbetade följande helg. Även de blev tvungna att förlita sig på den bilburna vaktaren, som hade hela kommunen som upptagningsområde, för att få tillgång till grundläggande faciliteter. Under omständigheterna blev informanterna uppenbart frustrerade. Säkerhetsavdelningen fick kännedom om den påtagligt försämrade arbetsmiljön först efter semesterperioden och då hade låstaggarna redan dykt upp igen utan förklaring.

Under de deltagande observationerna mötte alla ordningsvakter regelmässigt upp behoven av ordningshållning som likväl, med hela försöksperioden i perspektiv, inte var särskilt omfattande. Som följande referat belyser var det närmast uteslutande fråga om enklare myndighetsutövning; merparten tillsägelser och några få avvisningar såsom vid överträdelse av alkoholförbud. För att kunna påvisa det faktiskt utförda arbetet, betonade kommun och

polis vikten av en utförlig rapportering i kontakten med bevakningsbolaget. Trots goda exempel förblev patrullernas egen dokumentation ytterst kortfattad. Under sommaren uppvisade ordningsvakterna, med fem eller fler arbetspass bakom sig, en större förståelse och samsyn kring insatsens målsättningar än under våren. Det gäller alltså uteslutande dem som var kända sedan tidigare.

Riddarplatsen i högsommar. En blond, medelålders kvinna i velourstass vevar frenetiskt mot ett förbipasserande par med ett främmande föremål i högerhanden. Vad den ena ordningsvakten instinktivt bedömer som en kniv visar sig vid närmare anblick vara en stekspade. Kvinnan, som uppvisar tydliga tecken på en missbruksproblematik, är känd av patrullen sedan tidigare. Hon har däremot inte varit utåtagerande på liknande sätt vid tidigare möten och förefaller nu oresonlig. Patrullen ber henne att lämna ifrån sig stekspaden och lämna platsen, en avvisning som hon till slut förstrött rättar sig efter.

Fältanteckning 180720

Till följd av en fortsatt låg bemanningskontinuitet kvarstod märkbara skillnader i arbetsmetodiken; engagerad kontra passiv, kontaktsökande kontra avvaktande, proaktiv kontra reaktiv. En ytterligare förklaring till skillnaderna påträffas under de deltagande observationerna. Vid tre tillfällen konstateras att nya medarbetare, inför sitt första arbetspass i försöksområdet, inte läste kommunens arbetsrutin. Problematiskt nog fanns inget sätt att säkerställa att hela patrullen hade tagit del av arbetsinstruktionen; vid pastart behövde endast den ena ordningsvakten signera i GuardTool för att påbörja rapporteringen. Avslutningsvis kvarstod avvikelser mellan avtalet och tidsangivelser i rapporterna under sommaren. Att läsa instruktionen ska vara det första de gör, men rapporterna visade att denna punkt vid flera tillfällen checkades av på slutet av passet. Denna abrovink omöjliggör att kunna utläsa patrullens exakta starttid som registreras i appen.

3. Hösten 2018

Med facit i hand besannades tidigare farhågor om rekryteringssvårigheter inför sommarperioden. Åtminstone delvis. Under juni bemannades fem av totalt tio avtalade arbetspass. I juli bemannades tre av totalt åtta arbetspass. I augusti bemannades samtliga arbetspass och under denna månad ökade även kontinuiteten i såväl arbetsmetodik som rapporteringens kvalitet. Det var i allt väsentligt ett personberoende resultat och bör tillskrivas en av de engagerade, kontaktsökande och proaktiva ordningsvakterna, som varit med under våren och som tjänstgjorde i linje med arbetsrutinen.

3.1 Status quo

Under den annalkande hösten bekräftades tidigare resultat i väsentligt avseende. I spåren av en fortsatt personalomsättning fortsatte arbetsmetodiken, i förhållande till arbetsrutinen, att variera och rapporteringen höll en än lägre kvalitet än tidigare. I det senare avseendet inkom flertalet innehållslösa, blanka, rapporter efter flera arbetspass i rad under september. I några enstaka fall kompletterar vaktbolagets driftsansvarige skriftligen i efterhand till Säkerhetsavdelningen efter personlig kontakt med berörd patrull. Under observationer fredagen 21 september påträffades sannolika bakomliggande orsaker till den sviktande leveransen. Under passet kunde tjänstgörande patrullen inte rapportera via GuardTool. Olyckligt då de dels under kvällen avvisade en berusad man som ofredade en kvinna, dels grep en cykeltjuv på bar gärning under natten mot lördag som plockades upp av en polispatrull utan dröjsmål. Men trots ett väl utfört arbete saknades alltså dokumentation som gav insatsen legitimitet. Rapportering förutsätter nämligen att arbetsledningen lagt in behörighet för designerad medarbetare i appen, något som förbisetts. Vaktbolaget

använder ett antal olika digitala rapporteringsverktyg på sina bevakningsobjekt. Bland de disponibla ordningsvakterna har det, under andra arbetspass, inneburit att alla inte varit förtrogna med GuardTool sedan tidigare. Huruvida nämnda omständigheter förklarar omfattningen av problematiken kring rapporteringen, sett i perspektiv av hela projektperioden, är emellertid svårt att belägga.

3.2 Arbetsmiljö

Höstens första utsättningsmöte inom ramen för medborgarlöftet ägde rum lördagen den 22 september. Vid eventet deltog även SL:s ordningsvakter från bolaget CSG, som det ifrågavarande vaktbolagets patrull var väl förtrogna med sedan tidigare uppdrag. En diskussion under kvällen, patrullerna emellan, handlade om samverkan generellt och tillgång till trygghetsrummet specifikt. För närvarande förfogade CSG över rummet via SL. Patrullerna var eniga om värdet i att kunna assistera varandra vid behov, vilket också omfattade att alla borde kunna nyttja trygghetsrummet. Åsikterna gick dock isär om vem som skulle tillgodose tillgång och administrera låstagg till lokalen ifråga. Vaktbolagets patrull menade att det var upp till Järfälla kommun, kunden, att lösa frågan medan CSG:s patrull ansåg att det var upp till Trafikförvaltningen i region Stockholm, som ansvarar för SL-trafiken. Utan tillgång ansåg vaktbolagets ordningsvakter att förordnandeområdet inte uppfyllde arbetsmiljökraven. På den punkten finns skäl att påminna om att bolagets skyddsombud godkände objektet efter platsbesök inför projektstart.

Inför projektstarten enades Säkerhetsavdelningen med Trafikförvaltningen om att låta vaktbolagets patruller verka inom SL:s förordnande. Avdelningen efterfrågade också en skriftlig bekräftelse för att formellt förankra överenskommelsen, men utan återkoppling från förvaltningen. Under omständigheterna formaliserades aldrig någon samverkan mellan det ifrågavarande vaktbolagets respektive CSG:s ordningsvakter. I den begränsade utsträckning som parterna har interagerat under projektperioden har det handlat om ett informellt informationsutbyte om lägesbilden, som uteslutande byggt på personkännedom från att tidigare ha arbetat tillsammans. Men därutöver passerade vaktbolagets patruller aldrig spärrelinjen genom biljetthallen. I frånvaron av formella besked uppstod en osäkerhet bland medarbetarna.

Att det finns behov av ömsesidig handräckning bekräftades lördagen den 20 oktober. Denna sena kväll var det mycket ungdomar i rörelse i och kring stationsbyggnaden, med mycket fylla långt ner i unga åldrar. Patrullen på plats vittade om flera olika grupperingar med friktionsytor dem emellan. Ordningsvakterna tog sig an flera berusade minderåriga tjejer, tog kontakt med deras vårdnadshavare och inväntade att de skulle hämta sina döttrar. I hopp om uppbackning samtalar patrullen med krogars ordningsvakter samt SL:s ordningsvakter (CSG) och trygghetsvärdar (Lugna gatan). En av ordningsvakterna ringer även till SL:s Trygghetscentral om påverkade uppe på tågperongen och erbjuder sig att agera på deras LOV3-område. Enligt informanten avisade Trygghetscentralen hjälpen och bad patrullen lämna området. Av allt att döma hade Trafikförvaltningen inte förankrat sin initiala ståndpunkt till Säkerhetsavdelningen i sina interna verksamheter. Upplevda samarbetssvårigheter med SL vållade till synes konflikter i det förebyggande arbetet. Vaktbolagets medarbetare har påtalat detta för sin arbetsledning och sina chefer, men utan kännedom om huruvida de i sin tur tagit kontakt med Trafikförvaltningen.

3.3 Reviderade arbetsinstruktioner

Inför passtart fredagen 26 oktober inväntar rapportförfattaren ordningsvakterna utanför Kvarnhuset, men utan framgång. Denna kväll genomfördes höstens tredje utsättningsmöte, till vilket två ordningsvakter från det upphandlade bolaget dök upp i halvtid iförda civila kläder. Patrullen uppger att de blivit instruerade att utgå från kommunhuset istället för

Kvarnhuset. Som stöd visade de instruktionspärmen, som innehöll en delvis reviderad arbetsrutin från föregående arbetspass. Den reviderade versionen är daterad till den 21 oktober 2018 och har utfärdats av en arbetsledare. Av instruktionen framgår mycket riktigt att patrullen förväntas utgå från kommunhuset. Rapportförfattaren tar kontakt med bolagets arbetsledning i direkt anslutning till utsättningsmötet för att få klarhet i ändringen. Det skulle visa sig att bolaget hört av sig till Säkerhetsavdelningen under föregående vecka. Bolaget förhörde sig om möjligheten för ordningsvakterna att nyttja kommunhuset som rast samt reträtt plats vid allvarliga händelser. I kommunhusets entré finns ett vaktmästeri, som vaktbolaget också önskade använda som utrustningsplats för ladda överfallslarmet och telefon samt förvara instruktionspärmen; utrustning som förvarades på lokalen Majorskan i kommundelen Barkarby. Säkerhetsavdelningen godkände tillgång till kommunhuset, men bad att få återkomma beträffande vaktmästeriet. Avdelningen förväntade sig emellertid inte att ordningsvakterna skulle utgå från kommunhuset, utan startplats skulle fortfarande vara Kvarnhuset. Väsentligt i sammanhanget var att låstaggarna, som utfärdades i samband med projektstart, gav ordningsvakterna access till kommunhusets entré. Huruvida det förhållandet förändrades efter den period som låstaggarna var på vift går däremot inte att besvara.

Under den aktuella kvällen var patrullen frustrerad över situationens ovisshet. Enligt instruktionspärmen agerade medarbetarna korrekt. En av dem arbetade båda passen föregående helg, i samband med ungdomstumultet kring stationen, medan den andre var ny på objektet. Under arbetspasset lättade de sina hjärtan. Frustrationen bottnade i oklara direktiv från arbetsledningen; att inte veta vad som skall göras. Enligt informanterna har de, inför sitt första pass i försöksområdet, fått veta att de ska bege sig till Jakobsbergs centrum och där möta upp rondväktaren. Arbetsledningen hade däremot inte specificerat adressen för Kvarnhuset. Vidare påstods att rondbilens överlämning av utrustningen inte fungerat. Då berörd väktare har hela kommunen som upptagningsområde, och kan behöva prioritera larmuttryckningar, har denna lösning på logistiken varit sårbar. Dessutom uppger den ena informanten att låstaggarna till designerade lokaler inte fungerade under föregående helg. Några sådana uppgifter har däremot inte vaktbolagets driftsansvarige förmedlat till Säkerhetsavdelningen. Till följd av personalomsättningen har det också infunnit sig en osäkerhet bland ordningsvakterna av att inte på förhand vem man skall patrullera tillsammans med. Att arbeta jämte nya eller tillfälliga kollegor gagnar knappast tilliten mellan medarbetarna. Sammanfattningsvis var arbetsinsatsen från kvällens patrull helt i linje med arbetsrutinens förebyggande och kontaktsökande prioriteringar; serviceinriktad och omsorgsfull i mötet med allmänheten. De plockade också spontant bort ett gäng tomma glasflaskor ute på Riddarplatsen, vilket får anses som god skyddsstädning. Avslutningsvis var det därför mycket olyckligt att rapporten från arbetspasset levererades tom, återigen med meddelandet: "Det finns inget nytt att redovisa på era bevakningsobjekt sedan den senaste bevakningsrapporten".

4. Vintern 2018–2019

I återblick hade projektgruppen samlats för tredje gången den 26 september, men på grund av bristande uppslutning blev utbytet föga konstruktivt. Utöver kommunpolisen hade även vaktbolagets representant lämnat återbud och mötet gav därför inget svar på den mest angelägna frågan; hur bolaget framgent skulle kvalitetssäkra leveransen av insatsen. Projektgruppens fjärde sammanträde ägde rum den 26 november med alla medlemmar närvarande. I detta skede kvarstod den reviderade arbetsrutinen, som listade kommunhuset och inte Kvarnhuset som startplats. Bland ordningsvakterna, i synnerhet de som var nya på objektet, fortsatte detta att vålla förvirring. Bolagets driftsansvarige kände inte till problemet, men lovade att vidta åtgärder.

Under mötet tillstår bevakningsbolaget att deras leverans inte varit på par med avtalet. Samtidigt framhåller deras driftsansvarige att denne nu funnit ett par ordningsvakter som vill jobba mer kontinuerligt eller åtminstone varannan helg. Dessa medarbetare blev frekventa från och med november till och med projektperiodens slut. Den mest stadigvarande arbetade fem arbetspass per månad. Under de deltagande observationerna tog vederbörande ett personligt ansvar för att introducera sin, vid vissa tillfällen, nye kollega för förordnandeområdet och arbetsrutinen. Med en minskad personalomsättning ökade också kontinuiteten i arbetsmetodiken överlag. De återkommande ordningsvakterna hade för vana att samtala med ungdomar, besöka krogarna, hänvisa medborgare till rätt kollektivförbindelse, assistera berusade personer till taxi och kontakta polis vid misstanke om narkotikaöverlåtelser. Dessa medarbetare trivdes också uttalat i uppdraget. Ingen av dem upplevde någon form av hotbild mot dem. Tvärtom påtalade de att mötet med allmänheten, och då i synnerhet initiativet att eskortera lokalbor från stationen till entréporten, varit mycket uppskattat. Sammantaget blev de ordningsvakter som bedrev ett proaktivt och kontaktskapande arbete, tillika fann engagemang i uppdraget, slutligen de mest frekventa på objektet både från och med november 2018 och med hela försöksperioden i perspektiv.

I ljuset av konstaterade förbättringar återstod likväl ett utvecklingsområde; rapporteringens kvalitet. Till och med årsskiftet var ordningsvakternas dokumentation fortfarande summarisk och vid enstaka tillfällen inkom fortfarande blanka rapporter. Kommunen påtalade detta återigen i samband med att bevakningsbolaget tilldelade dem en ny kontaktperson efter årsskiftet. Säkerhetsavdelningen betonade vidare att startplats och anmälan av passtart, ombyte och redo i tjänst ska gälla enligt angivelser i kommunens förefintliga arbetsrutin. Dessutom önskade kommunen säkerställa att bolaget internt ger ordningsvakterna instruktioner för att säkerställa att de har rätt information och följer instruktionerna.

Av allt att döma ökade rapporteringens kvalitet, sett till utförlighet, markant från och med slutet av januari 2019. Förbättringen åskådliggjorde ett förebyggande arbete i linje med projektets målbild; frekvent patrullering i anslutning till krogarna ur synlighetssynpunkt, att söka upp krogarna eller personalen samt eventuella egna ordningsvakter för avstämning av känsloläget och berusningsgraden bland gästerna, dialog med de kommunala trygghetsvärdarna och SL:s trygghetsvärdar och representanter för Lugna gatan. Därtill har patrullerna avbrutit hätska diskussioner och avstyrt överhängande slagsmål mellan kroggäster, stadigvarande besök på fritidsgården Valvet och samtalat med personal och besökare, bett högljudda ungdomar att lugna ner sig, assisterat ambulanspersonal vid ett akut sjukdomsfall och brandkår vid en bilbrand, kontaktat polis (RLC) vid observationer om pågående narkotikaöverlåtelser, hjälpt ungdomar som blivit jagade av andra ungdomar, assisterat polis vid ett (av polis initierat) omhändertagande enligt LOB, stoppat en blödning och assisterat krogarnas vakter med tumult utanför entrén vid stängning. Under de deltagande observationerna uttryckte ordningsvakterna farhågor om en systematisk överservering på de lokala krogarna. Detta eftersom många kraftigt berusade kroggäster hamnade i deras uppdragsområde. Sådana misstankar konkretiseras emellertid inte i rapporteringen, utan loggas mer generellt som "krogbråk" eller "krogrelaterade bråk". Återigen är sådana uppgifter värdefulla för kommunens alkoholhandläggare. Informanterna oroade sig dock för att sådana uppgifter skulle spåras tillbaka till dem själva och därav en opreciserad rapportering. Sammanfattningsvis uppmärksammades den överlag ökade kvalitén enhälligt när projektgruppen sammanträdde för sista gången den 26 februari 2019. I återblick hade 92 av totalt 104 avtalade arbetspass under försöksperioden bemannats med ordningsvakter.

Kapitel 4: Måluppfyllelse

I detta kapitel presenteras utvärderingens resultat kopplade till projektets fyra målsättningar. Följaktligen studeras huruvida ordningsvaksinsatsen medförde några mätbara tillika tillförlitliga brottsförebyggande och trygghetsskapande effekter, huruvida strategiska relationer för extern samverkan upprättades under försöksperioden och hur insatsen kommunicerades gentemot och togs emot av kommuninvånarna.

1. Brottslighetens utveckling

I diagrammet nedan presenteras två översiktliga utvecklingskurvor över det registrerade antalet brott i försöksområdet respektive i det angränsande lokalsamhället av under det senaste decenniet – med tre väsentliga reservationer. För det första ingår endast de brottscoder som omfattas av kommunens och lokalpolisområdets medborgarlöfte från år 2017, vilket föranledde pilotverksamheten. För det andra ingår uteslutande anmälningar som kan hänföras till insatsens exekution; fredagar och lördagar från och med klockan 18:00 till och med 04:00 kommande morgon. För det tredje utgörs diagrammets startpunkt av fredag vecka 10 år 2009 (2009-03-06; kl. 18:00) och slutpunkt av söndag vecka 9 år 2019 (2019-03-03; kl. 04:00).

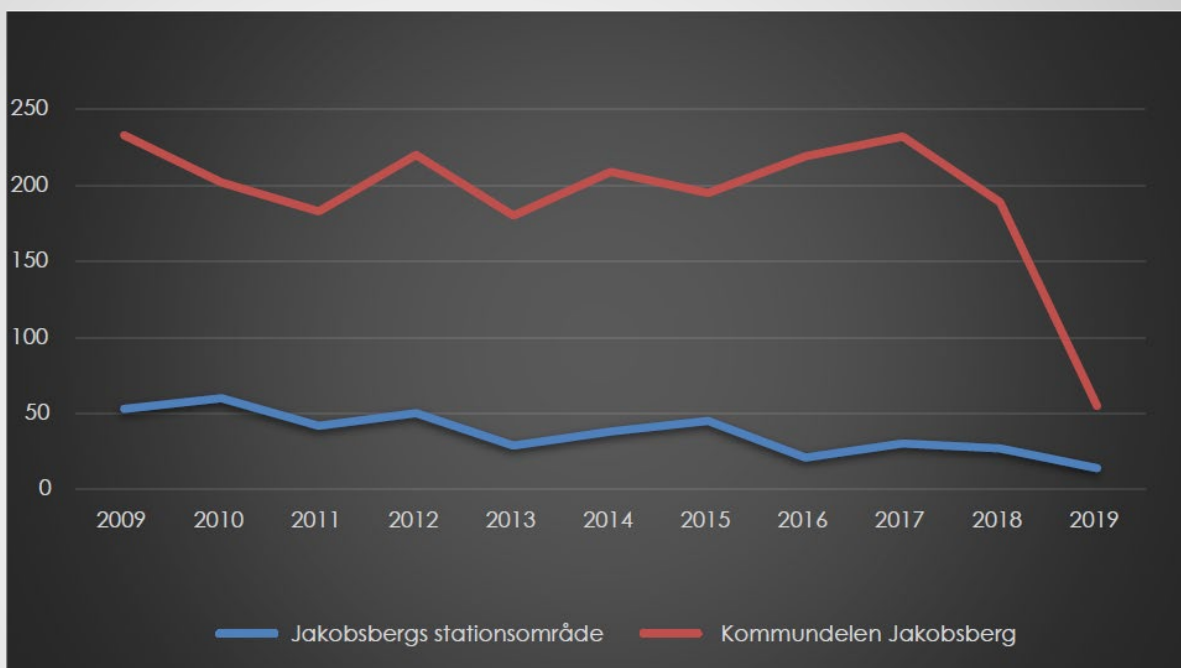

Diagram 1: Antal registrerade brott över tid fördelade på respektive sökområde

Denna inledande översikt har ett tvådelat syfte. För det första är det viktigt att åskådliggöra huruvida utvecklingstendenserna i försöksområdet och den angränsande kommundelen samvarierar över tid; en hypotetisk minskad brottslighet i försöksområdet skulle mycket möjligt kunna återspegla en generellt nedåtgående (lokal) trend. För det andra är det centralt att kontrollera storleken på de årsvisa variationerna. En tumregel är att eventuella förändringar, från ett år till ett annat, är ointressanta om de befinner sig inom den storleksordning som de normala årsvisa fluktuationerna anger. Om förändringen däremot avviker markant från de tidigare variationer har något inträffat som kan vara värt att söka orsakerna till.

Av diagrammet ovan framgår att brottsligheten överlag har minskat marginellt över tid i båda områdena, om än från olika nivåer. Bakom topparna i försöksområdet, som observeras under åren 2010, 2012 och 2015, står huvudsakligen misshandelsfall följt av narkotikabrott. Värt att notera är att en inte obetydlig andel av dessa anmälningar kan härledas till ett och

samma datum, tid och plats. Att ett misshandelsärende med flera målsägande genererar separata anmälningar har således inverkan på utvecklingskurvan. Detta i synnerhet om den totala mängden anmälda brott är någorlunda begränsad, såsom i försöksområdet. Parallellt samvarierar de registrerade narkotikabrotten med frekvensen av polisiära aktiviteter mot problematiken. Sammantaget förklaras de små förändringarna över tid av variationer i det proportionella förhållandet mellan misshandelsfall och narkotikabrott. Avslutningsvis skall pointeras att den visuellt slående nedgången under 2019, huvudsakligen i kommundelen Jakobsberg, förklaras av att statistiken är begränsad till och med försöksperiodens slut; den första söndagen i mars samma år.

I diagrammet nedan presenteras det totala antalet anmälningar fördelade på brottstyp under motsvarande tioårsperiod allt annat lika. I sammanställningen exkluderades kategorierna mordbrand och stöld. Detta eftersom dessa brott är synnerligen ovanligt förekommande med totalt 14 respektive 16 anmälningar under hela det aktuella decenniet.

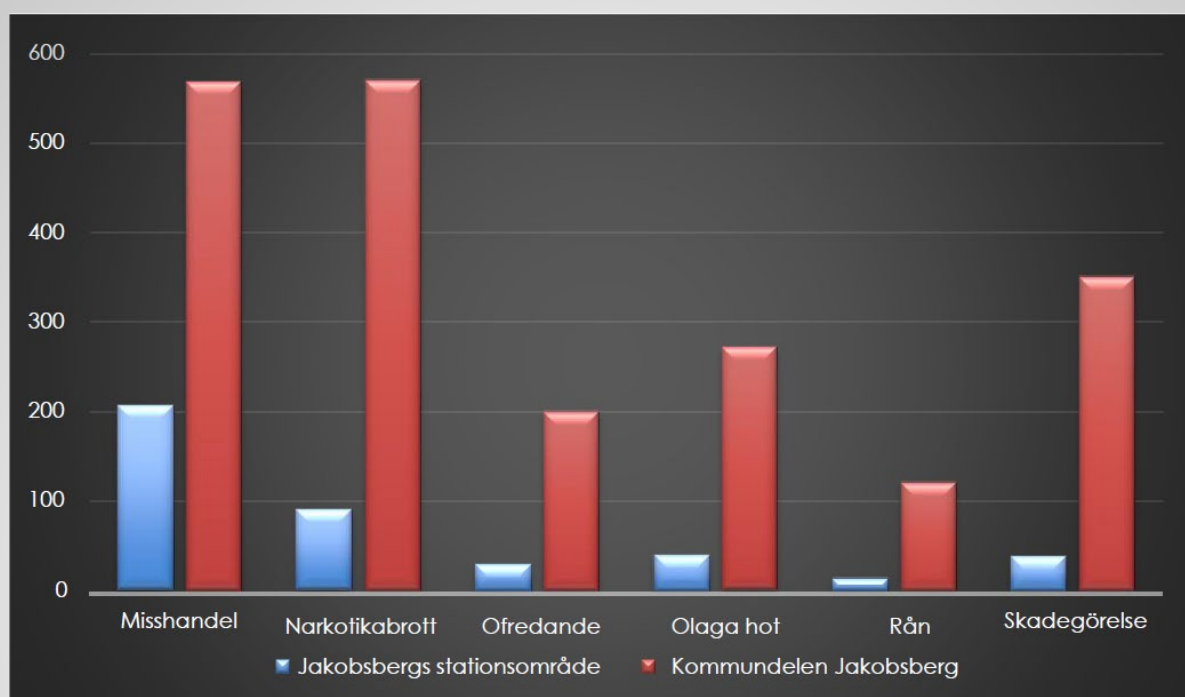

Diagram 2: Antalet anmälningar över tid fördelade på respektive brottstyp

Av diagrammet ovan framgår att statistiken till en betydande del utgörs av misshandelsfall, i både försöksområdet och det angränsande lokalsamhället. Iakttagelsen bekräftar den prioritering i problembilden som föranledde ordningsvachtsinsatsen. Även narkotikabrott och skadegörelse intar var för sig en framskjuten position och det finns goda skäl att uppehålla sig vid dessa två brottskategorier.²⁶ För det första samvarierar utvecklingen bakom registrerade narkotikabrott, skadegörelse och våld i offentlig miljö i allt väsentligt med graden av polisiär närvaro. En ökad närvaro tenderar att ge fler registrerade narkotikabrott, men minskar samtidigt andelen övriga upptäckta mängdbrott. Vad narkotikabrott beträffar avgörs upptäcktsrisken närmast uteslutande av polisens riktade insatser mot stationsområdet. För det andra återfinns en stor mängd rapporterad skadegörelse, i synnerhet mot kollektivtrafiken. Som ett belysande exempel stod denna brottskod för två tredjedelar av alla anmälda brott i försöksområdet under år 2016. I rapportens metodavsnitt uppmärksammades en betydande osäkerhet kring då dessa brott faktiskt begåtts. Till följd

²⁶ Kategorin skadegörelse inkluderar brott mot kommunal egendom/fastigheter, mot kollektivtrafiken och överkan på motorfordon.

av nämnda omständigheter finner utvärderingen goda skäl att utesluta narkotikabrott och skadegörelse mot kollektivtrafiken i den fortsatta analysen.

I diagrammet nedan presenteras den avgränsade brottslighetens utveckling i försöksområdet respektive det angränsande lokalsamhället, som ställer försöksperioden jämte de föregående 12 månaderna; från året innan ordningsvaksinsatsen till ett år efter implementeringen. Startpunkten motsvarar fredag vecka 10 år 2017 (2017-03-10; kl. 18:00) och slutpunkten söndag vecka 10 år 2019 (2019-03-10; kl. 04:00). De två mätperioderna är, trots den sammanhängande visualiseringen, inte överlappande utan direkt angränsande.²⁷

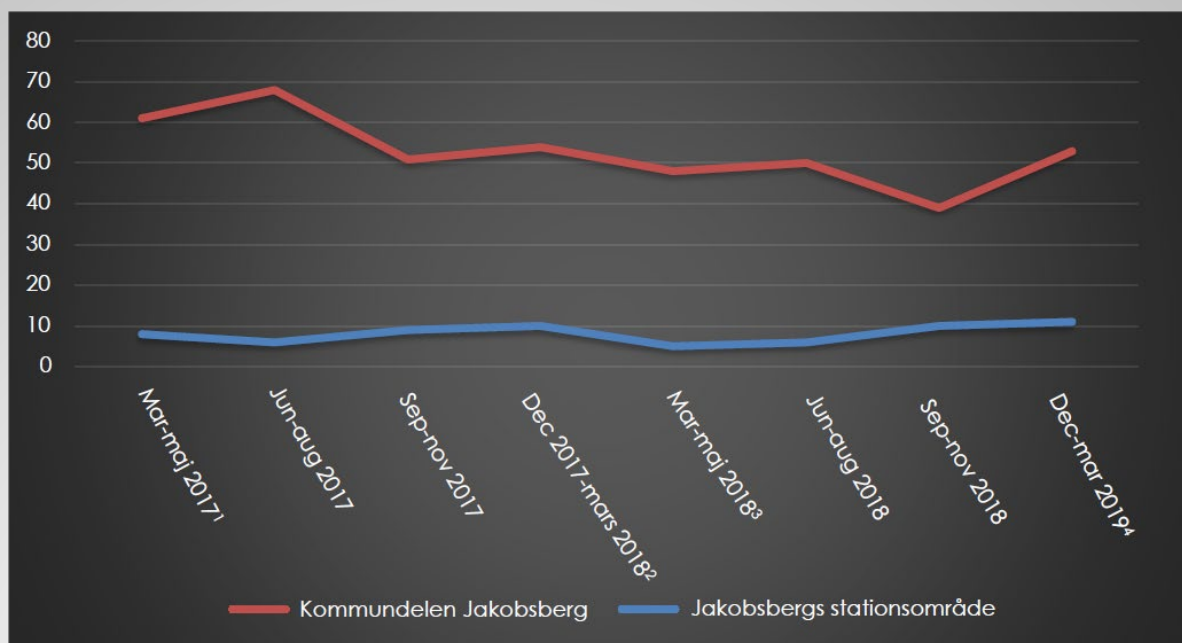

Diagram 3: Antalet anmälda brott under försöksperioden i förhållande till jämförelseperioden

När hela försöksperioden (180309-190303) ställs jämte jämförelseperioden (170310-180304) framgår att antalet anmälda brott minskade med 22 procent under ordningsvaksinsatsen. Under insatsens första sex månader minskade den aktuella brottsligheten med närmare 48 procent (=47,83 procent) i jämförelse med motsvarande period under år 2017. Utfallet är inte isolerat till någon eller några enstaka brottskoder.²⁸ Med det sagt skall betonas att förändringen bygger på väldigt små bastal. Veckovisa avvikelser från trenden under hela försöksperioden kan heller inte allokeras till de arbetspass som inte bemannats med ordningsvakter. Sammantaget utgör utfallet ingen reell minskning, utan ligger inom ramen för normala årsvisa fluktuationer i en storleksordning som varit stabil från och med år 2013.

I ett jämförande perspektiv uppvisar lokalsamhället Jakobsberg en reell minskning av brottsligheten under insatsens implementering i förhållande till jämförelseperioden. Samtidigt skall betonas att den positiva trenden inleddes redan tidigare; den största förändringen ägde rum mellan sommaren 2017 och hösten 2018. Därmed är minskningen, sett över hela mätperioden, ytterst marginell. Tolkningen av de redovisade utfallen bör beakta att det anmäls förhållandevis få brott per år i försöksområdet ur de kategorier som ingår i

²⁷ (1) Perioden motsvarar 2017-03-10 (18:00) t.o.m. 2017-05-28 (04:00); (2) Perioden motsvarar 2017-12-01 (18:00) t.o.m. 2018-03-04 (04:00); (3) Perioden motsvarar 2018-03-09 (18:00) t.o.m. 2017-05-27 (04:00); (4) Perioden motsvarar 2018-12-01 (18:00) t.o.m. 2019-03-03 (04:00).

²⁸ I denna analys ingick samtliga brottskoder i medborgarlöftet med undantag för narkotikabrott (innehav, överlåtelse och bruk) och skadegörelse mot kollektivtrafiken. När de exkluderade brottskoderna inkluderades i en separat analys konstaterades att den registrerade brottsligheten ökat med 18,52 procent under försöksperioden i jämförelse med motsvarande period under föregående år. Utfallet bör i allt väsentligt tolkas med hänvisning till kollektivtrafiken rapporteringsrutiner och polisens riktade insatser mot narkotikaproblematiken i försöksområdet.

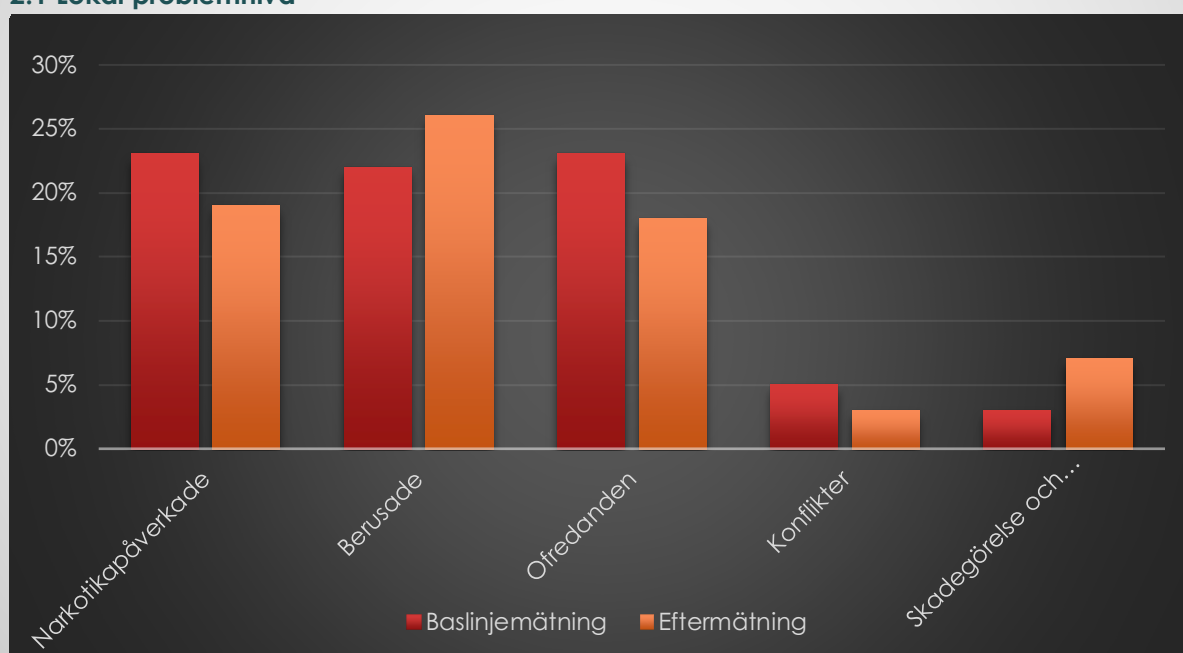
medborgarlöftet. Eftersom datamaterialet dessutom bygger på en begränsad geografisk yta, hot-spot eller ej, påverkar detta variansen negativt. Med ett begränsat antal analysenheter (anmälda brott) och små årsvisa fluktuationer försvåras möjligheten att utläsa eventuella signifikanta förändringar från ett år till ett annat. Sådana omständigheter medför risken att slumpmässiga variationer inom och mellan mätperioderna har ett oproportionerligt inflytande på utvecklingskurvan överlag.

Sammanfattningsvis saknas tillförlitliga belägg för ett trendbrott i försöksområdet. Att den ifrågavarande registrerade brottsligheten inte minskat skulle kunna bero på att ordningsvakternas närvaro medfört att fler brott har upptäckts och blivit en del av den officiella statistiken. En sådan tolkning motsägs emellertid med hänvisning till deras rapporteringsskyldighet till polisen, en dokumentation som varit mycket knapphändig. Utöver uppgifter om två LOB:ar och ett frihetsberövande i samband med en cykelstöld saknas sådana underlag. Mot bakgrund av implementeringens dokumenterade inkörningssvårigheter bör resultatet för närvarande tolkas med försiktighet.

2. Trygghet

I följande avsnitt behandlas resultaten från boendekenkäten och utvecklingen mellan undersökningstillfällena. Av särskilt intresse är eventuella förändringar som kan hänföras till könstillhörighet, vilket är en logisk följd av delmålet att i synnerhet öka kvinnors trygghet. Redovisningen följer enkätens fyra tematiska frågeområden; lokal problemnivå, allmän oro, konkret otrygghet, föreställd risk att utsättas för brott och självrapporterad utsatthet för brott.

2.1 Lokal problemnivå

Diagram 1: Andelen respondenter som rapporterar en hög problemnivå

De indikatorer som användes för att uppskatta problemnivån på stationsområdet var närvaron och frekvensen av narkotikapåverkade och/eller berusade personer, ofredanden, dispyter/konflikter med eller utan handgripligt våld, nedskräpning och skadegörelse.²⁹ Under kodningsprocessen upprättades indexskalor över de sex svarsalternativen på respektive

²⁹ En reservation kan utfärdas för att frågorna omfattar en rad varierande företeelser sett till allvarlighetsgrad i både subjektiv och straffrättslig mening. Exempelvis är spannet mellan verbal osämja och fysisk konfrontation respektive mellan nedskräpning och materiel skadegörelse tämligen stort.

indikator.³⁰ Indexet sträcker sig från värde noll (aldrig) till fem (varje dag). I analysen studerades utvecklingen av medelvärdena i indexskalorna mellan baslinje- och eftermätningen utifrån ett parat t-test.

I undersökningen likställdes en *hög problemnivå* med andelen respondenter som *varje dag* och *en gång i veckan* ser personer som uppvisar aktuella beteenden på stationsområdet. De associerade resultaten redovisas i *Diagram 1* ovan. En jämförelse mellan baslinje- och eftermätningen åskådliggör olika generella utvecklingstendenser för respektive indikator. Medan den upplevda närvaron av narkotikapåverkade personer, ofredanden och konflikter har minskat, har frekvensen av berusade personer och skadegörelse inklusive nedskräpning ökat under försöksperioden. Samtidigt kan konstateras att ingen av de identifierade skillnaderna mellan undersökningstillfällena är av statistisk signifikans, det vill säga inte beroende av slumpen. För att nyansera resultatet fördelar följande tabell tendenserna över respondenternas könstillhörighet (kvinna och man). Av allt att döma upplever en större andel kvinnor än män en hög problemnivå på stationsområdet. Könsskillnaden är undantagslös över aktuella indikatorer och beständig mellan mätpunkterna. Förhållandet mellan mäns och kvinnors svarstendenser är statistiskt signifikant. Det sistnämnda döljer dock inte faktum att observerbara förändringar inom respektive grupp inte uppfyller motsvarande kriterier.

Indikator	Baslinjemätning		Eftermätning	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Narkotikapåverkade personer	24%	21%	21%	17%
Berusade personer	26%	18%	29%	24%
Ofredanden	22%	23%	18%	15%
Konflikter	6%	4%	4%	2%
Skadegörelse och nedskräpning	5%	2%	9%	5%

Tabell 2: Andelen respondenter fördelade på kön som rapporterar en hög problemnivå

I analysen likställdes en *låg problemnivå* med andelen respondenter som vid *en gång per år* eller *en gång per kvartal* ser personer som uppvisar ifrågavarande beteenden på stationsområdet. Resultaten redovisas i följande diagram och fördelas sedan över respondenternas könstillhörighet. Först och främst kan konstateras att en större andel respondenter upplever en låg snarare än hög nivå av ordningsproblem på stationsområdet. I förlängningen observeras överlag små skillnader per indikator mellan undersökningstillfällena. Undantaget i form skadegörelse och nedskräpning förklaras av att en proportionerlig ökning på svarsalternativet *aldrig* i eftermätningen. Denna förändring var också den enda som uppnådde statistisk signifikans.

³⁰ Svarsalternativen var aldrig, en gång per år, en gång per kvartal, en gång i månaden, en gång i veckan och varje dag.

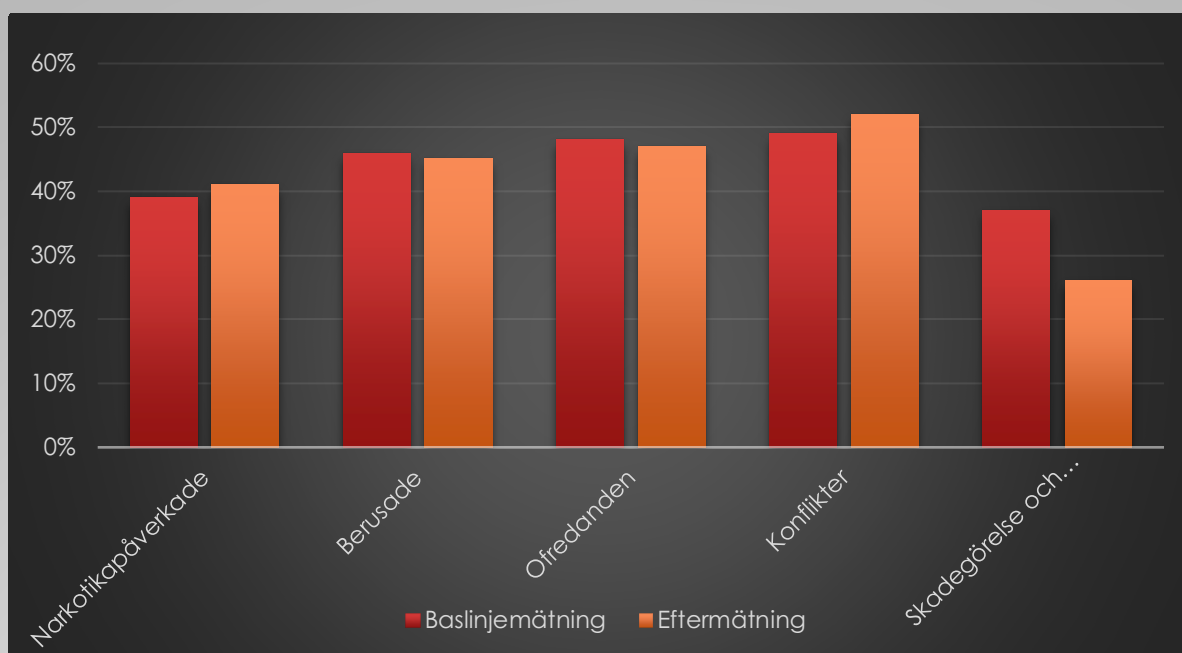

Diagram 2: Andelen respondenter som rapporterar en låg problemnivå

Indikator	Baslinjemätning		Eftermätning	
	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män
Narkotikapåverkade personer	39%	42%	43%	41%
Berusade personer	46%	48%	46%	47%
Ofredanden	42%	47%	41%	46%
Konflikter	48%	52%	51%	49%
Skadegörelse och nedskräpning	31%	38%	26%	32%

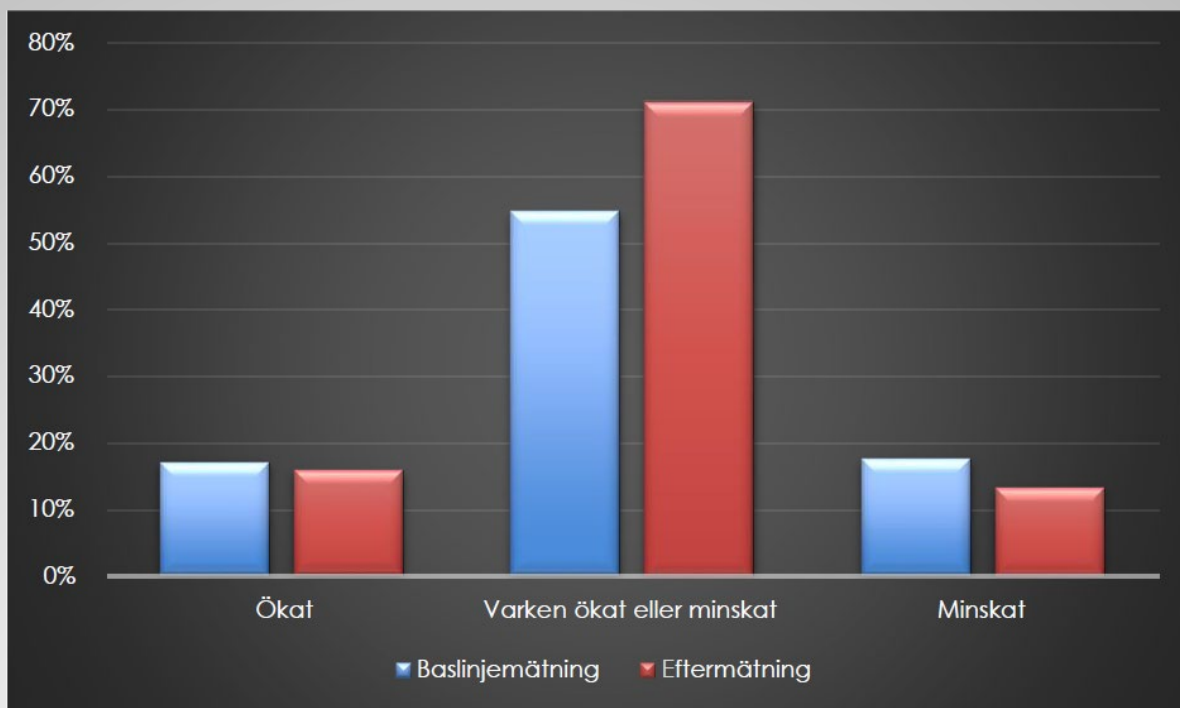
Tabell 3: Andelen respondenter fördelade på kön i som rapporterar en låg problemnivå

Givet konstaterade förhållanden är det föga förvånande att en större andel män än kvinnor rapporterar en låg problemnivå på stationsområdet. Könsskillnaderna över indikatorerna är emellertid mindre än tidigare och förefaller slumpmässiga, men är likväl stabila mellan mätpunkterna. Om möjligt mer intressant är att biologiskt kön bara utgör en av många skiljelinjer i undersökningen. Den självdeklarerade problemnivån skiljer sig mer väsentligt mellan respondentgrupper med olika rutinaktiviteter; hur ofta de besöker stationsområdet, på vilka tider och i vilka syften. Dessa förhållanden fanns samvariera med ålder. Som ett belysande exempel är lejonparten seniora respondenter (65 år eller äldre) mest benägna att besöka området flera gånger i veckan, på vardagar, på dagtid och i första hand för att handla eller uträtta andra ärenden. Denna respondentgrupp uppger den högsta problemnivån av samtliga ålderssegment vid båda mättillfällena. Som en konsekvens är det huvudsakligen deras enkätsvar som återspeglas i det första diagrammet. Jämförelsevis är övriga åldersgrupper, i synnerhet 18-29-åringar och 30-44-åringar, mest benägna att besöka stationsområdet varje dag, på både vardagar och helger, på varierande tider (vardagar; morgon- och kvällstid, helg; dagtid- och kvällstid), för arbetspendling specifikt och för att nyttja kollektivtrafiken generellt. Dessa två grupper, och i synnerhet den yngsta, rapporterade väsentligt lägre problemnivåer vid båda mättillfällena.

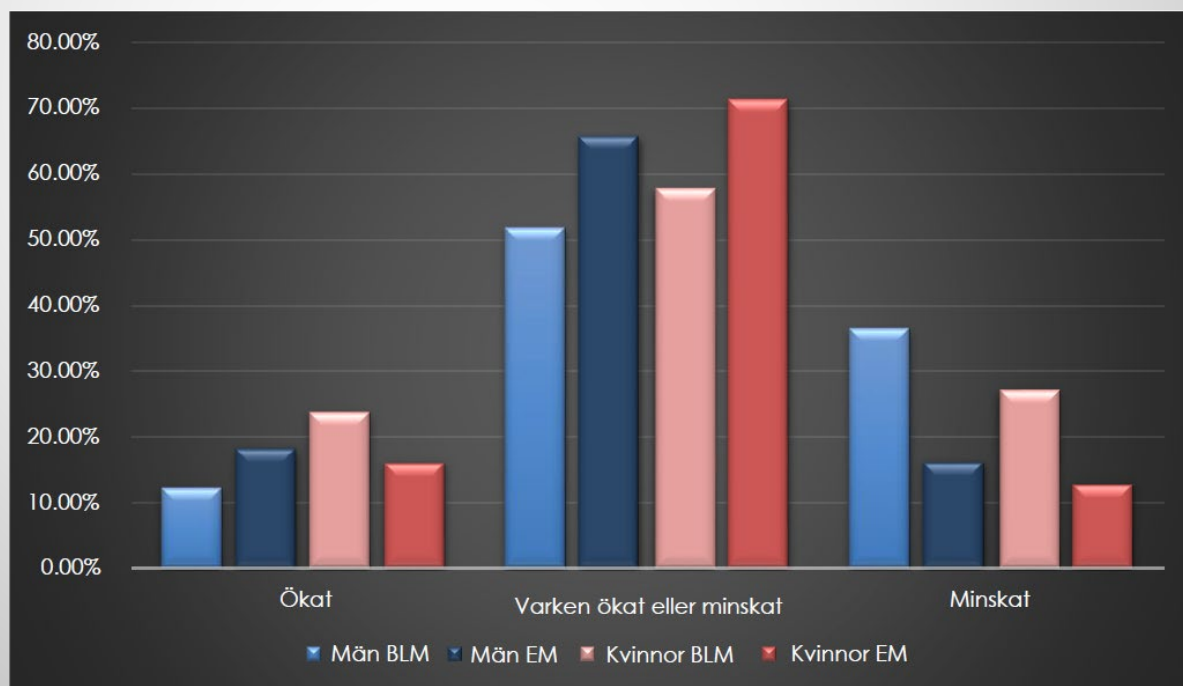

2.2 Allmän oro

Inledningsvis behandlas hur respondenternas generella trygghet på stationsområdet utvecklades mellan undersökningstillfällena. Resultatet åskådliggörs i *Diagram 3* nedan. Av allt att döma har andelen som menar att deras individuella trygghet ökat under de senaste 12 månaderna minskat från baslinjemätningen till eftermätningen. Liktydigt har andelen som anser att tryggheten minskat de senaste 12 månaderna även den minskat mellan mätningarna.

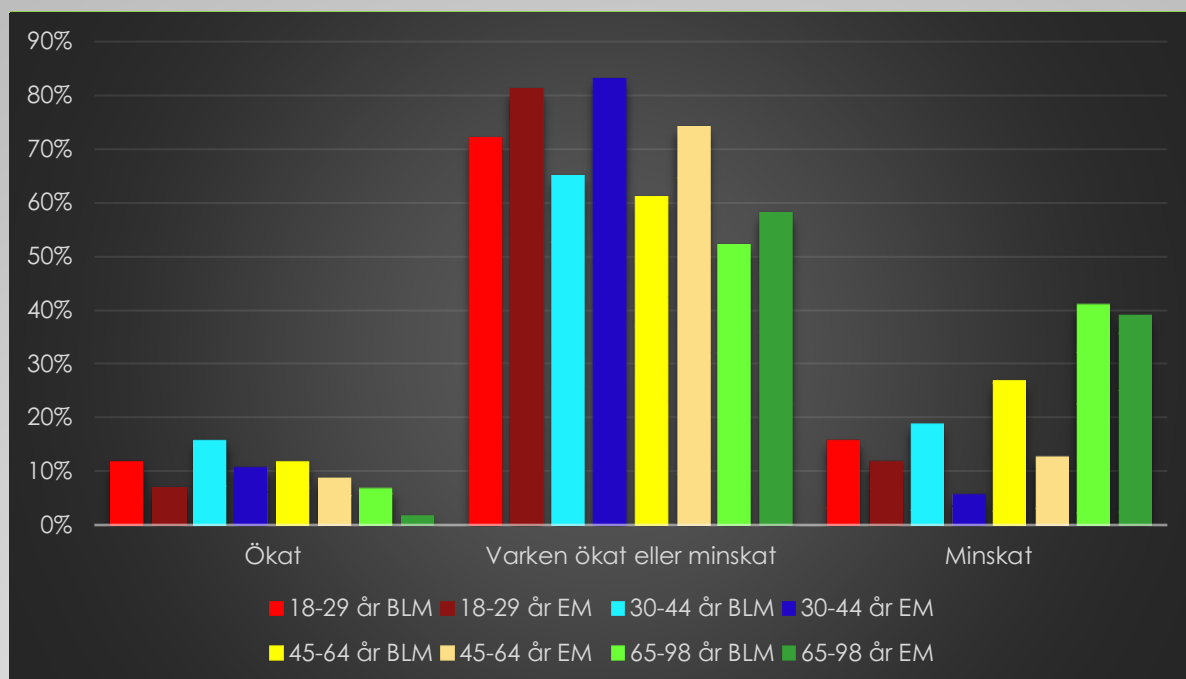
Diagram 3: Andel respondenter som upplever att deras trygghet ökat eller minskat på stationsområdet under de senaste 12 månaderna

Diagram 4: Andel respondenter fördelat på kön som anser att deras trygghet ökat eller minskat på stationsområdet under de senaste 12 månaderna

Diagram 4 ovan belyser samma fenomen som föregående grafiska figur, men tar också hänsyn till skillnader mellan manliga och kvinnliga respondenters uppfattningar. Tendenserna

förefaller överlag oförändrade mellan mätningarna, men ett intresseväckande faktum är att andelen kvinnor som anser att tryggheten ökat under de senaste 12 månaderna minskat från baslinjemätningen (BLM) till eftermätningen (EM). Jämförelsevis har andelen män som menar att tryggheten ökat blivit större under försöksperioden.

Diagram 5: Andel respondenter fördelade på ålder som upplever att deras trygghet ökat eller minskat på stationsområdet under de senaste 12 månaderna

Diagram 5 ovan åskådliggör samma fenomen som illustrerats i de två föregående graferna, men beaktar hur tryggheten fördelar sig mellan de fyra ålderskategorierna. De röda staplarna representerar respondenterna i den yngsta ålderskategorin (18-29 år) i baslinjemätningen (klarröd) respektive eftermätningen (vinröd). De blå staplarna visar motsvarande förhållande i den näst yngsta ålderskategorin (30-44 år) och de gula staplarna visualiserar trygghetens utveckling mellan mätningarna i den näst äldsta ålderskategorin (45-64 år). De yttersta gröna staplarna representerar liktydigt undersökningens äldsta respondenter. Andelen som uppger att deras trygghet minskat från baslinjemätningen till eftermätningen har minskat i alla ålderskategorier, även om andelarna i den näst yngsta respektive näst äldsta respondentgrupperna har minskat mest.

Samtidigt har andelen som uppgett att tryggheten varken ökat eller minskat ökat i samtliga ålderskategorier under uppföljningsperioden, om än i väsentlig olika omfattning. Återigen återfinns de största procentuella förändringarna i den näst yngsta respektive näst äldsta respondentgruppen. Mot bakgrund av de hittillsvarande resultaten är det föga förvånande att andelen svaranden som ansett att tryggheten på stationsområdet ökade under de föregående 12 månaderna minskade i samtliga ålderskategorier mellan mätillfällena, om än i marginell och procentuell likvärdig omfattning.

2.3 Konkret otrygghet

Boendeenkäten innehöll ett antal frågor om trygghet ur ett situationellt perspektiv, som beaktar förhållanden som tid, plats och situation. En central aspekt av sådan konkret (o)trygghet är dess konsekvenser i form av beteendeförändringar såväl som olika anpassningsstrategier. Nu närmast studeras hur stor andel av respondenterna som valt att undvika stationsområdet efter mörkrets inbrott på grund av otrygghet under de senaste 12

månaderna. För att nyansera resultatet redovisas fördelningen utifrån respondenternas könstillhörighet.

	Baslinjemätning	Eftermätning
Kvinnor	77,3%	61,5%
Män	52,2%	46,7%
Totalt	65,2%	54,1%

Tabell 4: Andel kvinnor respektive män som undvikit stationsområdet efter mörkrets inbrott på grund av otrygghet under de senaste 12 månaderna

Av den fjärde tabellen ovan framgår att kvinnliga respondenter, i högre utsträckning än männen, tenderar att undvika stationsområdet på grund av otrygghet. I baslinjemätningen uppger tre av fyra kvinnor att de undvikit stationsområdet. Till eftermätningen minskade andelen med erfarenhet av sådana beteendeförändringar bland både kvinnor och män och detta i en ingalunda obetydlig omfattning. I baslinjemätningen uppgick skillnaden mellan kvinnor och män till 25,1 procent. Till eftermätningen minskade könsskillnaden med uppskattningsvis 14,8 procent. Sammantaget indikerar utfallet på att otryggheten blivit mindre kännbar, i alla fall sett till sina konsekvenser för en form av vardaglig aktivitet.

	Baslinjemätning	Eftermätning
Kvinnor	42,7%	31,9%
Män	35,9%	33,3%
Totalt	39,4%	32,6%

Tabell 5: Andel kvinnor respektive män som valt en annan väg för att undvika obehaglig plats eller person på stationsområdet under de senaste 12 månaderna

En ytterligare dimension av den konkreta (o)tryggheten är i vilken omfattning som respondenterna valt en annan väg med avsikt att undvika en obehaglig plats eller person på stationsområdet. Resultatet redovisas ovan i den femte tabellen. Till synes rapporterar kvinnorna återigen en högre nivå av sådana beteendeförändringar än männen vid båda undersökningstillfällena. Könsskillnaden är emellertid inte av den magnitud som anträffades i föregående tabell. I baslinjemätningen instämde 42,7 procent av kvinnorna och 35,9 procent av männen med frågepåståendet, vilket motsvarar en könsskillnad på 6,8 procent. Till eftermätningen har både andelen kvinnor och män som under de senaste 12 månaderna valt en annan väg för att undvika plats eller person på stationsområdet minskat från baslinjemätningen. Samtidigt minskade också könsskillnaden påtagligt under uppföljningsperioden från 6,8 procent till 1,4 procent. Observerade förändringar är dock inte statistiskt signifikanta, vilket kan vara beroende av det förhållandevis låga antalet respondenter som följde av svarsbortfallet mellan mätningarna.

Den sjätte tabellen nedan illustrerar åldersfördelningen på frågan om respondenterna har undvikit stationsområdet efter mörkrets inbrott under de senaste 12 månaderna. Vid första anblick har den totala andelen som instämmer i frågepåståendet minskat under uppföljningsperioden. Utvecklingen skiljer sig dock väsentligt mellan de fyra ålderskategorierna. Den största procentuella förändringen återfinns i den yngsta respondentgruppen. En förändring i storleksordningen 24,3 procent väcker emellertid misstankar om att det är olika respondenter som ingår i baslinje- respektive eftermätningen. I

de två mellersta ålderskategorierna anträffas likväl en minskning, men som här är avsevärt mindre. Bland seniorerna minskade andelen respondenter med motsvarande beteendeförändring i samma moderata utsträckning, vilket är inom ramen för slumpmässiga variationer.

	Baslinjemätning	Eftermätning
18-29 år	58,2%	23,9%
30-44 år	26,4%	21,8%
45-64 år	37,9%	33,6%
65-98 år	49,3%	44,4%
Totalt	46,7%	38,5%

Tabell 6: Andel respondenter fördelat på ålder som undvikit stationsområde efter mörkrets inbrott på grund av otrygghet under de senaste 12 månaderna

För utvärderingens syfte finns goda skäl att problematisera utfallet. Initialt indikerar baslinjemätningens utfall att den yngsta respondentgruppen, i högre utsträckning än den äldsta, anpassat sitt beteende på grund av otrygghet. Uppseendeväckande nog påvisar eftermätningen det motsatta förhållandet. Eftersom de yngsta respondenterna är påtagligt underrepresenterade vid båda undersökningstillfällena har deras erfarenheter en marginell inverkan på den mätbara totala trygghetsupplevelsen. Tvetydigheten, i form av kraftigt fluktuerande utfall mellan mätningarna, beror sannolikt på det reducerade antalet respondenter i eftermätningen generellt och bland de yngsta specifikt. Med hänsyn till det betydande externa bortfallet av data, tillsammans med stora avvikelser från normalfördelning, bedöms utvecklingen i den yngsta respondentgruppen som otillförlitlig. Få analysenheter ökar risken för slumpmässiga variationer mellan mätningarna och minskar sannolikheten för att upptäcka systematiska skillnader, som kan relateras till insatsen (att resultaten blir statistiskt signifikanta).

	Baslinjemätning	Eftermätning
18-29 år	66,2%	34,6%
30-44 år	27,3%	22,4%
45-64 år	48,8%	44,5%
65-98 år	60,6%	58,1%
Totalt	57,3%	51,6%

Tabell 7: Andel respondenter fördelat på ålder som valt en annan väg för att undvika obehaglig plats eller person på stationsområdet under de senaste 12 månaderna

Tabellen ovan åskådliggör utvecklingen av andelen respondenter som valt en annan väg för att undvika en obehaglig plats eller person på stationsområdet under de senaste 12 månaderna. Resultaten presenteras likt tidigare över de fyra ålderskategorierna. Tendenserna är snarlika med förhållandena som redovisades i föregående tabell. Den väsentliga skillnaden är nivåerna; erfarenheterna av beteendeförändring förefaller här betydligt mer utbredda i samtliga ålderskategorier än tidigare. Jämförelsevis minskade den totala andelen respondenter som anpassat sig efter sin otrygghet under

uppföljningsperioden. Förändringarnas storleksordning är likvärdiga med utfallet i föregående indikator och bör tolkas med samma försiktighet.

Avslutningsvis anträffades att förhållandet mellan den konkreta otryggheten och tidigare svarstendenser beträffande den lokala problemnivån skiljde sig väsentligt åt mellan olika grupper. De seniora respondenter, som rapporterade de högsta problemnivåerna, var också de mest benägna att vidta olika beteendeförändringar på grund av otrygghet. I kontrast uppgav respondenterna mellan 18 och 44 år, med störst benäget till sådana anpassningsstrategier, inte signifikant högre problemnivåer än bland sina jämnåriga där den konkreta otryggheten var betydligt lägre. Sådana indikationer kan tolkas på åtminstone tre sätt; (1) att enkätens definierade ordningsstörningar inte är allenarådande och därför inte fångar trygghetsbildens mekanismer i samtliga åldersgrupper; (2) att förhållandet mellan lokal problemnivå och konkret otrygghet skiljer sig utifrån fler faktorer än rutinaktiviteter och demografi; (3) att individer som upplever höga problemnivåer även uppges en större konkret otrygghet kan bero på att de är, eller upplever att de är, mer sårbara när de konfronteras med aktuella ordningsstörningar.

2.4 Föreställd risk att utsättas för brott

I rapportens metodavsnitt utvecklades hur riskperception är en central dimension av människans trygghet. I enkäten konstruerades variabeln "risk" genom att respondenterna fick uppskatta risken att bli utsatt för brott under de kommande 12 månaderna. Tre brott är inkluderade (hot, våld och stöld). Instrumentet är en skala motsvarande 1-4 för respektive brott, vilket genererat ett kontinuum som sträcker sig från 0-12. Ett högt värde indikerar en högre föreställd risk att bli utsatt för brott än ett lägre värde.

	Baslinjemätning			Eftermätning		
	B	Std. Beta	Sig.	B	Std. Beta	Sig.
Kön	,252	,039	,606	,293	,048	,537
Ålder	,026	,149	,048	,001	,005	,948
R ² i baslinjemätning: ,024						
R ² i eftermätning: ,002						

Tabell 8: OLS-regression beträffande den självdeklarerade risken att utsättas för brott fördelat på kön och ålder

I tabellen ovan presenteras utfallet av en OLS-regression för hur de oberoende variablerna (kön och ålder) är korrelerade med den oberoende variabeln (risk att utsättas för brott). Vid båda mättillfällena anträffades en positiv korrelation mellan kön och upplevd risk att utsättas för brott, vilket innebär att kvinnorna i högre utsträckning än männen deklarerat en högre risk att bli utsatta för brott. B-värdet i eftermätningen (.293) jämfört med motsvarande värde i baslinjemätningen (.252) indikerar att den positiva korrelationen mellan kön och föreställd risk är något starkare i eftermätningen. Givet Beta-värdena kan även konstateras att effekten av kön på föreställd risk är starkare i eftermätningen än i baslinjemätningen, även om skillnaden är marginell. Däremot är sambandet mellan kön och upplevd risk inte statistiskt signifikant varken i baslinjemätningen (.606) eller i eftermätningen (.537) när analysen kontrollerar för ålder.

Av allt att döma är också korrelationen mellan födelseår och risk för brott positiv, vilket innebär att ju yngre du är desto större uppskattad risk att utsättas för brott. Detta då att

könsvariabeln är kodad efter födelseår, där ett högt värde betyder en högre ålder än ett lägre värde. B-värdet i eftermätningen (.001) indikerar emellertid att den positiva korrelation som finns är nästintill obefintlig. Den är heller inte statistiskt signifikant när analysen kontrollerar för kön. B-värdet uppgår i baslinjemätningen till ,026, vilket innebär att effekten av födelseår på den föreställda risken har minskat under uppföljningsperioden. Vidare är effekten av ålder på risk svag i baslinjemätningen (.149) och ännu svagare i eftermätningen (.005). R2-värdena från baslinjemätningen (.024) respektive eftermätningen (.002) indikerar att endast 2,4 respektive 0,2 procent av variansen kan föras tillbaka på analysens oberoende variabler (kön och ålder) i respektive mätning.

2.5 Självrapporterad utsatthet för brott

Tabellen nedan beskriver hur stor andel av respondenterna som uppger att de blivit utsatta för något av de aktuella brotten hot, stöld och/eller våld på stationsområdet under de senaste 12 månaderna. När sådana erfarenheter analyseras utifrån könstillhörighet vittnar männen i högre utsträckning än kvinnorna om viktigmisering i både baslinje- och eftermätningen. Kvinnornas utsatthet handlar i allt väsentligt om hot och i mindre mån av stöld. Enbart männen uppger att de blivit utsatta för våld, men även bland dem är hot mer vanligt förekommande. Samtidigt kan konstateras att ytterst få respondenter drabbats av de inkluderade brotten och att andelen utsatta minskade, om än marginellt, mellan undersökningstillfällena.

	Baslinjemätning	Eftermätning
Kvinnor	2,6%	2,2%
Män	3,2%	2,7%
Totalt	2,9%	2,5%

Tabell 9: Andel kvinnor respektive män som blivit utsatta för hot, stöld och/eller våld på stationsområdet under de senaste 12 månaderna

I följande tabell redovisas resultatet från en logistisk regression, som analyserade hur den beroende variabeln "utsatthet för brott" påverkades av de oberoende variablerna kön och ålder. Den beroende variabeln är precis som i föregående tabell konstruerad genom att ett "Ja" innebär att respondenten blivit utsatt för minst ett av brotten hot, våld och/eller stöld på stationsområdet under de senaste 12 månaderna. Den logistiska regressionen möjliggör inte bara en analys av oddsens för att bli utsatt för brott utifrån kön och ålder, utan belyser också i vilken utsträckning som den beroende variabeln "utsatthet för brott" kan förklaras av de oberoende variablerna kön och födelseår.

	Baslinjemätning			Eftermätning		
	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)
Kön	,989	,083	,372	,356	,493	,701
Ålder	,032	,017	1,032	,014	,375	1,014
Nagelkerke R ² i baslinjemätning: ,104						
Nagelkerke R ² i eftermätning: ,016						

Tabell 10: Logistisk regression rörande utsatthet för brott beroende på kön och ålder

Med avsikt att illustrera för i vilken utsträckning som kön och ålder kan förklara utsatthet för brott tillämpas värdet på Nagelkerke R Square för modellen i baslinjemätningen (.104) respektive eftermätningen (.016). Måttet innebär, grovt förenklat, i vilken utsträckning den totala informationen kan föras tillbaka på de oberoende variablerna (Djurfeldt & Barmark, 2010). Utvärderingen kan dock konstatera att de oberoende variablerna inte predicerar den beroende variabeln på ett särskilt bra sätt, i synnerhet inte i eftermätningen. Noterbart är också att sambandet mellan den beroende variabeln och de oberoende variablerna i eftermätningen inte heller är statistiskt signifikanta; detta varken för kön eller ålder när analysen kontrollerar för respektive variabel.

Sammanfattningsvis tyder de logistiska regressionerna på att oddset för att bli utsatt för brott är högre ju yngre respondenten är. Detta eftersom variabeln ålder är kodad efter födelseår, där ett högt värde således innebär en lägre ålder än ett högt värde. Exp B-värdet uppgår emellertid bara till 1,014. Måttet påvisar att den korrelation, som innebär att yngre respondenter löper större risk att utsättas för brott än äldre, i princip är obefintlig och heller inte statistiskt signifikant (.375) när analysen kontrollerar för könstillhörighet. Avslutningsvis indikerar utvärderingens samlade resultat på att kvinnornas upplevda risk att bli utsatta för brott är större än männens vida båda undersökningstillfällena. Detta alltså trots att männens självrapporterade utsatthet ligger på en högre nivå i både baslinje- och eftermätningen. Det innebär att den upplevda risken att utsättas för brott inte står i paritet med den faktiska utsattheten. Samtidigt påvisar boendeenkäten att de situationer som uppfattas som otrygga får reella konsekvenser för respondenternas vardagliga förehavanden och det är något att ta allvarligt på.

3. Strategiska relationer

I det föregående kapitlet konstaterades att implementeringen av pilotverksamheten i väsentliga avseenden avvek från beställarens intention. Till följd av den betydande personalomsättningen uppvisade olika ordningsvakter grad av målförståelse och kännedom om tilltänkta samverkanspartners. Samtidigt som berörda patruller förväntades bedriva det praktiska arbetet befann de sig längst ut i den organisatoriska styrkedjan, vilket innebar ytterst begränsade möjligheter att påverka förutsättningarna för att infria målbilden. Ett delmål med projektet var att utveckla strategiska relationer mellan ordningsvakter och tre verksamhetsområden; (1) Järfälla lokalpolisområde, (2) kommunens socialtjänst inbegripet den sociala fältenheten och Individ- och familjeomsorgen respektive (3) Brottsofferjouren/Stödcentrum Nordväst respektive. Det avser ett nära informationsutbyte gällande lägesbildens utveckling och initiala åtgärder vid brott respektive stödbehov och aktualiseringar av misstänkta unga lagöverträdare. I följande avsnitt undersöker rapportförfattaren huruvida denna samverkan upprättades under projektperioden.

3.1 Järfälla lokalpolisområde

Till att börja med behöver intentionen om strategiska relationer mellan ordningsvakter och polis ställas i förhållande till de strukturella förutsättningarna. Inför Polismyndighetens nationella omorganisation år 2015 genomförde polisområde Stockholm Nord en behovsinventering av bemanningen i sina lokalpolisområden i förhållande till de lokala problembilderna. Lokalpolisområde Järfälla tilldelades dock endast tre fjärdedelar av beräknade resurser. Med omorganisationen kom också utfästelser om att lokalpolisområdet skulle få bestämma över hälften av sina yttre resurser och var de förlägger sin arbetstid, medan den resterande delen fanns till hela polisområdets förfogande. Den ambitionen hade dock inte infriats vid projektstarten i februari 2018. Det innebär att den yttre personalen har varit förbehållna den händelsestyrda ingripande verksamheten (det s.k. 112-uppdraget). Detsamma har anbelangat de officiella områdespoliserna, som enligt omorganisationens

officiella nationella direktiv skall stå för kontinuiteten i det lokala brottsförebyggande och trygghetsskapande arbetet.

Följaktligen saknade ordningsvakterna en lokalt förankrad och öronmärkt polisresurs att kontakta under försöksperioden. Istället har de varit hänvisade till SOS Alarm för akut stöttning och till polisens regionledningscentral (RLC) för omhändertaganden enligt LOB (Lagen om omhändertagande av berusade personer SFS 1976:511).³¹ Enligt arbetsinstruktionen skulle ordningsvakterna rapportera i GuardTools om de tillkallat polis och/eller om poliser i yttre tjänst besökt dem spontant under arbetspasset. Sådan information kom de facto att redovisas i rapporterna, men ett sådant utbyte är blott ett verktyg för att uppnå målbilden och inte ett mål i sig. Utvärderingen konstaterar således att polisens delaktighet, i deras egenskap av ordningsvakternas förmän, inte konkretiserades i försöksverksamheten. Lokalpolisområdet har saknat operativa resurser för att prioritera och således ge legitimitet åt uppdraget. Under nämnda omständigheter har det saknats förutsättningar för att utveckla strukturer för samverkan mellan berörda aktörer.

3.2 Socialtjänsten

I det andra ledet, i relationen till socialtjänsten, skall betonas att ordningsvakter har tystnadsplikt och heller inte får kontrollera individers identitet.³² Sådana omständigheter innebär att de inte kan göra orosanmälningar på eget bevåg. Samtidigt ska de enligt Lag om ordningsvakter hålla Polismyndigheten underrättad om förhållanden som är av sådan art att de bör komma till myndighetens kännedom. Följaktligen ska ordningsvakter, i situationer där individer under 18 år uppvisar riskbeteenden eller begår brott, underrätta om omständigheter tillhörande Socialtjänstlagen (SoL 14:1) till Polismyndigheten. Det blir sedan myndighetens uppgift att göra en orosanmälan till socialtjänsten. På denna punkt kan konstateras att varken ordningsvakternas rapporter eller nyckelinformanter hos socialtjänsten kan ange belägg för att liknande information kommit myndigheten till del.

3.3 Brottsofferstöd

För det tredje förväntades ordningsvakterna agera kontaktväg till Stödcentrum Nord och Brottsofferjouren, vilket konkret bestod i information (visitkort) som patrullen skulle kunna överlämna till målsäganden. Detta delmål förankrade Säkerhetsavdelningen hos berörda organisationer inför projektstart. I föregående kapitel framkom att några av de verksamma patrullerna har anträffat brottsoffer under försöksperioden. Samtliga har erbjudits initiala åtgärder såsom att bistå i kontakten med polisen. Alla berörda avböjde dock erbjudandet. Baserat på information i ordningsvakternas rapporter och de deltagande observationerna har inga visitkort eller motsvarande kontaktuppgifter till Brottsofferjouren/Stödcentrum Nordväst förmedlats i dessa situationer. Avslutningsvis skall noteras att boendeenkäten innehöll en fråga om brottsofferstöd vid båda undersökningstillfällena, som var tänkt att komplettera indikatorn om utsatthet för brott (hot, våld och/eller stöld). Frågan löd; *Har du under de senaste 12 månaderna blivit informerad om Brottsofferjourens telefoncentral?* Den frågan utslöts dock ur redovisningen eftersom att alla respondenterna i endera mätningen gav nekande svar.

³¹ Lagen om omhändertagande av berusade personer m.m. (1976:511), förkortat LOB, ger ordningsvakter (och poliser) rätt att omhänderta en berusad person, som inte kan ta hand om sig själv eller annars utgör en fara för sig själv eller andra. Om en ordningsvakt omhändertar en berusad person ska denne skyndsamt överlämna personen till närmaste polisman.

³² Ordningsvakter får dock kontrollera legitimation under förutsättning att personen är frihetsberövad.

4. Kommunikativa insatser

Försöksverksamhetens fjärde delmål var att sprida information om ordningsvaksinsatsen bland medborgarna. I detta avsnitt presenteras inledningsvis de kommunikativa insatser som genomfördes under försöksperioden. Därefter behandlas resultaten från boendeenkäten, som besvarar i vilken utsträckning som respondenterna var bekanta med insatsen.

4.1 Medial uppmärksamhet

Syftet med en bred såväl som riktad samhällsinformation var att göra allmänheten generellt och lokalinvånarna specifikt införstådda med att Järfälla kommun och lokalpolisområdet tar ett gemensamt krafttag kring stationsområdet. Målsättningen var ingjuta tillförsikt om att målgruppen ska kunna röra sig fritt och att den naturliga bevakningen således skulle öka. Med en ökad informell social kontroll, tillsammans med ordningsvakternas formella sociala kontroll, var förhoppningen att minska problemnivån av ordningsstörningar och oron för att utsättas för brott.

Initialt skulle ordningsvakternas rapporter från arbetspassen utgöra informationsspridningens centrala underlag. Till följd av den bristande dokumentationen tog kommunen andra initiativ. Säkerhetsavdelningen har varit ansvarig för att skapa medial uppmärksamhet om insatsen. Under försöksperioden publicerades en rad olika reportage. Nedan följer en kronologisk sammanställning av den massmediala rapporteringen om insatsen:

- Tidningsartikel i Järfälla Direkt (2018-01-18): *Stökigt i Jakobsberg – nu tar kommunen in ordningsvakter*
- Tidningsartikel i Mitt i Järfälla (2018-01-19): *Kommunen inför ordningsvakter i Jakobsberg*
- Tidningsartikel i Järfälla Direkt (2018-01-19): *"Bra med ordningsvakter i Jakobsberg – men det behövs fler"*
- Tidningsartikel i Järfälla tidning (2018-01-20): *Ordningsvakter ska stoppa stöket*
- Tidningsartikel i Mitt i Stockholm (2018-02-03): *Polis om ordningsvakter - "Inte för lilla Bro"*
- Tidningsartikel i Järfälla Direkt (2018-02-25): *Här stals alla kundvagnar från matbutiken*
- Tidningsartikel i Mitt i Järfälla (2018-03-07): *Första passet för nya ordningsvakterna*
- Tidningsartikel i Järfälla Direkt (2018-03-07): *Nu börjar ordningsvakter patrullera i Jakobsberg*
- Tidningsartikel i Mitt i Stockholm: (2018-03-09): *Lugnare kvällar och nätter - nu installeras Jakobsbergs nya ordningsvakter*
- Tidningsartikel i Järfälla Direkt (2018-03-17): *Politiker: Så ska Järfälla bli tryggare*
- Radioinslag i SR P4 (2018-04-11): *Trygghetssatsning i Jakobsberg efter stök*
- Tidningsartikel i Bo i Järfälla (Nr. 2; maj 2018): *Satsning på trygghet vid Jakobsbergs station*

- Tidningsartikel i Bo i Järfälla (Nr. 4; oktober 2018): *Halverad brottslighet vid Jakobsbergs station*
- Tidningsartikel i Järfälla Direkt (2019-01-15): *Trots insatser – fortsatt stökigt kring Jakobsbergs station*
- Tidningsartikel i Järfälla Direkt (2019-02-28): *Öppna droghandeln ökar i Jakobsberg*
- Tidningsartikel i Bo i Järfälla (Nr. 1; Mars 2019): *För ett tryggare Järfälla – Ordningsvakterna blir kvar*

Satsning på trygghet vid Jakobsbergs station

Antalet anmälda brott har inte ökat i Jakobsbergs centrum. Ändå upplever många stationsområdet som allt mer otryggt. Nu satsar Järfälla kommun tillsammans med bl a Järfällahus på ordningsvakter för ökat trygghet.

Området kring Jakobsbergs station upplevs som otryggt av många. Detta påverkar människors vardag och är därför värt att ta på allvar.

Järfällaborna har länge pekat ut stationsområdet i Jakobsberg som den mest otrygga platsen i kommunen. Därför har

Järfälla kommuns trygghetsavdelning anlitat två ordningsvakter. Från och med mars patrullerar de området under fredagar

och lördag mellan 18.00 och 04.00. Ordningsvakterna, som arbetar på förordnande från polisen, har betydligt större möjlighet att ingripa än trygghetsvärdar och väktare.

MÅLET ÄR ATT ordningsvachtsinsatsen ska minska brottsligheten och öka tryggheten – särskilt bland kvinnor. För att utvärdera satsningen har kommunen anlitat kriminologen Adam Jonsson. Han har genomfört en enkätundersökning bland 1 000 boende i stationsområdet, de flesta av dem Järfällahus hyresgäster.

RESULTATEN VISAR ATT gångtunneln under järnvägen, pendeltågets entré från Riddarplatsen och bussterminalen utgör de mest otrygga platserna på stationsområdet. Dessa benämns som samlingspunkter för ungdomar, som upplevs begränsa allmänhetens livsutrymme – huvudsakligen bland kvinnor och efter mörkrets inbrott.

BLAND DE SENIORER som besvarat enkäten handlar otryggheten mer direkt om en rädsla för att utsättas för brott. En hög andel av dem uppger att de undviker nämnda platser, är extra vaksamma i mötet med främlingar eller bara använder kollektivtrafiken under dagtid.

– Enkätresultaten visar att de situationer som uppfattas som verkliga får reella konsekvenser för invånarnas vardagliga förehavanden, säger Adam Jonsson. Det är något vi måste ta på allvar.

SAMTIDIGT BETONAR HAN att det inte finns något tydligt samband mellan den upplevda otryggheten och risken att faktiskt utsättas för brott. Sedan 2015 har antalet anmälda brott i Järfälla legat stadigt. Statistiken har varit relativt låg i jämförelse med jämförbara grannkommuner, enligt siffror från Brottsförebyggande rådet (Brå). Trots det är upplevelsen att brottsutvecklingen ökat under samma period. I Brås nationella trygghetsundersökning för 2017 upplevde hela 84 procent av deltagarna i Järfälla att brottsutvecklingen ökat de senaste tre åren.

TRYGGHETEN ÄR OCKSÅ en fråga som enar människor. Adam Jonsson ser ett stort lokalt engagemang kring trygghetsituationen på stationsområdet. – Kommunpolisen och befintliga trygghetsvärdar hos Järfällahus och kommunen har välkomnat de nya ordningsvakterna varmt och introducerat dem för stationsområdet, berättar Adam. Denna samverkan skapar en gemensam uppslutning kring trygghetsuppdraget.

Tidningsartikel i Bo i Järfälla Nr. 2; maj 2018

4.2 Kännedom om ordningsvachtsinsatsen

Med avsikt att mäta genomslaget av de kommunikativa insatserna innehöll eftermätningen följande enkätfråga; *Känner du till att ordningsvakter patrullerat stationsområdet på fredagar och lördagar under kvällar och nätter (kl. 18:00-04:00) de senaste 12 månaderna?* På den punkten instämde 67 procent av samtliga respondenterna. Resterande 33 procent var således ovetandes. En följdfråga var; *Om ja, har du sett eller mött ordningsvakterna?* Här instämde drygt 9 procent av dem som kände till insatsen, vilket kan tolkas som att den massmediala uppmärksamheten var den främsta informationskällan. En avslutande enkätfråga löd; *Anser du att närvaron av ordningsvakter ökar din trygghet på stationsområdet?* Bland de respondenter som var förtroagna med insatsen (67 procent) gav 84 procent ett positivt svar. Jämförelsevis instämde 56 procent av de respondenter som inte kände till projektet. Resultaten bör emellertid tolkas med försiktighet; de speglar huvudsakligen vidden av det kollektiva medvetandet och att det fler är positivt än negativt inställda till ordningsvakter.

Om möjligt mer intressant är att olika respondentgrupper uppvisar olika svarstendenser. Till att börja med uppger den äldsta åldersgruppen (65 år och äldre) störst kännedom om ordningsvaktsinsatsen. Bland dessa återfinns också de mest välvilligt inställda i fråga om den potentiella trygghetsskapande effekten. I kontrast uppvisar den yngsta åldersgruppen (18-29 år) minst kännedom om projektet och är dessutom de minst positivt inställda; knappt 27 procent anser att ordningsvakter kan öka deras trygghet. Samtidigt innehåller resultaten på gruppnivå en fängslade paradox. De seniora respondenterna förmedlar den högsta problemnivån av ordningsstörningar av samtliga åldersgrupper och är dessutom de som ställer sig mest positiva till ordningsvakter. Likväl har deras trygghet på stationsområdet inte ökat under försöksperioden.

Kapitel 5: Slutledning

I rapportens sista kapitel summeras försöksverksamhetens resultat i en tvådelad diskussion, som besvarar utvärderingens frågeställningar. Inledningsvis relateras resultaten till organisationsforskning och implementeringsteori, som konkretiserar hur olika organisatoriska aspekter påverkade förutsättningarna att infria projektmålen. Därefter diskuteras resultaten utifrån tidigare forskning om olika uniformerade aktörers inverkan på trygghet i offentliga miljöer. Utifrån slutsatserna lyfts slutligen de lärdomar som finns att hämta ur projektet.

5.1 Resultaten i en organisatorisk kontext

En systematisk utvärdering handlar ytterst om att beskriva och värdera rimligheten i en intervention innan några tillförlitliga slutsatser kan formuleras beträffande utfallet. Den springande punkten är hur projektets grad av måluppfyllelse bör bedömas mot bakgrund av implementeringens tillkortakommanden. I följande avsnitt relateras projektets utfall till organisationsforskning och implementeringsteori. Dessa kunskapsområden beaktar hur elementära aspekter såsom personella resurser, mandat, styrning och förankring påverkade förutsättningarna att infria projektmålen. I allt väsentligt förblev projektets uppdragsbeskrivning en så kallad idealtypisk modell för hur ordningsvakterna var tänkta att agera under ideala förhållanden. I kölvattnet av en hög personalomsättning agerade ordningsvakterna autonomt och detta trots att kommunen införde en skriftlig arbetsrutin under försöksperiodens första kvartal. Under tre fjärdedelar av försöksperioden kännetecknades patrulleringen av en slagsida mot en passiv snarare än kontaktsökande attityd gentemot allmänheten, ett reaktivt snarare än proaktivt förhållningsätt och en planlös snarare än riktad patrullering. Under sådana förhållanden fodras en arbetsgivare som initialt skapar legitimitet för uppdraget och sedermera stödjer och uppmuntrar medarbetarna till att börja handla enligt de nya rutinerna. Ett aktivt ägarskap ovanifrån behöver således samspela med bred uppslutning i utförarledet. Att sådan styrning är en förutsättning för att generera bestående förändringar får stöd av organisations- och implementeringsforskning om hållbart utvecklingsarbete – åtminstone i kommunala organisationer (Alexandersson, 2006; Englund, 2005:45; Svensson, 2011:11).

I mötet mellan en offentlig och kommersiell verksamhet krävs dessutom ett samspel mellan strategisk och operativ styrning (Bengtsson & Kalling, 2012). Den *strategiska styrningen* handlar om att utarbeta långsiktiga planeringar för att nå den beställande verksamhets mål (kundens behov). Den *operativa styrningen* handlar om leverantörens utförande av de arbetsuppgifter som förväntas infria målen. Genomförandet skall kännetecknas av ett tydligt definierat syfte och specificerad arbetsmetodik som hänger ihop med det förväntade utfallet. Strategisk och operativ styrning är således i allt väsentligt avhängiga varandra och pågår parallellt under ett utvecklingsarbete (Bengtsson & Kalling, 2012). I allt väsentligt fallerade implementeringen i skärningspunkten mellan leverantörens kundansvar och arbetsgivaransvar. Följaktligen är en första slutsats att projektet innehåft en nödvändig strategisk förutsättning i termer av projektgruppens *mandat* till styrning mot målbilden, men saknat *resurser* i form av bemanningskontinuitet och *förankring* för att kommunens behov skulle efterlevas längst ut i styrkedjan.

Mot bakgrund av att pilotverksamheten saknat ett konsistent arbetssätt är det ytterst vanskligt att definiera exakt vilken insats som utvärderas. Kontinuitet under arbetet med sociala interventioner är avgörande för att på ett tillförlitligt sätt kunna utvärdera vilka effekter insatsen haft (Tilley, 2008). Detta skall inte ringaktas vid tolkningen av den anmälda brottslighetens och trygghetens utveckling under försöksperioden. I det första avseendet konstaterades att implementeringen inte haft någon tillförlitlig effekt på de brottstyper som inkluderades i analysen. Den övergripande trenden antyder en marginell minskning av

registrerade brott i förordnandeområdet sedan år 2009, men likväl faller utfallet under försöksperioden inom ramen för tidigare års slumpmässiga variationer. I det andra avseendet kan analysen av enkätmaterialen inte fastställa några statistiskt signifikanta förändringar mellan mätillfällena. Det avser lokalinvånarnas upplevda närvaro av ordningsstörningar såväl som deras trygghet på stationsområdet. Resultaten är däremot inte entydiga, utan indikerar på att otrygghets konsekvenser i form av beteendeförändrar minskade hos både kvinnor och män och då främst bland kvinnor. Däremot minskade andelen respondenter som ansåg att tryggheten ökat under de 12 föregående månaderna i viss utsträckning mellan undersökningstillfällena. Förändringen visade sig dock huvudsakligen bero på att andelen kvinnor, som instämde i ifrågavarande frågepåstående, minskade under motsvarande period. I och med det är två av projektets totalt fyra målsättningar hittills att betrakta som uppfyllda.

I fråga om att utveckla strategiska relationer mellan ordningsvakter och polisen, liksom med Brottsofferjouren/Stödcentrum Nordväst respektive Socialtjänsten föreligger två centrala förhållanden som motverkade måluppfyllelsen. Under försöksperioden patrullerades stationsområdet av 29 olika ordningsvakter, som utförde 92 av totalt 104 avtalade arbetspass. Till följd av personalomsättningen brast arbetsrutinerna i förankring, varpå olika ordningsvakter uppvisade olika grad av målförståelse och kunskap om tilltänkta samverkanspartners. Därtill konkretiserades aldrig polisens delaktighet, i deras egenskap av ordningsvakternas förmän, i försöksverksamheten. Lokalpolisområdet har saknat operativa resurser för att prioritera och således ge legitimitet åt uppdraget. Under nämnda omständigheter har det saknats förutsättningar för att utveckla önskvärda strategiska relationer mellan berörda aktörer.

Avslutningsvis kan konstateras att enbart en av projektets fyra målsättningar infriades under försöksperioden; de kommunikativa insatserna resulterade i att totalt 67 procent av respondenterna i eftermätningen hade kunskap om ordningsvaktsinsatsen. I sin tur menade hela 84 procent av dem att närvaron av ordningsvakter ökar deras trygghet på stationsområdet. Samtidigt uppvisar olika respondentgrupper, sett till deras rutinaktiviteter och demografi, väsentligt motsägelsefulla svarstendenser. Ett paradoxalt exempel återfinns bland de seniora respondenterna (65 år eller äldre). De som upplever den högsta nivån av ordningsstörningar är också dem som är mest förtrogna med insatsen. Därtill är ifrågavarande respondenter de mest positivt inställda till ordningsvakter på stationsområdet ur trygghetssynpunkt. Likväl har deras trygghet inte ökat under försöksperioden. En tänkbar tolkning är att ordningsvakter, strikt betraktat som trygghetsåtgärd, bär störst potential att få gehör och legitimitet bland seniorer. En given förutsättning för att empiriskt testa en sådan hypotes är emellertid en ändamålsenlig implementering.

5.2 Resultaten i en forskningskontext

Inledningsvis skall påpekas att forskningsläget om ordningsvaktens potentiella brottsförebyggande och trygghetsskapande effekter kring "hot-spots" är ytterst begränsat. Detta gäller såväl nationellt som internationellt. Befintliga utvärderingar bygger ofta på tvärsnittstudier och desto färre har genomfört någon form av baslinje- och eftermätning eller jämförelsebetingelse. En omvärldsbevakning finner att Sverige och Finland är de enda länderna inom EU som har ett system med privat anställda ordningsvakter med befogenhet att agera i polisens ställe i samband med ordningsstörningar. Sedan år 2017 är alla finska bolag som erbjuder ordningsvakter underställda polisens kontroll. I Finland används ordningsvakter för i huvudsak samma syften som i Sverige och lagstiftningen i respektive land

harmoniserar i väsentliga avseenden.³³ Utanför EU finns till exempel ett system med ett slags ordningsvakter i USA (Community Service Officers), som dock inte är knutna till polisen på motsvarande sätt som i Sverige. De har rätt att hindra människor från att beträda ett visst privatägt område samt kontrollera identitetshandlingar tillhörande personer som beträder eller lämnar ett sådant (Doyle m.fl., 2015).

En stor del av vår befintliga kunskap om vilka förhållanden i ett geografiskt område som påverkar brottsligheten och otryggheten bygger på studier genomförda i USA och andra anglosaxiska länder. Därmed kan ifrågasättas om associerade resultat kan översättas till en svensk kontext. Eftersom yrkeskategorin ordningsvakt är förbunden med olika laga befogenheter världen över och intar en unik position i Sverige och Finland är någon vidare internationell jämförelse inte fruktbar. I dagsläget finns endast ett fåtal svenska studier om ordningsvakter i offentliga miljöer att tillgå, alla med olika infallsvinklar. Forskningsläget förefaller märkligt sett till den eskalerande ökningen av LOV3-områden under de senaste 15 åren, som varit led i ett kommunalt trygghetsfrämjande arbete. De kommuner som infört ordningsvakter har gjort så under snarlika föresatser; de ska ha befogenhet att ingripa, men ska i första hand arbeta förebyggande och trygghetskapande genom dialog och kontaktskapande mellan människor som verkar och rör sig i området. Följaktligen finns goda skäl att nu närmast vända blicken mot det svenska kunskapsläget.

Landskrona kommun

Landskrona utgör pionjärkommunen i sammanhanget. Den tidigare höga brottsligheten bidrog till att kommunen hösten 2005 beviljades tillstånd enligt LOV3. Antalet fall av misshandel och personrån i stadskärnan under helgkvällar- och nätter hade stegvis ökat och kommunens mätningar visade på en stor otrygghet bland invånarna kopplad till området. De aktuella ordningsvakterna blev direkt anställda av kommunen. Landskrona hade redan haft nattvandrare i ett antal år och flera av dem var utbildade ordningsvakter, även om de inte agerade i den rollen. Majoriteten av dessa medarbetare rekryterades till det nya förordnandeområdet. I Landskrona ingick ordningsvakterna i en intensifierad satsning, under namnet "Lugnt på stan", med flera olika kommunala insatser mot brott och trygghet. Verksamheten utvärderades av Burcar och Västerfors (2007), som konstaterade att just denna befintliga lokal- och personkännedom blev central för hur medarbetarna förvaltade och mognade i det nya uppdraget. Det har bäring för föregående resonemang om den potentiella framgångsfaktorn i bemanningskontinuitet. Den aktuella rapporten bygger på ett statistiskt och etnografiskt material samt en mindre enkätundersökning. Insatserna studerades primärt genom deltagande observationer tillsammans med ordningsvakter, fältassistenter och andra aktörer. Därtill fick "folk på stan", som passerades under de deltagande observationerna, ge sina synpunkter angående trygghetsarbetet i Landskrona. Studien utvärderade inte enbart effekten av satsningarna utan behandlade också processen, det vill säga sättet på vilket insatserna utfördes.

³³ Det finns dock vissa undantag. Finska ordningsvakter kan förordnas att, med vissa skillnader, arbeta på ungefär samma samhällsarenor som hos oss. De kan hyras in av arrangörer av allmänna sammankomster eller offentliga respektive privata tillställningar, hotell, restauranger, campingplatser, passagerarfartyg samt till universitet och högskolor. Viktigt att betona är att finsk lagstiftning saknar en direkt motsvarighet till svenska LOV3-områden; då offentliga platser utomhus inte finns med i uppräknningen kan ordningsvakter inte förordnas till att arbeta utomhus i ett stadscentrum. Polisen får dock på ett motsvarande sätt bevilja tillstånd för ordningsvakter i ett antal klart definierade sammanhang; i köpcentrum, vid sjukhus, de finska motsvarigheterna till Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen samt i anslutning till kollektivtrafik. Ordningsvakter får anlitas även i den omedelbara närheten av de platser och sammanhang som nämnts ovan (Guwallius, 2017:83-84).

Utvärderingen fann att antalet anmälda misshandelsfall och personrån i Landskrona tätort minskade under uppföljningsåret 2006. Under samma mätperiod fortsatte antalet fall av misshandel i resten av länet att öka, varpå en minskning i anmälda brott i Landskrona tätort möjligen kan tillskrivas insatserna - även om det inte gick att fastställa en entydig orsaksrelation (Burcar & Västerfors, 2007). Författarna betonar att det är svårt att bedöma effekterna av en enskild insats i "Lugnt på stan", utan utfallet måste betraktas som en samverkande helhet. Samtidigt minskade medborgarnas upplevelse av trygghet under samma tidsperiod; mätningen visade att oron för att utsättas för misshandel utomhus ökade marginellt, från 38 procent 2005 till 41 procent 2006. Likaså uppgav något fler att de avstått från någon aktivitet på grund av sin oro att utsättas för brott, med motsvarande 30 procent 2006 jämfört med 25 procent 2005. I författarnas intervjuer med Landskronabor blev det tydligt att den kommunala satsningen helt enkelt inte kunde lyckas - oavsett hur mycket brottsligheten minskade - eftersom det man oroad sig för faktiskt inte var brottsligheten i sig utan de ungdomar man mötte på gatorna i stadens centrum, som intervjudeltagarna upplevde som *symboler* för kriminaliteten (Burcar & Västerfors, 2007).

Resonemanget om trygghetshetsarbetets paradox anknyter till vad forskarsamhället har identifierat som ett så kallat *reassurance gap*. Detta "förtroendegap" innebär att människor inte blir tryggare trots påbud om att risken att utsättas för brott har minskat (Innes, 2004; Skogan, 2009). För att uniformerad ordningspersonal ska kunna minska diskrepansen mellan subjektiv och objektiv trygghet behöver tre element vara närvarande i deras arbetsmetodik. Dessa tre är synlighet, tillgänglighet och förtrogenhet. Det handlar alltså inte om kvantiteten av aktörer som utövar en auktoritär social kontroll, utan om kvaliteten i deras bemötande (Innes, 2004:161). I synnerhet utgör förutsebarhet en förutsättning för att vinna förtroende. Följaktligen bör områdesbaserade insatser, med avsikt att skapa trygghet i ett område, lämpligen ske i samförstånd med allmänheten (Innes, 2006; Tuffin, Moris & Poole, 2006).

Örebro kommun

Örebro kommun beviljades under 2010 ett LOV3-område i en avgränsad och särskilt brottsutsatt del av stadskärnan, vars yta motsvarande 0.7 kvadratkilometer. Där patrullerade två ordningsvakter från ett privat bevakningsbolag under fredagar och lördagar, från och med klockan 20:00 till och med 04:00 kommande morgon. Insatsen bedrevs inledningsvis i projektform från den första helgen i juni 2010 till den sista helgen i september 2011. Därefter kontaktades Örebro universitet för att följa upp utvecklingen av polisanmälda brott, men då det saknades någon form av jämförelsebetingelse blev det aldrig tal om att utvärdera trygghetsaspekten (Frogner m.fl, 2013). Av uppföljningen framgår framgår att antalet registrerade misshandelsfall i förordnandeområdet minskade under försöksperioden i jämförelse med motsvarande tider under föregående år, men att utfallet inte var statistiskt signifikant. Forskarna bedömer att resultaten kan tolkas på åtminstone två olika sätt. Antingen hade insatsen ingen effekt eller att effekten på de aktuella våldsbrotten kan ökas genom att modifiera patrullens arbetsmetodik. Mest intressant var resultatet ur en kompletterande tidsserieanalys. Denna indikerade att de största minskningarna av antalet anmälda brott ägde rum under de tillfällen då patrulleringen var mer riktad mot de mikroplatser inom förordnandeområdet som var särskilt brottsutsatta. Studiens slutsats blev att det brottsförebyggande utfallet om möjligt hade varit större givet en mer strukturerad implementering och arbetsrutin (Frogner m.fl, 2013).

Att implementera ordningsvakter på offentliga urbana platser aktualiserar problemet med att gemene man framförallt förknippar uniformerad ordningspersonal med brottsrelaterade händelser. Då allmänheten observerar deras närvaro på särskilt brottsutsatta eller otrygga platser kan resultatet bli en förhöjd oro för brott (Holmberg, 2004:214). Detta tema, hur olika uniformerade yrkesgrupper påverkar människors trygghet, har undersökts av

kriminologer vid Örebro universitet (Doyle, Andershed & Frogner, 2015). I studien deltog 350 personer mellan 18 och 86 år, som spontant uppvaktades på Örebros universitetsområde och ute i staden för att besvara en enkät. Formuläret bestod av olika bildvinjetter föreställande poliser respektive ordningsvakter i olika antal och situationer. Till vinjetterna ställdes frågor om vilken yrkesgrupp som bidrog till respondenternas trygghet. Resultaten antydde att ordningsvakter kan användas med positiva resultat, trots att poliser ingav störst trygghet (Doyle, Andershed & Frogner, 2015:43-44). Problematiskt i sammanhanget, utöver det icke-slumpmässiga urvalet, är att trygghetsaspekten inte testades i verkliga situationer. Det finns således skäl att iakttä försiktighet vid tolkningen av resultaten.

Kalmar kommun

I Kalmars stads kärna återfinns ett LOV3-område sedan 2015 vars kommunala ordningsvakter patrullerar under fredag- och lördagskvällar. Intentionen är att verka för trygghet bland privatpersoner och näringsidkare genom dialog i området. Inför 2016 expanderade verksamheten med ytterligare två ordningsvakter. Upprinnelsen var dels ett ökat antal polisanmälningar om sexuella ofredanden, dels medborgardialoger som vittnade där många ungdomar och unga vuxna upplevde stadens centrala delar som bitvis otrygga. Denna utökade verksamhet utvärderades under 2016-2017 med ekonomiskt stöd från Brottsförebyggande rådet med avsikt att bland annat följa upp den trygghetskapande intentionen. Slutprodukten består av ett studentarbete från rättssociologiska institutionen vid Lunds universitet och är behäftad med åtskilliga metodologiska begränsningar (Berhardsson & Sonander, 2017). Den mest anmärkningsvärda är bristen på en baslinjemätning som styrker författarnas kunskapsanspråk. Om möjligt mest intressant är resultatet av en enkätundersökning bland 123 stycken medborgare, som påvisade att blott 20 procent av respondenterna överhuvudtaget kände till att det förekom ett utökat trygghetsarbete med ordningsvakter i stads kärnan (Berhardsson & Sonander, 2017:12).

5.3 Slutord

För närvarande har 54 av rikets 290 kommuner ordningsvakter som patrullerar på offentliga platser. Med hänsyn till den fortlöpande ökningen av antalet kommunala LOV3-områden bevittnar vi en samhällsutveckling där Polismyndigheten inte längre besitter monopol på sina sedvanliga arbetsuppgifter, såsom ordningshållning och brottsförebyggande verksamhet. I sammanhanget finns risk att glömma bort att Sverige ännu kännetecknas av ett socialt trygghetssystem och en tilltro till statens förmåga att skydda sina medborgare, som bidrar till vad som i internationell kriminologi beskrivs som "the Scandinavian exception" (Peterson, 2016:142). Med detta menas att vi, i likhet med våra grannländer, avviker i positiv bemärkelse från andra länder i fråga om brottslighet, medborgerlig trygghet och förtroende för polisen.

Samtidigt som den traditionella skiljelinjen mellan offentligt och privat börjar luckras upp är de associerade konsekvenserna för medborgarna ännu okända. Förväntningar på kommersiella aktörer om att minska brottsligheten och öka tryggheten kan och bör diskuteras utifrån både kvantitativa och kvalitativa aspekter. Därför behövs fler utvärderingar som likt denna bygger på en triangulering av empiriska metoder, det vill säga att inkludera och väga samman flera olika informationskällor. I nästa steg bör observerade utfall relateras till angränsande samhällsaktörers organisatoriska förutsättningar att bedriva samverkan kring "hot-spots" och "harm-spots". Än så länge saknas ett formaliserat trygghetskapande ansvar i ordningsvaktsyrkets tjänstebeskrivning. Om det framöver blir ett reellt uppdrag är det absolut avgörande att definiera vad som avses med trygghet och med vilka arbetsmetoder det lämpligast skapas ur legitimitetssynpunkt. Denna rapport ger inga definitiva svar på yrkeskårens potential till framgång på det området, inte minst utifrån de dokumenterade

inkörningsvårigheterna i pilotprojektet. Med all sannolikhet kommer frågan om kårens utvecklingspotential, från en ordningshållande till en tillika trygghetsskapande aktör, fortsätta att vara en lednings-, styrnings- och resursfråga för praktiken och för forskarsamhället slutligen en metodfråga.

Referenser

- Alexandersson, K. (2006). *Vilja, Kunna, Förstå – om implementering av systematisk dokumentation för verksamhetsutveckling i socialtjänsten*. Sverige: Örebro Universitet.
- Bengtsson, L. & Kalling, T. (2012). *Strategi*. Malmö: Liber.
- Berhardsson, I. & Sonander, A. (2017). *Att skapa en tryggare stadskärna: Utvärdering av insatsen extra ordningsvakter med en utvidgning av ordningsvaktens arbetsområde (§3-området)*. Studentuppsats (C-Nivå). Rättsociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Brottsförebyggande rådet (BRÅ) 2006. *Nationella trygghetsundersökningen*.
- Brottsförebyggande rådet (BRÅ) 2019. *Nationella trygghetsundersökningen*.
- Burcar, V. & Wästerfors, D. (2007). *Lugnt på stan? En studie av trygghetsarbete i Landskrona centrum*. Lund: Network for Research in Criminology and Deviant Behaviour at Lund University.
- Brulin, G. & Svensson, L., (2011). *Att äga, styra och utvärdera stora projekt*. Lund: Studentlitteratur.
- Chataway, M. L., Hart, T. C., Coomber, R., & Bond, C. (2017). The Geography of Crime Fear: A Pilot Study Exploring Event-Based Perceptions of Risk Using Mobile Technology. *Applied Geography*, 86, 300-307.
- Czarniawska, B. (2007). *Shadowing and other techniques for doing fieldwork in modern societies*. Malmö: Liber.
- Czarniawska, B. & Sevón, G. (2005). *Global ideas: how ideas, objects and practices travel in the global economy*. Malmö: Liber.
- Djurfeldt, G. & Barmark, M. (2010). *Statistisk Verktyslåda 2: Multivariat Analys*. Andra utgåvan. Lund: Studentlitteratur AB.
- Doyle, M. Andershed, A. & Frogner, L. (2015). *Tryggare kan ingen vara? Människors trygghet i närvaro av poliser, ordningsvakter och polisvolontärer*. Polismyndigheten, Rikspolischefens kansli. Rapport 2015:1.
- Fangen, K. (2005). *Deltagande observation*. Malmö: Liber.
- Frogner, L., Andershed, H., Lindberg, O. & Johansson, M. (2013). Directed Patrol for Preventing City Centre Street Violence in Sweden—A Hot Spot Policing Intervention. *European Journal on Criminal Policy and Research*, Vol.19, Issue 4, s. 333–350.
- Gerell, M. (2013). *Bränder, skadegörelse, grannskap och socialt kapital*. Malmö University Publications in Urban studies, nr. 11.
- Gerell, M. (2018). Quantifying the Geographical (Un)reliability of Police Data, I *Nordisk politiforskning*, nr. 02/2018, volym 5.
- Gilling, D. (2010). "Crime control and due process in confidence-building strategies: A Governmentality Perspective", i *The British Journal of Criminology*, Vol. 50, Nr. 6 (November 2010), s. 1136-1154. Oxford University Press.
- Gray, E., Jackson, J. & Farrall, S. (2011). Feelings and functions in the fear of crime: Applying a new approach to victimisation insecurity", i *The British Journal of Criminology*, Vol. 51, Nr. 1 (Januari 2011), s. 75-94. Oxford University Press.

Innes, M. (2004). Reinventing tradition? Reassurance, neighborhood security and policing. *Criminal Justice* 4(2), 151-171

Innes, M. (2006). Reassurance and the "New" Community Policing. *Policing and Society*. 16(2), 95-98.

Järfälla kommun (2016). *Utvecklingsprogram för Jakobsbergs centrala delar*. Kommunstyrelseförvaltningen; Samhällsbyggnadsavdelningen.

Järfälla kommun (2017). *Medborgarlöfte i Järfälla*. Nedladdad via: <https://www.jarfalla.se/kommunochpolitik/trygghet/medborgarloftejarfalla.4.7bdef69515a371702b1b10a5.html> [2018-08-06].

Kohler-Hausmann, I. (2013). "Misdemeanor justice: Control without conviction", i *American Journal of Sociology*, Nr. 119, s, 351-393.

Lindström, P. & Martinez Olsson, E. (2016). *Färre villainbrott med märk-DNA? En utvärdering av en försöksverksamhet*. Malmö högskola, Fakulteten för hälsa och samhälle.

Hinkle, J. C. (2009). *Making Sense of Broken Windows: The Relationship Between Perceptions of Disorder, Fear of crime, Collective Efficacy and Perceptions of Crime*. Dissertation submitted to the Faculty of the Graduate School of the University of Maryland, College Park.

Harcourt, B. E. (2009). *Illusion of order: The false promise of broken windows policing*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Hartman, J. (2004). *Vetenskapligt tänkande: Från kunskapsteori till metodteori* (2 uppl.). Lund: Studentlitteratur.

Heber, A. (2007) *Var rädd om dig: Rädsla för brott enligt forskning, intervjupersoner och dagspress*. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Holmberg, L. (2004). Community Policing in the Nordic Countries. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 2004, vol. 5. 205-219.

Holmberg, L. (2016). "Vad gör polisen?". I Larsson P., Granér R., Gundhus H O I, (Red.) (2016). *Polisvetenskap: En introduktion*, s. 161-187. Lund: Studentlitteratur.

Martinsson, Dahlberg & Lundmark (2013). *Is Accuracy Only For Probability Samples? Comparing Probability and Non-probability Samples in a Country with Almost Full Internet Coverage*. Conference paper, AAPOR conference in Boston.

Mellgren, C. (2011). *What's Neighbourhood Got to Do With It? The Influence of Neighbourhood Context on Crime and Reactions to Crime*. Doktorsavhandling 2011:4. Malmö: Fakulteten för Hälsa och Samhälle, Malmö högskola.

Pain, R. (1995). *Elderly women and fear of violent crime: The least likely victims?* *British Journal of Criminology*, 35, 584-598.

Skogan, W.G. (2009). Concern about crime and confidence in the police: reassurance or accountability. *Police Quarterly*, 12(3), 301-318.

Smith, M., Cklare, R., & Pease, K. (2002). "Anticipatory benefits in crime Prevention". I *Analysis for crime prevention*. Monsey: Criminal Justice Press.

Solyosi, R., Bowers, K., & Fujiyama, T. (2015). Mapping Fear of Crime as a Context-Dependent Everyday Experience that Varies in Space and Time. *Legal and Criminological Psychology*, Nr. 20(2), s. 193-211.

Stafford, M., Chandola, T., & Marmot, M. (2007). Association Between Fear of Crime and Mental Health and Physical Functioning. *American Journal of Public Health*, 97(11), 2076-2081.

Tilley, N. (2008). "Modern approaches to policing: Community, problem-oriented and intelligence-led". I: Newburn, T (Red). *Handbook of Policing*. Willian.

Tuffin, R., Morris, J. och Poole, A. (2006). *An evaluation of the impact of the National Reassurance Policing Programme*. Home Office Research Study 296, Development and Statistics Directorate.

Trygghetskommissionen (2018). *Aktivera samhället mot livskvalitetsbrott*.

Åhlfeldt, E. (2017). *Hållbart utvecklingsarbete i vård och omsorg: Ett institutionellt perspektiv på projekt i en professionell och byråkratisk kontext*. Linköping Studies in Arts and Science No. 724; Linköping Studies in Behavioural Science No. 200. Filosofiska fakulteten, Linköpings Universitet.

JÄRFÄLLA

Polisen

Trygghetsundersökning

Järfälla kommun genomför tillsammans med Järfälla Lokalpolisområde en undersökning av kommuninvånarnas **trygghet** på stationsområdet i Jakobsberg. Du mottog denna enkät för ett år sedan och vi önskar att du besvarar den igen. Din medverkan skapar underlag för kommunens och polisens långsiktiga arbete med att öka tryggheten, minska brottsligheten och öka kontaktytan gentemot medborgarna.

Alla svar är viktiga

Du är en av 1000 personer i Järfälla kommun som slumpmässigt blivit utvald att delta i undersökningen. Frågeformuläret tar **maximalt 15 minuter** att besvara. Det är frivilligt att delta, men dina erfarenheter är viktiga för att få en rättvisande bild av situationen kring stationsområdet. Dina svar kan inte ersättas med någon annans.

Din medverkan är helt **anonym**. Svaren som samlas in sammanställs till statistik, där det inte kan utläsas vad just du har svarat. Undersökningens resultat kommer att presenteras på ett sådant sätt att inga enskilda individer eller hushåll kan identifieras.

När du besvarat frågorna skickar du in formuläret med det **portofria svarskuvertet**. I och med att du skickar in den ifyllda enkäten har du samtyckt till att delta i undersökningen. Vi är tacksamma för att få ditt svar **så snart som möjligt**.

Tack för din medverkan!

XXXXXXXXXX

Representant, Järfälla kommun

XXXXXXXXXX

Representant, Lokalpolisområde Järfälla

STATIONSOMRÅDET I JAKOBSBERG

Först några frågor gällande din trygghet på stationsområdet i Jakobsberg. Med stationsområdet menar vi till exempel pendeltågsstationen, bussterminalen, gångtunneln under järnvägen, Riddarplatsen, Ynglingavägen och Kvarnvägen.

1. Hur ofta besöker du stationsområdet?

- Två eller flera gånger per dag
- En gång per dag
- Tre till fyra gånger i veckan
- Mer sällan
- Aldrig

2. När brukar du oftast besöka stationsområdet?

- På vardagar (måndag till fredag)
- På helger (lördag till söndag)

3. Under vilka tider på dygnet brukar du oftast besöka stationsområdet?

Här går det bra att välja ett eller två alternativ.

- På morgonen (kl. 05:00-09:00)
- På förmiddagarna (kl. 09:00-12:00)
- På eftermiddagarna (kl. 12:00-17:00)
- Under tidiga kvällar (kl. 17:00-20:00)
- Under sena kvällar (kl. 20:00-00:00)
- På nätterna (kl. 00:00-05:00)

4. I vilket syfte brukar du oftast besöka stationsområdet?

- För att ta mig till och från mitt arbete
- För att handla eller besöka butiker, café, restaurang eller gym
- För att umgås med familj eller vänner
- Annan anledning, nämligen: _____

5. Hur ofta ser du personer på stationsområdet som du tror är berusade?

- Aldrig
- En gång per år
- En gång per kvartal
- En gång i månaden
- En gång i veckan
- Varje dag

6. Hur ofta ser du personer på stationsområdet som du tror är narkotikapåverkade?

- Aldrig
- En gång per år
- En gång per kvartal
- En gång i månaden
- En gång i veckan
- Varje dag

7. Hur ofta ser du personer på stationsområdet som stör eller trakasserar andra människor?

- Aldrig
- En gång per år
- En gång per kvartal
- En gång i månaden
- En gång i veckan
- Varje dag

8. Hur ofta ser du personer på stationsområdet som bråkar och slåss?

- Aldrig
- En gång per år
- En gång per kvartal
- En gång i månaden
- En gång i veckan
- Varje dag

9. Hur ofta ser du personer på stationsområdet som vandaliserar, alltså som till exempel klottrar, slår sönder busskurer, skräpar ned, krossar rutor eller förstör bilar eller cyklar?

- Aldrig
- En gång per år
- En gång per kvartal
- En gång i månaden
- En gång i veckan
- Varje dag

10. Upplever du stationsområdet som en trygg eller otrygg plats att vistas på?

Här går det bra att välja flera svarsalternativ.

- Området är en **trygg** plats under alla tidpunkter på dygnet
- Området är en **otrygg** plats under alla tidpunkter på dygnet

- Området är en **trygg** plats **men** endast på dagtid (kl. 06:00-18:00)
- Området är en **otrygg** plats **men** endast på dagtid (kl. 06:00-18:00)

- Området är en **trygg** plats **men** endast på kvällstid (kl. 18:00-00:00)
- Området är en **otrygg** plats **men** endast på kvällstid (kl. 18:00-00:00)

- Området är en **trygg** plats **men** endast om nätterna (kl. 00:00-06:00)
- Området är en **otrygg** plats **men** endast om nätterna (kl. 00:00-06:00)

11. Har du under de senaste 12 månaderna valt en annan väg för att undvika en obehaglig plats eller person på stationsområdet?

- Ja
- Nej

12. Händer det att du undviker att besöka stationsområdet efter mörkrets inbrott för att du känner dig otrygg?

- Ja
- Nej

13. Har det hänt att du under de senaste 12 månaderna avstått från att utföra/delta i någon av följande aktiviteter därför att du känt dig otrygg att besöka stationsområdet?

	Ja	Nej	Vet ej
Åka med kollektivtrafiken	☐	☐	☐
Besöka centrum	☐	☐	☐
Besöka lokal pub/restaurang	☐	☐	☐
Besöka gym	☐	☐	☐
Annat, nämligen:			

14. Har du under de senaste 12 månaderna upplevt något särskilt som gjort dig otrygg på stationsområdet?

- Ja
- Nej

Om ja, kan du med några ord beskriva din upplevelse:

---

15. Har du under de senaste 12 månaderna blivit utsatt för hot, våld eller stöld på stationsområdet?

Här går det bra att välja ett eller flera alternativ.

- Ja, för hot
- Ja, för våld
- Ja, för stöld
- Nej, inget av svarsalternativen

16. Risk att utsättas för brott. Vi vill att du uppskattar sannolikheten att bli utsatt för hot, våld och/eller stöld på stationsområdet under de kommande 12 månaderna.

	Mycket sannolikt	Sannolikt	Varken sannolikt eller osannolikt	Ganska osannolikt	Mycket osannolikt
Att bli utsatt för hot	☐	☐	☐	☐	☐
Att bli utsatt för våld	☐	☐	☐	☐	☐
Att bli utsatt för stöld	☐	☐	☐	☐	☐

17. Upplever du att din trygghet på stationsområdet har minskat eller ökat under de senaste 12 månaderna?

- Minskat
- Ökat
- Varken ökat eller minskat

18. Upplever du att brottsligheten på stationsområdet har minskat eller ökat under de senaste 12 månaderna?

- Minskat
- Ökat
- Varken ökat eller minskat

19. Har du under de senaste 12 månaderna blivit informerad om Brottsofferjourernas telefoncentral?

- Ja
- Nej

20. Känner du till om det förekommer något arbete för att öka tryggheten och minska brottsligheten på stationsområdet?

- Ja, det finns sådant arbete
- Nej, inget sådant arbete finns
- Vet ej om sådant arbete finns

Om ja, kan du med några meningar beskriva detta arbete:

---

21. Känner du till att ordningsvakter har patrullerat stationsområdet på fredagar och lördagar under kvällar och nätter (kl. 18:00-04:00) de senaste 12 månaderna?

- Ja
- Nej

Om ja, har du sett eller mött ordningsvakterna?

- Ja
- Nej

22. Anser du att närvaron av ordningsvakter gör att din trygghet på stationsområdet ökar?

- Ja
- Nej

Om nej, kan du med några ord förklara varför:

BAKGRUND

Avslutningsvis följer några bakgrundsfrågor om dig och ditt hushåll.

23. Jag är:

- Man
- Kvinna
- Jag vill inte kategorisera mig

24. Vilket år är du född?

Ange år: _____

25. Vilken gata bor du på?

Ange gatans namn: _____

26. Äger eller hyr du/ni er bostad?

- Hyr av kommunal eller privat hyresvärd
- Bor i bostadsrätt
- Annat, nämligen: _____

27. När flyttade du/ni till den nuvarande adressen?

Ange år: _____

28. Har du daglig tillgång till bil?

- Ja
- Nej

29. Vilken är din huvudsakliga sysselsättning?

- Förvärvsarbetande
- Hemarbetande
- Studerande
- Föräldraledig
- Arbetsökande
- Pensionär
- Annat, nämligen: _____

30. Har du din arbetsplats i Järfälla kommun?

- Ja
- Nej
- Jag arbetar inte

STORT TACK FÖR DIN MEDVERKAN

DETTA VAR SISTA SIDAN, TACK FÖR ATT DU TOG DIG TID ATT FYLLA I ENKÄTEN. VÄNLIGEN SKICKA IN DEN I DET BIFOGADE SVARKUVERTET, KVERTET ÄR REDAN FRANKERAT.